

Стеван Вуковић

КРАЉЕВИНА НОРТАМБРИЈА – ПУТ КА ВРХУНЦУ (547-685)

БИБЛИОТЕКА
СТУДИЈЕ И ОГЛЕДИ

Главни и одговорни уредник
Др Небојша Кузмановић, директор

Уредник
Кристијан Обшуст

Рецензенти
Проф. др Ђура Харди, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет,
Катедра за историју
Проф. др Борис Стојковски, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет,
Катедра за историју

Дизајн корица
Татјана Цавнић

Стеван Вуковић

**КРАЉЕВИНА НОРТАМБРИЈА –
ПУТ КА ВРХУНЦУ (547-685)**

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

Нови Сад, 2024.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	7
УВОД	9
1. ТРАНСФОРМАЦИЈА БРИТАНИЈЕ (360-592): ТЕРИТОРИЈА ИЗВАН БУДУЋЕ НОРТАМБРИЈЕ	15
2. ТРАНСФОРМАЦИЈА БРИТАНИЈЕ (360-592): ТЕРИТОРИЈА БУДУЋЕ НОРТАМБРИЈЕ	24
3. ЕТЛФРИТ (592-616) – РАТНИК И ПАГАНИН	32
3.1. Ратник	32
3.2. Паганин	37
3.3. Покрштавање Англо-саксонаца јужно од Амбера	40
4. ЕДВИН (616-633) – ПРВИ ХРИШЋАНСКИ ГОСПОДАР И БРЕТВАЛДАНОРТАМБРИЈЕ	47
5. ОСВАЛД (634-642) – НАЈХРИШЋАНСКИЈИ КРАЉ	59
6. ОСВИ (642-670) – ПОСЛЕДЊИ БРЕТВАЛДА	71
6.1. Проблематичне године	71
6.2. Црквене реформе – повратак Риму	78
7. ЕКФРИТ (670-685)	87
7.1. Војно-политичка стагнација	87
7.2. Уједињена англо-саксонска црква и њене административне реформе	95
7.3. Културни препород	97
7.4. Два учења, два карактера – Св. Катберт и Св. Вилфрид	102

ЗАКЉУЧАК	109
ПРИЛОЗИ	113
БИБЛИОГРАФИЈА СА СКРАЋЕНИЦАМА	121
Извори	121
Литература	122
Биографија аутора	125

ПРЕДГОВОР

Публикација која се налази пред читаоцем представља, у малој мери измењену, мастер тезу истог назива одбрањену 30. IX 2023. године на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, Катедра за историју, пред комисијом коју су чинили: проф. др Ђура Харди, проф. др Борис Стојковски и проф. др Снежана Божанић.

Циљ ове публикације јесте да прикаже политички, духовни и културни развој Нортамбрије у периоду од 547. до 685. године. Одабир овог временског оквира био је усмерен постојећим изворима који га описују, као и чињеницом да се Нортамбрија у том периоду пењала ка, и потом нашла на врхунцу. Политички врхунац у целости је обухваћен те допиремо све до почетка политичке стагнације. Турбулентни период духовног развоја такође је обухваћен у целости, јер од 664. године до реформације у XVI веку, англо-саксонски и потом енглески свет остао је истински веран папи. Културни развој Нортамбрије који је у секундарном фокусу, описан је само у својој почетној фази. До краја разматране епохе започеће мала ренесанса Нортамбрије, али њен врхунац ће се одиграти нешто касније.

Услед недостатка литературе на српском језику која се бави историјом Енглеске уопште, нисмо се могли задовољити изношењем закључака на основу штурих интерпретација извора, што се обично чини онда када је нека тема већ довољно пута обрађена те нема потребе за ширењем приче. Није нам било довољно само навођење догађаја, већ често залазимо у детаљне описе тога догађаја, не у мислима да су се они у сваком детаљу тако и збили, већ ради приближавања карактера и духа историјских извора коришћених за овај рад, а недоступних на српском језику. У сваком случају, приближавање једне културе која нам је више позната из историјске фикције него фактографије постаје неодвојиви циљ сваког рада који се бави темама далеким српској историографији.

Као што велики број књига не би био публикован у свом квалитету или уопште без помоћи других људи, тако не би ни ова. Своју за-

хвалност најпре дугујем свом ментору на писању мастер рада, проф. др Ђури Хардију, а затим и осталим члановима комисије за одбрану рада, проф. др Борису Стојковском и проф. др Снежани Божанић чије су добронамерне критике утицале на ситне измене, а топла реч похвале на жељу за даљим истраживањем.

За подједнако важну, а то јесте емотивну подршку, захвалан сам најпре својим родитељима, Браниславу и Биљани, а потом и верној прагиљи током и након студија историје Јовани. Без њихове помоћи и животних смерница овај рад можда никада не би ни био написан.

УВОД

Велика сеоба народа до темеља је уздрмала поредак који је до тада постојао у Европи. Старе границе су нестале, народи су се измешали, а извори утихнули. Тим потресима је Велика Британија била подложнија у толико више што се налазила на периферији царства. Њен положај као једног уда тела Западног Римског царства није могао бити значајнији од Галије која је чинила торзо или Италије која је чинила главу. Иако у великој мери романизована, њена судбина болесне британске животиње остављене да умре учинила ју је немоћном пред англо-саксонским, пиктским, ирским и шкотским предаторима, бар за време док није успела да се опорави и стане на ноге. Међутим, превише је за то време било изгубљено и романизовани свет се морао прилагодити новим условима живота, потчинивши се предатору или прилагодивши се.

Од наведених *предајџора* англо-саксонски је за нас најзначајнији. Обезбедивши себи упоришта, англо-саксонци су се полако али сигурно ширили са истока на запад. Од успостављања првих краљевина није прошло дуго док нису почели да ратују и једни против других. Краљеви и краљевине су падали и дизали се, рушили и градили, постајали и нестајали. У историји Британије, никада више краљева није изгубило своју круну нити народа своју земљу насилним путем као у овом периоду. Снага владара лежала је у сировој снази силе коју може да сконцентрише у својим шакама. Једно откривање слабости било је довољно да краља лиши круне и живота. У тим крвавим сукобима, са времена на време би се истакла једна сила као покушај обједињујућег фактора свих Англо-саксонаца. Прва таква сила била је Нортамбрија.

Нортамбрија представља најсевернију англо-саксонску краљевину која се, како јој само име каже, налазила северно од реке Амбер¹ (Humber). Та варљива река успевала је вековима да у одређеној мери

¹ У Српској историографији уобичајена транскрипција имена ове реке је Хамбер. Ми смо се одлучили да је транскрибујемо као Амбер, што више одговара изговору имена ове реке.

изолује Нортамбрију од остатка англо-саксонског света, таман толико да се и данас на северу Енглеске могу чути гласови о жељи за аутономијом.² Самим тим, Нортамбрија је морала имати специфичан развој, који иако прати основне црте краљевина јужно од реке Амбер, ипак успева да покаже и своје особености. Тако шта је било могуће пре свега што је Нортамбрија у сваком смислу постала раскрсница у додиру са свим утицајима који су допирали до острва и са острва. То су пре свега били домаћи англијски утицаји, затим са севера пиктски и шкотски, са запада ирски, са југа остали англијски и саконски, галски, франачки и на крају римски. Колико год припадала англо-саксонском свету, Нортамбрија заиста јесте била специфична у свом развоју, култури и историји.

Од седам поглавља колико овај рад има, прво представља општу историју Британије током сеобе народа, са акцентом на области јужно од реке Амбер. Друго поглавље објашњава настанак Берникије и Деире, две краљевине чијим спајањем настаје Нортамбрија. Од трећег до седмог поглавља, историја Нортамбрије обрађивана је по њеним владарима: Етлфриту (*Æthelfrith*), Едвину (*Edwin*), Освалду (*Oswald*), Освију (*Oswiu*) и Екфриту (*Ecgfrith*). Поглавља о Етлфриту, Освију и Екфриту су додатно подељена на мање целине ради лакшег разумевања појава и процеса карактеристичних за њихов период владавине. На крају, у прилогу се налазе три веома битне карте са означеним локацијама које се у раду помињу, као и могућим правцима најважнијих војних похода. Оне олакшавају разумевање ширине нортамбријске војно-политичке, црквене и културне делатности. Поред карти налазе се и три слике везане за манастире Вермаут и Цероу.

Од извора који су чинили добре смернице у кристалисању теме рада, најзначајнији и потпуно незамењиви јесу Часни Беда (*Beda Venerabilis*) и његова *Црквена историја енглеског народа*.³ Беда, пореклом из Нортамбрије, не само да представља један од најсјајнијих продуката нортамбријске ренесансе, него је уједно и једини извор који нам доноси обиље података за период и краљевину коју разматрамо. Чињеница јесте да се у фокусу његовог дела налази историја цркве, али

² Успомена на краљевину чува се и у имену најсеверније енглеске грофовије Нортамберленд (*Northumberland*).

³ *The Ecclesiastical History of the English People; The Greater Chronicle; Bede's Letter to Egbert*, ed. R. Collins, Judith McClure, New York 1994. У склопу овог издања налазе се и *Већа хроника* и *Бегино писмо Ејберту*.

често није нимало шкрт када су у питању описи догађаја из чисто политичке историје. Извори којима се он користио варирају од званичних папских писама до очевидаца хришћанских чуда. Ипак, поуздан је у већини свога наратива који нас неретко једини обавештава о одређеним догађајима.

Поред *Црквене историје*, користили смо следеће изворе чији је аутор Часни Беда: *Житије Св. Калдберта*,⁴ *Животи свейих ојата манастира Вермаут и Цероу*,⁵ *Већа хроника* и *Бедино писмо Едберту*. Од осталих англо-саксонских извора, по значају се издваја још *Англо-саксонска хроника*.⁶ Издање коришћено у овом раду представља комбиновани превод више различитих верзија *Хронике* те је искоришћавање извора омогућено до највишег нивоа, мада сам извор се за изучавани период углавном користи делима Часног Бедe. На крају су ту и *Житије Св. Калдберта* анонимног писца, као и *Житије Св. Вилфрида*,⁷ која су се показала изузетно корисна за последње поглавље овог рада.

Од извора који нису англо-саксонског порекла, хронолошки на прво место стављамо дело ученог Бритонца Гилде под називом *О пројаси Британије*.⁸ Оно је коришћено за период сеобе Англо-саксонаца и њихове сукобе са Бритонцима током V и почетка VI века. Само дело

⁴ *Two Lives of Saint Cuthbert*, Text, Translation and Notes by Bertram Colgrave, Cambridge 2007. У склопу овог издања налази се и *Житије Св. Калдберта* анонимног писца.

⁵ *Baedae Opera Historica II, Ecclesiastical History of the English Nation Based on the Version of Thomas Stapleton, 1565, Books IV and V; Lives of the Abbots; Letter to Egbert*, trans. by John Edward King, Cambridge-London 1963.

⁶ *The Anglo-Saxon Chronicle, a revised translation*, ed. by Dorothy Whitelock, David C. Douglas, Susie I. Tucker, London 1961.

⁷ *The Life of Bishop Wilfrid by Eddius Stephanus*, Text, Translation and Notes by Bertram Colgrave, Cambridge 2007.

⁸ Gildas, *The Ruin of Britain and other works*, ed. & trans. by Michael Winterbottom, London and Chichester 1978. Гилда (умро око 570) је био монах, пореклом из добростојеће породице. Старији аутори су веровали да је рођен у околини Глазгова, док млађим привлачнија локација постају Дорсет или Вилтшир. Оно што је сигурно, јесте да је место у ком је живео и стварао морало бити довољно развијено да му пружи систематско образовање наслеђено од претходне римске власти, обогаћено хришћанским надањућем. Карактер његове образованости јасно се оцртава у његовом главном делу, *De Excidio et Conquestu Britanniae* које је написао средином VI века. Гилда је најпре био ретор, али његово дело има историјску вредност, пре свега као најстарије сачувано дело које нам сведочи о римском напуштању Британије и англо-саксонској инвазији. P. Hunter-Blair, *Roman Britain and Early England 55 BC – AD 871*, London 1975, 168-169. B. Yorke, *The Conversion of Britain, Religion, Politics and Society in Britain c.600-800*, Harlow 2006, 10, 15-16, 40.

је специфично по томе што није било намењено да буде историјско, већ чисто опомена британским владарима који су владали половином VI века. Часни Беда се такође користио обилато овим делом за прву књигу *Црквене историје*. Следећи извор који је више значајан као целина, него као хронолошки близак по настанку јесте *Историја Бритонаца*⁹ непознатог аутора, која је дуго година приписивана Ненију, једном од њених многих преписивача. Њен најзначајнији део у историографији се назива *Северна историја* и представља посебну целину која се највише фокусира на историју Нортамбрије. Од осталих извора, ваља још само издвојити разне анале ирског и шкотског порекла, који су се показали веома корисним баш онда кад су други извори стварали забуне.¹⁰

Можда иронично, до литературе је било теже доћи него до извора. Највећи проблем чинило је непостојање електронских издања књига које су се директно тичале Нортамбрије, која је у већини остале литературе обрађивана искључиво у склопу великих историјских целина, те тако није стављан апсолутан фокус на њену историју. Ипак, уз пажљив одабир такве литературе пропраћене чланцима који су успешно крпили рупе настале недовољном посвећеношћу аутора неким проблемским питањима, реконструкција историје Нортамбрије је на крају успешно изведена.

Секундарну литературу можемо поделити на ону која се бави англо-саксонским светом и на ону која се бави светом који је опкруживао Нортамбрију. У првој групи издвојио бих најпре две опште историје англо-саксонске Енглеске писане од стране старих ауторитета: *Увод у англо-саксонске сивудије* аутора Питера Хантера-Блера¹¹ и *Англо-саксонска Енглеска* аутора Френка Стентона.¹² Обе ове историје сагледавају англо-саксонско доба из најразличитијих углова, од ратова

⁹ Nennius, *History Of The Britons (Historia Brittonum)*, trans. by J. A. Giles, Ontario 2000. Историја Бритонаца је дело настало 829/30. године у северном Велсу. Оригинал није сачуван, али постоји неколико сачуваних преписа од којих је један био и Ненијев, којем се раније цело дело приписивало грешком. Дело обухвата период од стварања света до осамдесетих година VII века. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Anglo-Saxon England*, ed. Michael Lapidge, John Blair, Simon Keynes & Donald Scragg, John Wiley & Sons 2014, 244-245 (M. Lapidge, *Historia Brittonum*).

¹⁰ *Early sources of Scottish History, A.D. 500 to 1286*, coll. and trans. by Alan Orr Anderson, Edinburgh and London 1922.

¹¹ P. Hunter-Blair, *An Introduction to Anglo-Saxon England*, Cambridge 1962, 3-6.

¹² F. Stenton, *Anglo-Saxon England*, Oxford 1971.

и вере до културе, језика и друштва. Затим, књига Барбаре Јорк *Покрићавање Бриџаније: Религија, њолиџика и друштво у Бриџанији око 600-800*¹³ нам је указала на многе друштвене њромене и њихове везе са њолиџиком и релиџијом. Делови књиге *Краљеви и краљевине ране англо-саксонске енглеске*¹⁴ исте ауторке показали су се као одличан и кратак увод у историју Нортамбрије током VI и VII века. Много опширнија и са више детаља јесу поглавља која се баве Нортамбријом у књизи *Најранији енглески краљеви* аутора Давида П. Кирбија.¹⁵ Додуше, Кирбијева хронологија је у овом раду остављена по страни, јер смо се одлучили да прихватимо датовање утврђено од стране Сузан Вуд у чланку *Бедини Нортамбријски даџуми њоново*.¹⁶ За црквено-кулурну историју, односно за оне појаве и процесе који су обликовали свет који је опкруживао Часног Беду, од велике користи нам је била још једна студија Хантер-Блера под називом *Бедин свети*.¹⁷

За односе Нортамбрије и британских краљевина са којима је долазила у контакт или које је себи припојила, највише значаја су имале књиге: *Бриџонци* аутора Кристофера Снајдера¹⁸ и *Велс и Бриџонци, 350-1100*, аутора Томаса Чарлса-Едвардса.¹⁹ Прва од две наведене дала нам је темељан увид у настанак и развој британских краљевина на северу, док нам је друга више послужила да сагледамо сукобе Нортамбрије са Бритонцима на северу и мерсијско-бритонским савезима на југу.

За односе Нортамбрије са Пиктима и шкотском краљевином Дал Риадом, користили смо се делом Џејмса Фрејзера под називом *Од Каледоније до Пикџланда Шкојска до 795*.²⁰ Значај ове студије пре свега лежи у томе што Нортамбрију представља као заједничко енглеско-шкотско културно наслеђе, а не само енглеско. Тако је историји Нортамбрије дата подједнака важност, као и историји Дал Риаде и Пикта, и наглашен је њен значај у обликовању терена над којим се да-

¹³ B. Yorke, *The Conversion of Britain, Religion, Politics and Society in Britain c.600-800*, Harlow 2006.

¹⁴ B. Yorke, *Kings and Kingdoms of Early Anglo-Saxon England*, London and New York 2003.

¹⁵ D. P. Kirby, *The Earliest English Kings*, London and New York 2000.

¹⁶ S. Wood, „Bede’s Northumbrian Dates Again“, *The English Historical Review*, vol. 68, no. 387 (1983), 280-296.

¹⁷ P. Hunter-Blair, *The World of Bede*, Cambridge 2001.

¹⁸ C. A. Snyder, *The Britons*, Malden 2003, 86.

¹⁹ T. M. Charles-Edwards, *Wales and the Britons, 350-1064*, Oxford 2013.

²⁰ J. E. Fraser, *From Caledonia to Pictland Scotland to 795*, Edinburgh 2009.

нас једним делом протеже модерна Шкотска.

Поред наведених извора и литературе, од посебног значаја био нам је и низ научних чланака, од којих ћемо издвојити само најзначајније: *Беда, 'Империјум' и Брејвалда* аутора Стивена Фанинга;²¹ *Покришавање Едвина, краља Норџамбрије: нова анализа бриџтонске традиције* ауторке Кејтлин Корнинг;²² *Норџамбрија и породица Хун* аутора Андреја Бриза;²³ *Јужне границе Норџамбрије: прејлед* аутора Николаса Хајема;²⁴ и *Беда и Бенедикт Бископ* аутора Патрика Вормалда.²⁵

²¹ S. Fanning, „Bede, *Imperium*, and the Bretwaldas“, *Speculum*, vol. 66, no. 1 (1991), 1-26.

²² C. Corning, „The Baptism of Edwin, King of Northumbria: a New Analysis of the British Tradition“, *Northern History*, vol. XXXVI, no. 1 (2000), 5-15.

²³ A. Breeze, „Northumbria and the Family of Rhun“, *Northern History*, vol. L, no. 2 (2013), 170-179.

²⁴ N. Higham, „Northumbria's southern frontier: a review“, *Early Medieval Europe*, vol. 14, no. 4 (2006), 391-418.

²⁵ P. Wormald, „Bede and Benedict Biscop“, in: *The Times of Bede, Studies in Early English Christian Society and its Historian*, ed. by Stephen Baxter, Malden 2006, 3-29.

1. ТРАНСФОРМАЦИЈА БРИТАНИЈЕ (360-592): ТЕРИТОРИЈА ИЗВАН БУДУЋЕ НОРТАМБРИЈЕ

Пре него што кренемо са описима области и народа који су их насељавали, мора се имати у виду да јасних граница није било, те да владавина једног народа над једном територијом не значи и његову многобројност на тој територији. У прво време, Англо-саксонци су углавном чинили мањински народ, али са војном силом која је наметала своју вољу већинском народу. Временом би већински народ био или истиснут из једне области или асимилован. Брзина освајања која су Англо-саксонци постигли, правда се јаким таласом асимилације, на коју су Бритонци пристајали ради опстанка. Ипак, они су задржавали неке од совјих обичаја те је потпуна асимилација била вишевековни процес.²⁶

Пред долазак Англо-саксонаца, Британија је била насељена Пиктима, Шкотима и Бритонцима. Северно од реке Форт и у мањем броју јужно уз њену обалу живели су Пикти. Порекло њиховог имена је предмет дебате, али најприхваћеније је мишљење да је настало из латинског језика и да значи *одојени*, што подупире обичај тетовирања, раширен широм острва у предримско доба. Њихов језик такође је предмет спора који је развио идеју о неиндоевропском пореклу језика. Извори њихову земљу деле на два дела, северни и јужни. Таква подела тешко да може оцртавати постојање две краљевине, поготово у тако раном периоду, али су извесни војни савези више племена сигурно постојали у IV веку са циљем пљачкања римске територије. Индиције да се власт наслеђивала по мајчиној линији постоје, али нису свуда прихваћене. Такође, све до осмог века, ниједан краљ Пикта није имао оца који је такође био краљ.²⁷ Њихови продори на југ утихнуће већ у V веку и њихове

²⁶ Yorke, Conversion, 3, 42-45.

²⁷ Други извори који деле њихову територију на седам провинција више покушавају да дају одговор на савремене проблеме, него да прикажу право стање периода који описују. Исто, 45-49.

јужне краљевине прихватаће власт непиктских господара, али северне краљевине до краја временског периода који разматрамо неће бити за потценили.²⁸

Западно од Пикта су се населили Шкоти. Шкоти воде порекло од Ираца који су нападали западне обале Британије, населивши једним делом данашњи Велс, и са више политичких последица севернију област Аргил (Argyll), у чему су им се придружили становници данашњег северног Велса. Средином V или почетком VI века, они су овде створили краљевину Дал Риаду, истоимену шкотској краљевини на североистоку Ирске, у области Антрим, која ће се временом протегнути од залива Клајд (Clyde) до Лох Линеа (Loch Linnhe), док јој је источну границу ка Пиктима чинила *Druim Alban*, односно *Кичма Бриџаније*. Наравно, можемо претпоставити да су мање групе Шкота и Ираца насељавале делове пиктске земље и ширили своју културу још од IV века, што је утицало на касније односе два народа.²⁹

Дал Риада представља прву државну творевину Шкота у Британији. Могућност постоји да је била подељена на три или четири мање краљевине чији су се владари борили за превласт над целом Дал Риадом.³⁰ Зашто је до конкретне сеобе дошло и то на територије изван Рима, није тачно познато, али је прихватљиво мишљење да су односи између народа који је раније насељавао Аргил и Ираца били од раније чврсти.³¹

О Бритонцима и њиховим краљевинама на северу биће више речи касније. За сада је важно само да имамо у виду да су насељавали област под римском влашћу. Она се простирала од јужне обале до Хадријановог зида. Била је подељена на четири провинције које су се даље делиле на *civitates* заснованим на ранијим племенским територијама, а које су се даље делиле на мање јединице под називом *pagus*. Јужне области су биле више романизоване, док су северне биле подвргнуте милитаризованом уређењу.³²

²⁸ L. Alcock, *Arthur's Britain, History and Archaeology, AD 367-634*, 1971. rpt, Harmondsworth 1983, 271-272.

²⁹ Hunter-Blair, *World of Bede*, 19; Alcock, *Arthur's Britain*, 130-131; Yorke, *Conversion*, 52, 54-56.

³⁰ Hunter-Blair, *Introduction*, 3-6; Yorke, *Conversion*, 53.

³¹ Yorke, *Conversion*, 52.

³² Исто, 33-34.

У првој половини IV века, Британија је била у релативном миру, притом је Хадријанов зид ојачан половином века. Ситуација почиње да се мења 360. године када први Пикти и Шкоти преваљују преко Хадријановог зида. Њима се у изворима убрзо придружују Саксонци. Саксонски први напад на Британију се смешта у 364, али тачност овог податка из извора је оповргнута.³³ Иако су више пута сузбијени, варварима је на руку ишла појава узурпатора у Британији. Први узурпатор био је Магна Максим који Британију напушта 383. године и оставља Хадријанов зид слабо брањен.³⁴ Међутим, према сведочанству *Историје Бриџонаца*, ако је оно истинито, може се претпоставити да су сами Бритонци подривали ауторитет власти Рима, одбијајући да плате порез. Ипак, њихова немогућност да се одбране од спољњег непријатеља, натерала их је да понизно моле за помоћ.³⁵ Два позива у помоћ добила су свој одговор и након другог, Римљани су изградиле систем утврђења уз југоисточну обалу Британије, такозвану *саксонску обалу*.³⁶ Тај систем је постао безначајан, када је узурпатор Константин 407. године повео војску из Британије у борбу за царски трон. Вероватно ненадано и Константин је изгубио власт у Британији, јер су Бритонци 409. године протерали његове људе. Појаве отпора римском порезу у *Историји Бриџонаца* и запис Зосима да су Бритонци узели оружје у своје руке, даје нам претпоставку да су покушали сами да се одбране од варвара 409.³⁷ Не зна се да ли су Бритонци поново тражили помоћ од Рима, али је цар Хонорије 410. године у писму изјавио да Бритонци морају сами да се бране и тиме потврдио стање успостављено годину дана раније, јер Римљани више никада неће имати довољно контроле над Галијом да могу да одвоје део трупа и пошаљу их у Британију.³⁸ Сасвим сигурно, ово је била само привремена мера, јер Хонорије је у том тре-

³³ О односима Рима и Саксонаца у IV веку више у: P. Bartholomew, „Fourth-Century Saxons“, *Britannia*, vol. 15 (1984), 169-185.

³⁴ Hunter-Blair, Introduction, 2-3. Историчар Давид Дамвил (David Dumville) указује да су га за разлику од најранијих извора, каснији извори видели као последњег римског и првог британског владара, јер су породичне везе које је он створио давале легитимитет каснијим британским династијама. D. N. Dumville, „Sub-Roman Britain: History and Legend“, *History*, vol. 62, no. 205 (1977), 173-192, 180.

³⁵ *HB*, 12-13.

³⁶ Yorke, *Conversion*, 35. *DECB*, 22-23.

³⁷ *HB*, 13; Zosimus, *New History*, trans. by Ronald T. Ridley, Canberra 1982, 128-129.

³⁸ *NH*, 127-130; Charles-Edwards, *Wales and the Britons*, 41-42; Alcock, *Arthur's Britain*, 99.

нутку имао пречих проблема, не могавши исте године да сачува Рим од Визигота. Власт Рима у Британији више никада није обновљена.

Након 410. године, уследио је период борби Бритонаца са Пиктима и Шкотима, у којем су после почетних пораза ипак успели да савладају непријатеља. Мир је успостављен за неко време, што су судећи по Гилди, Бритонци искористили да поново западну у грех. Тиме правда потоњу појаву глади и куге, па на крају и Саксонаца.³⁹ Ако би се његова сведочанства очистила од хришћанских конотација, могло би се рећи да су глад и куга уздрмали британско друштво, а да су о томе знали и његови непријатељи. У страху од њихових напада „горди тиранин“ Бритонаца, код Часног Беде познат као Вортигерн,⁴⁰ сазвао је савет. *Какво крајње слейило њихової ума!*⁴¹ Речи су којима Гилда описује одлуку савета да се Саксонци позову у помоћ. Саксонци су позив прихватили и њихови први војни одреди доспели су у Британију на три ратна брода.⁴² Гилдина мржња према Саксонцима, исказана је у опису договора постигнутог између њих и Вортигерна: *Залихе су договорене и за дуже време су „зачейиле йсећа усїа“*⁴³. А ко су ти Саксонци, или у даљем тексту: Англо-Саксонци?

Англо-саксонци припадају германској групи народа и тим појмом се означавају народи који су узели учешћа у сеоби, а које Часни Беда дели на: Англе, Саксонце и Јите. Англи су сеобу започели из области Холштајна. Саксонци су у III веку насељавали област између Ајдера (Eider) и Везера (Weser). Почетком IV века су се спустили до Зојдерзеа (хол. Zuiderzee), бившег залива Северног мора у данашњој Холандији. Ту су ступили у контакт са Фризима. Лоцирање прапостојбине Јита је за историчаре чинило највећи проблем. Чини се да су у својој прошлости живели на Јиланду, али да су се пред сеобу спустили до области средње Рајне и ту ступили у контакт са Францима.⁴⁴ Половином V века,

³⁹ DECB, 24-26.

⁴⁰ HE, 26.

⁴¹ DECB, 26.

⁴² Исто, 26.

⁴³ Исто, 26.

⁴⁴ D. J. V. Fisher, *The Anglo-Saxon Age c400-1042*, 1973, reis. London and New York 2014, 22-31. Археолог Алкок најранију прапостојбину три народа реконструира овако: Од Елбе до Везера живели су Саксонци, при дну Јиланда у области Шлезвинг-Јиланд живели су Англи, северно од њих на Јиланду живели су Јити. Alcock, *Arthur's Britain*, 278-279.

ови народи су се упутили преко мора у правцу Британије.⁴⁵ Међутим, када о њима говори Беда, он у својој глави има стање које је постојало почетком VIII века, када он пише своју *Црквену историју*.⁴⁶ Тако каже да су Јити населили Кент, острво Вајт (Wight) и област насупрот острву која је под влашћу Весекса (Wessex, West Saxons, Западни Саксоци). Појам Саксонци Беда користи да одвоји народ који је населио Британију од оног који је остао на Континенту, а које назива Старим Саксонцима. Саксонцима Беда приписује насељавање Весекса, Есекса (Essex, East Saxons, Источни Саксонци) и Сасекса (Sussex, South Saxons, Јужни Саксонци). На крају, Беда је Англе распоредио у Источну Англију (East Anglia), Средњу Англију (Middle Anglia), Мерсију (Mercia) и за нас најзначајнију Нортамбрију (Northumbria).⁴⁷ Историчари су временом увидели проблематику временског распона између сеобе и писања *Црквене историје*, те верују да три Англо-саксонска народа нису у почетку била толико јасно раздвојена у својој сеоби и да су им се шта више, придружили становници западне и јужне Норвешке⁴⁸ па и Франци⁴⁹.

Пре почетка сеобе, Англо-саксонци су морали бити упознати са Британијом на коју су по свему судећи вршили пљачкашке походе, о чему сведочи горе поменути појам *саксонска обала*. Извори се слажу да су први Англо-саксонци населили исток Британије. *Историја Бриџонаца* прецизира да је у питању било острво Танет (Thanet)⁵⁰, док у *Англо-саксонској хроници* стоји да је у питању место Ебсфлит (Ebbsfleet)⁵¹ чиме се чак прецизира који део Танета је у питању. Гилда не помиње ко их је водио, али Беда, који је највероватније имао приступ кентској краљевској генеалогiji,⁵² преноси нам сећање сачувано у англо-саксонском народу, а то је да су им прве вође у Британији била браћа Хенгист и Хорза. Попут хришћанских Меровинга који су твр-

⁴⁵ Занимљив је закључак историчара Френка Стентона да је Франачка краља Хлодовека спречила даљи продор Англо-саксонаца кроз Галију и посредно га самим тим усмерила ка Британији. Stenton, *Anglo-Saxon England*, 12.

⁴⁶ Hunter-Blair, *Introduction*, 8-11.

⁴⁷ HE, 27.

⁴⁸ Snyder, *The Britons*, 86.

⁴⁹ Yorke, *Kings and Kingdoms*, 6.

⁵⁰ HB, 14. То острво данас више не постоји јер се временом спојило са Британијом.

⁵¹ ASC, 10.

⁵² D. N. Dumville, "The Anglian collection of royal genealogies and regnal lists", *Anglo-Saxon England*, vol. 5 (1976), 23-50, 38.

дили да потичу од самог Христа, тако су и Хенгист и Хорза доведени у везу са богом Воденом.⁵³ Након горе поменутог договора Саксонаца и Вортигерна, уследила је епизода више пута виђена за време сеобе народа, а то је да су први Англо-саксонци увидели богатства земље коју су населили те их је убрзо пристигло још. Када им се број повећао запретили су да ће опустошити цело острво, ако им се следовања не повећају.⁵⁴ Та претња, била је чиста куртоазија и непријатељства су отпочела.

Сада кад знамо шта извори кажу о сеоби Англо-саксонаца и њиховој побуни против Бритонаца, нас следеће занима како они датују цео тај сплет догађаја. Иако збркано, Гилда нас обавештава да су након отпочињања непријатељстава са Англо-саксонцима, Бритонци упутили писмо римском управнику Галије Аецију које гласи:

*За Аеција, ѿ трећи љуѿ конзула: уздиси Бриѿонаца... Варвари нас ѿурају ка мору, море нас ѿура ка варварима; између ова два облика смрѿѿи, ми смо или удављени или ѿоклани.*⁵⁵

На овај позив, као што се већ да наслутити, није било одговора, али помен да је писмо послато Аецију који је по трећи пут био конзул у том тренутку нам помаже да временски одредимо побуну Англо-саксонаца. Аеције је по трећи пут био конзул у период од 446. до 450. године.⁵⁶ Часни Беда са друге стране долазак Англо-саксонаца смешта између 449. и 455. када је по њему трајала заједничка владавина цара Маркијана и Валентинијана III.⁵⁷ Беда овде греши у датуму, јер је Маркијан постао цар 450. године. *Англо-саксонска хроника* која долазак три ратна брода и почетак побуне смешта у 449. годину, први окршај са Вортигерном, у којем гине Хорза, смешта у 455. годину.⁵⁸ На крају, ту је и нешто раније сведочанство анонимног хроничара из Галије, који под деветнаестом годином владавине цара Теодосија II (441/2), записује да је Британија после дужих пустошења потчињена Саксонцима. Постоје одређени предлози исправки датовања у *Хроници*, но аутор је прецизан за период након 447. Ипак, питање ауторовог познавања догађаја

⁵³ Воден се доводи у везу са нордијским богом Одином. *HE*, 27, 368.

⁵⁴ *DECB*, 26-27.

⁵⁵ Исто, 23-24.

⁵⁶ Hunter-Blair, *Introduction*, 25.

⁵⁷ *HE*, 26-27.

⁵⁸ *ASC*, 10.

у удаљеној Британији остаје отворено.⁵⁹ Мишљење историчара Кристофера Снајдера (Christopher Snyder) могло би донекле да разреши дилему. Снајдер сматра да је ово претерано сведочанство настало под утицајем франачких продора у Галију и у ствари обухвата само један мали део на истоку острва.⁶⁰ Једини датум који можемо отписати као нетачан јесте датум из *Историје Бриџонаца*, који долазак три брода смешта у 347. годину од Христовог страдања, што је грешка вероватно настала у преписивању Бединог оригинала, као и услед заборава да Беда рачуна године од рођења, а не страдања Христовог.⁶¹

На основу свега горе наведеног, види се проблем тачног датовања сеобе и побуне Англо-саксонаца. Оквирно, ови догађаји су се могли одиграти између 441. и 455. године. Историчари не могу јасно да се сложе око тачне године, па ни око масовности⁶² целог покрета након побуне коју означавају као *adventus Saxorum*. Анонимни хроничар, иако хронолошки најближи догађају, географски је најудаљенији. Гилда који се налази на средини, уопште не даје датум, већ се он реконструише на основу помене трећег Аецијевог конзулата. *Црквена историја* и *Англо-саксонска хроника* су веома хронолошки удаљене од дешавања. На основу археолошких открића и писаних извора, неки аутори сматрају да су прва насеља настала још пре четрдесетих година V века, што се може оправдати чињеницом да су Англо-саксонци постали федерати Бритонцима на горе описани позив од стране Вортигерна. Та прва насеља су свакако ницала на мање повољној земљи⁶³, те самим тим ни циљ првих насељеника није био да се у њима настане за стално.⁶⁴ Тако

⁵⁹ *From Roman to Merovingian Gaul: A reader*, ed. and trans. by Alexander Callander Murray, Toronto 2008, 76, 84. Види још: S. Muhlberger, „The Gallic Chronicle of 452 and Its Authority for British Events“, *Britannia*, vol. 14 (1983), 23-33. Историчари Моли Милер (Molly Miller) и Теодор Момзен (Theodor Mommsen) су покушали да докажу грешке у хронологији анонимног хроничара, али наведени чланак доказује да коначног закључка по питању хронологије догађаја у Британији нема, иако се неки њихови закључци могу узети у разматрање.

⁶⁰ Snyder, *Britons*, 83.

⁶¹ W. W. Newell, „Doubts concerning the British History Attributed to Nennius“, *Publications of the Modern Language Association of America*, vol. 20 (1905), 622-672, 640.

⁶² Чини се да све популарније постаје мишљење да су насељенике дуго чинили искључиво војници. Snyder, *Britons*, 86-88. Историја је показала да су такве појаве сасвим могуће.

⁶³ N. Higham, „From sub-Roman Britain to Anglo-Saxon England: Debating the Insular Dark Ages“, *History Compass*, vol. 2 (2004), 1-29

⁶⁴ Yorke, *Conversion*, 43.

најпрецизнији закључак може бити да је друга четвртина V века била прекретница у историји Британије јер тада почиње побуна Англо-саксонаца и сеоба ка Британији са намером да се она трајно насели.⁶⁵

Иако краљевства јужно од реке Амбер (Humber) нису тема овог рада, потребно је ради схватања ширих оквира у најкраћим цртама изложити њихову историју од половине V до краја VI века. До сада се може помислити да Бритонци нису били људи вични ратовању у сталној потражњи од других да их бране против непријатеља са севера, али њихова борба са Англо-саксонцима говори нам другачије. Прво нам *Историја Бриџонаца* даје описе низа победа које је извојевао Вортигернов син, Вортимер.⁶⁶ Кад се и како која одиграла није поуздано, али можемо да увидимо постојање свести о успешној одбрани од непријатеља. Гилда нам о овој борби пише нешто другачије. Након што су опустошили земљу, већи део Англо-саксонаца ју је напустио. Преживели Бритонци су са друге стране почели да се опорављају и окупљају око човека римског и племићког порекла под именом Амброзије Аурелијан, чији су родитељи погинули у претходним пустошењима. Од тог трену, борба је била неодлучна док Бритонци коначно нису нанели пораз непријатељу у бици код Бадонског брда (Badon Hill). Гилда наводи да се битка одиграла пре 44 године, када је и он рођен, док Беда наводи 44 године од доласка прва три Англо-саксонска брода.⁶⁷ Тако битку можемо сместити у последњу деценију V или прву деценију VI века.⁶⁸ У *Историји Бриџонаца* остало је записано да је ова битка била дванаеста

⁶⁵ Додатна различита датовања насељавања на основу археолошких и писаних извора: Историчар и археолог Николас Хајем (Nicholas Higham), на основу археолошких ископина датује најраније насељавање око 425. године, Higham, *Sub-Roman Britain to Anglo-Saxon England*, 6; историчар Томас Чарлс-Едвардс (Thomas Charles-Edwards), користећи се археолошким открићима, такође сматра да су се прва насељавања одиграла пре четрдесетих година V века, Charles-Edwards, *Wales and the Britons*, 48-49; Видети и: Snyder, *Britons*, 86-88; са друге стране, користећи се искључиво писаним изворима, историчар Даглас Фишер (Douglas Fisher) верује да је позив од Вортигерна упућен тридесетих, а да је побуна почела у раним четрдесетим годинама V века, Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 17-18, 21-22; Археолог Лесли Алкок (Leslie Alcock) на основу историјских извора даје нам три године: 428, 440. и око 450. Alcock, *Arthur's Britain*, 109.

⁶⁶ *Историја Бриџонаца* јасно помиње сина Вортигерновог и још неколико чланова његове породице. Такође, у њој се по први пут помиње и легендарни краљ Артур. *НБ*, 22-23.

⁶⁷ *DECB*, 27-28. *НБ*, 29.

⁶⁸ Археолог Алкок за вероватније узима 490. годину, уместо 518. Alcock, *Arthur's Britain*, 111.

и коначна победа легендарног краља Артура.⁶⁹

До краја ове прве етапе сукоба Бритонаца и Англо-саксонаца, ови други су населили области Кента, Сасекса и Источне Англије, затим на запад све до околине Оксфорда. Међутим, са победом, Бритонци успевају да потискују непријатеља и англо-саксонска најзападнија насеља вероватно су била напуштена.⁷⁰ Гилдино дело које настаје половином VI века није имало задатак да буде историја, већ опомена коју он шаље владарима и свештеницима, јер у његово време, генерација која се борила за мир је изумрла и нова генерација не познаје ранија страдања те је запала у грех и међусобно ратовање.⁷¹ Његово песимистичко виђење будућности се и обистинило. У запису за 571. годину *Англо-саксонска хроника* нас обавештава да је Катвулф (Cuthwulf), који се наводи као један од владара династије Весекса, победио Бритонце и освојио четири њихова града. Већ у следећем запису за 577. годину се помиње погибија чак три британска краља.⁷² До почетка VII века, Бритонци јужно од Амбера били су потиснути у данашњи Велс и југозапад Британије, док су Англо-саксонци створили десет краљевина⁷³ које од сада више закупају унутрашње интриге.

⁶⁹ *HB*, 23.

⁷⁰ Hunter-Blair, *Introduction*, 30-31.

⁷¹ *DECB*, 28-29.

⁷² *ASC*, 4, 13-14.

⁷³ То су: Линдси (Lindsey), Источна Англија, Есекс, Кент, Сасекс, Мерсија, Средња Англија, Магонсетан (Magonsætan), Хвиџе (Hwicce) и Весекс. Hunter-Blair, *Introduction*, 27-28.

2. ТРАНСФОРМАЦИЈА БРИТАНИЈЕ (360-592): ТЕРИТОРИЈА БУДУЋЕ НОРТАМБРИЈЕ

Историја Бритионаца прва насељавања Англо-саксонаца северно од Амбера ставља још за живота Хенгиста, који у договору са сином шаље њега и његовог рођака, Окту (Octha) и Ебису (Ebissa) на север. Касније, као последицу Артурове победе, *Историја Бритионаца* нас извештава да Саксонци из Германије позивају своје краљеве, заповеднике и војне одреде и да се тако догађало до периода владавине Иде, сина Јопе (Eorpa), који је постао први краљ Берникије са седиштем у Јорку.⁷⁴ Прво сведочанство тачно је само делимично. Археолошка истраживања, као и чињеница да су Пикти и Шкоти нападали са севера потврђују чињеницу да се одређен број људи, германског порекла, населио у овим областима већ на самом почетку сеобе. Међутим, имена Окте и Ебисе и цела њихова авантура која их је по тумачењу неких историчара, водила око данашње Шкотске све до Ирског мора, поуздана је колико и постојање Хенгиста.⁷⁵ Та насељавања нису била довољно велика нити масивна да створе краљевине брзо колико и на југу, те се први англијски владари ових области смештају тек у половину VI века. До тог времена је вероватно владао систем пренет са Континента по коме су се племена удруживала под једним вођом само у време рата.⁷⁶ Пре него што објаснимо ко су били ти владари, морамо да објаснимо ко је пре Англа насељавао њихове будуће краљевине и околину.

У позно римско доба, у Другој Британији (*Britannia Secunda*) живели су: Париси, источно од Јорка; Бриганти, западно од Јорка, укључујући и сам Јорк; Карвети, окупљени око данашњег Карлајла (*Carlisle*), насељавали су западни део Хадријановог зида и околину залива Солвеј

⁷⁴ *НВ*, 2000, 23.

⁷⁵ *Yorke, Kings and Kingdoms*, 74.

⁷⁶ Доказ постојања локалних, односно племенских вођа, тражи се у именима насеља која имају суфикс *-ingas*, који се односи на припадност групе људи једном вођи. *Yorke, Conversion*, 59-60.

(Solway).⁷⁷ У међузидном простору, распоред је био овакав: југозапад су насељавали Нованти; источно од Нованта уз залив Солвеј су се насељавали Селгови; северозапад су насељавали Дамнони; исток су насељавали Вотадини. Ова британска племена северно од Амбера била су, као и цела Друга Британија више милитаризована од оних јужно.⁷⁸

Када су напустили Антонинов зид, Римљани су наставили помно да надгледају простор јужно до Хадријановог зида. О томе пре свега сведочи употреба одржаваних путева између два зида. Зато су наведена племена, ако не сва, онда барем већина, била у добрим односима са Римом, што је неке историчаре навело да закључе да су сами Римљани у својих последњих пола века присуства у Британији, ударили темеље неким од потоњих краљевина, као зависнима од Рима. Конкретно постоји могућност да је у IV веку, локално племство Друге Британије добило право да сакупља порезе за централну власт, док су господарима племена северно од Зиди слати чести поклони. Први од два наведена примера довео је до такозване *приватизације* војске и јачања појединца.⁷⁹ Уско повезано мишљење са тим јесте да је Магна Максим пред напуштање Британије задатак одбране римских територија поверио локалним британским поглаварима, од којих су неки довољно ојачали и основали читаве краљевине. Велшка поезија чак доводи у родбинску везу Вортигерна и Магну Максима, но наш фокус су северне британске краљевине.⁸⁰

Из наведених племена, развиле су се краљевине које се обухватају једним појмом: *Сџари Север* (Hen Ogledd). До половине VI века, када поузданија историја Нортамбрије почиње, искристалисало се шест краљевина од којих две више нису биле у Британским рукама. Прва у низу је Елмет, настала у области данашњег Јужног и Западног Јоркшира. За њом следи Хегад (Rheged), северно од ње на територији бивших Бриганта, Карвета и Нованта, односно данашње Камбрије (Cumbria), Дамфрија (Dumfries) и Галовеја (Galloway),⁸¹ чији се центар моћи смеш-

⁷⁷ Простор који су насељавали Карвети утврђен је у: C. Ross, „The Carvetii – a Pro-Roman Community?“, *Transactions of the Cumberland & Westmorland Antiquarian & Archaeological Society*, vol. 12 (2012), 55-68.

⁷⁸ Snyder, *Britons*, 199-207.

⁷⁹ Hunter-Blair, *Introduction*, 39; Yorke, *Conversion*, 36-37, 61.

⁸⁰ Alcock, *Arthur's Britain*, 96, 98.

⁸¹ N. J. Toop, „Northumbria in the West: Considering Interaction Through Monumentality“, In: *Early Medieval Northumbria, Kingdoms and Communities, AD 450-1100*, ed. by David Petts

та или у Карлајл, или уз реку Ливенет (Lyvennet). Идући још даље на север, са центром у Дамбртон Року (Dumbarton Rock), настао је Стратклајд (Strathclyde), најдугочечнија краљевина Старог Севера, једина која је дочекала инвазију Викинга и опстала све до X века.⁸² Источно од ње, са центром у данашњем Единбургу, настао је Годовин (Gododdin), од чије владарске породице наводно вуку порекло каснији владари велшког Гвинева (Gwynedd). И коначно стижемо до Деире и Берникије, за рану историју Нортамбрије, две најзначајније краљевине.⁸³

Деиру је створило племе Париси, највероватније са центром у Јорку. Име јој потиче од британске речи за храст. Њено постојање као независне британске краљевине није могло бити дугог века, пошто су њене територије прве од Старог Севера, које су дошле у контакт са Англо-саксонцима, чији су археолошки остаци пронађени код Јорка, Катерика и источно.⁸⁴ Самим тим се верује да је од две англијске краљевине, прва она настала, што потврђује могућност да су Англи у Берникију дошли копном из Деире.⁸⁵ По успостављању њихове власти, део Бритонаца се иселио у Елмет и даље на запад. Берникија која се налазила северно од ње, наследила је Селгове. Њено име може да се преведе као: „Народ земље планинских пролаза“.⁸⁶ За политички центар Берникије, узима се област данашњег Бембурга (Bamburgh) у чијој близини постоји и једно гробље настало за време сеобе.⁸⁷ Међутим, сматра се да Бембург није првобитно био део Берникије, и да је она била област потчињена Бригантима или Годовину. Тек половином века, када су Англи

and Sam Turner, Turnhout 2011, 85-111, 88.

⁸² Занимљиво је да не постоје докази о било каквом већем сукобу Стратклајда и Нортамбрије. Тешко да би Бедином будном оку промакао неки значајан сукоб између две краљевине, да га је било. Њихов однос се вероватно заснивао на међусобном неузнемиравању јер су и једна и друга имале проблема са другим краљевинама да им нису били потребни додатни међусобни сукоби. Yorke, *Conversion*, 38.

⁸³ Поред шест наведених краљевина, никако није искључено постојање још мањих краљевине које су временом припојене већим. Најбољи пример чини Манав (Manaw) са центром у Стерлингу, који је временом пао под дваст Годовина. Snyder, *Britons*, 207-221.

⁸⁴ Charles-Edwards, *Wales and Britons*, 382.

⁸⁵ Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 39-40.

⁸⁶ K. H. Jackson, *Language and History in Early Britain, a chronological survey of the Brittonic Languages 1st to 12th c. A.D.* 1953. rpt, Dublin 1994, 704-705.

⁸⁷ Данас познато под именом Бовл-Хол (Bowl-Hole). I. Wood, „The Roman Origins of the Northumbrian Kingdom“, in: *Italy and Early Medieval Europe*, ed. by Ross Balzaretta, Julia Barrow and Oatricia Skinner, Oxford 2018, 39-49, 41.

завладали Берникијом, она је укључивала Бембург, Јеверинг (Yeavinger) и Линдисфарн (Lindisfarne).⁸⁸ Њену границу на северу је чинила област Лемермјурских Брда (Lammermuir Hills)⁸⁹, док је граница између Деире и Берникије била река Тиз (Tees).⁹⁰ У прво време, Англи у Берникији чинили су мањину која је владала над британском већином.⁹¹

Захваљујући популарности краљевских генеалогиија, ми данас можемо да реконструиремо како имена, тако и године владавине најранијих краљева Берникије и Деире. Сведочанство о Иди у *Историји Бриџонаца* је нешто касније допуњено приказаном генеалогиијом краљева Берникије који нису сви морали бити у блиском сродству. Ида је владао 12 година (547-559), а после њега владају Ада 8 година (560-568), Етлрич (Ethelric) 4 године (568-572), Теодорич (Theodoric) 7 година (572-579), Фритувалд (Frithuwald) 6 година (579-585) и Хуса (Hussa) 7 година (585-592).⁹² Овој генеалогиији у Муровом рукопису *Црквене историје* се придодaje извесни Глапа који по свему судећи влада 1 годину (559-560), наследивши Иду⁹³. Тако добијамо период од 45 година. Ако тај број додамо на годину доласка на власт Иде, коју нам даје Беда, а то је 547. година, добићемо 592. годину као годину почетка владавине краља Етлфрита, првог о коме се поуздано зна нешто више од имена и наводних година владавине.

Деиранска генеалогиија није толико разнолика колико и берникијска када је у питању друга половина VI века. Међутим, и за њу се везује легенда да је своје представнике у области Нортамбрије имала још на почетку сеобе, јер се помиње извесни Соемил (Soemil) као први који је Деиру одвојио од Берникије. Он се наводи као чукундеда

⁸⁸ О значају последња два места, биће више речи касније. Charles-Edwards, *Wales and Britons*, 383-384.

⁸⁹ Snyder, *Britons*, 210.

⁹⁰ Charles-Edwards, *Wales and Britons*, 383.

⁹¹ Alcock, *Arthur's Britain*, 310. О овој много пута виђеној појави већ смо писали на почетку првог поглавља.

⁹² *HB*, 27-28.

⁹³ За Глапу се верује да није био у сродству са Идом, већ да је приграбио себи власт по његовој смрти, али је убрзо морао да устукне пред легитимним Идиним наследником Адом. D. P. Kirby, „Bede and Northumbrian Chronology“, *The English Historical Review*, vol. LXXVIII (1963), 514-527, 526. У наведеном раду, историчар Давид Кирби (David Kirby) начинио је грешку померајући све године које Часни Беда даје за период пре 685, за један у напред. Више о исправци његове грешке у: S. Wood, „Bede's Northumbrian Dates Again“, *The English Historical Review*, vol. 68, no. 387 (1983), 280-296.

Јифе (Yffi), оца првог владара Деире чија владавина може конкретно да се датује.⁹⁴ Тај владар се звао Ела (Ælle). На основу Бединих сведо-чанстава, сазнајемо да је Ела био владар Деире пре него што је Гргур I постао папа 590. јер нам преноси причу по којој је папа, током по-сете пијаци, наишао на заробљенике који су тврдили да су Англи из краљевине Деире и да им је краљ Ела.⁹⁵ У *Већој хроници*, Беда наводи да Англи северно од Амбера нису примили хришћанство које је ширила Августинова мисија и да су се у то време они налазили под влашћу Еле и Етлфрита. Како је Августинова мисија на Танет стигла 597. Ела је морао бити владар Деире и те године.⁹⁶ Беда, који је хронолошки и географски ближи Ели од писаца *Анџло-саксонске хронике* и *Историје Бриџонаца* са истима улази у сукоб. У *Анџло-саксонској хроници* стоји да је Ела дошао на власт 559/560. године и да је владао 30 година. Пар уписа касније, смрт Елина стављена је у 588. те *Анџло-саксонска хроника* долази сама са собом у сукоб.⁹⁷ *Историја Бриџонаца* са друге стране наводи да је горе помињани Фритувалд од Берникије владао у време Августинове мисије.⁹⁸ То је неке историчаре чак навело да Фритувалда избаце из берникијске лозе и пребаце у деиранску, као владара који наслеђује Елиног брата и наследника Етлрича (Æthelric).⁹⁹ Међутим, Беда остаје у праву. Преписивачке грешке узимају се као главни разлог несугласица. Ако би се грешке у *Анџло-саксонској хроници* исправиле, Ела би на власт дошао 569. године, а власт би завршио 599, тридесет година касније, што се слаже са податком да је Ела владао 597. На крају, помен Фритувалда као владара у доба Августинове мисије се отписује као погрешно у текст уврштен запис са маргине.¹⁰⁰ На све то, податак из *Анџло-саксонске хронике* да је Етлрич после Еле владао 5 година¹⁰¹, идеално се слаже са Етлфритовим освајањем Деире 604. године.

Реконструкција историје Деире и Берникије у њихових првих 45 година познатих владара, веома је тешка. Пре свега јер се морамо ос-

⁹⁴ HB, 27.

⁹⁵ HE, 71.

⁹⁶ Исто, 331.

⁹⁷ ASC, 12, 14.

⁹⁸ HB, 28.

⁹⁹ Kirby, *Northumbrian chronology*, 526-527.

¹⁰⁰ M. Miller, *The dates of Deira, Anglo-Saxon England*, vol. 8 (1979), 35-61, 41-42, 48-50, 58.

¹⁰¹ ASC, 14.

лањати на *Северну историју*, наратив уврштен у *Историју Бриџонаца*, а чији су извор највероватније били *Анали Камбрије*.¹⁰² Хронолошка удаљеност целе *Историје Бриџонаца* од догађаја које описује појачава упитност њене поузданости. Са друге стране, историчари су се ослањали и на велшку поезију и то у њеним преписима из XII и XIII века.¹⁰³ Са разлогом се зато сваки догађај из периода од 547. до 592. доводи у питање. Ипак, написаћемо о њима колико можемо барем да претпоставимо.

Прва у низу тих претпоставки јесте да су Бритонци Берникије и Деире били међусобно завађени и подељени пред појаву краља Иде са чијим доласком настаје јак политички чинилац у том подељеном свету.¹⁰⁴ За њега се везује први историјски податак. У *Историји Бриџонаца* пише: *...и владао је дванаест ѿ година, и ѿприпојио је Дин Гуајрој (Din Guauroi) Берникији*.¹⁰⁵ Дин Гуајрој се сматра да је био британски назив за данашњи Бембург и да га је Ида, за време своје владавине, припојио Берникији.¹⁰⁶ Како је позиција места била повољна, уз обалу, оно је постало центар Берникије, а своје англијско име ће добити нешто касније. Затим нам *Историја Бриџонаца* даље пише: *Тада се Дуџирн (Dutgirn) у ѿо време храбро борио ѿроштив народа Анѿла*.¹⁰⁷ Ово сведочење даје могућност да је Ида од њега отео Дин Гуајрој и ако би то било тачно, онда је он морао бити владар Годовина половином VI века.

О следећем окршају Бритонаца и Англа, историчари говоре искључиво на основу песме *О Годовин (Y Gododdin)*. Самим тим се о њему не зна ништа више од претпоставке. Сукоб који је описан у песми се одиграо између Годовина и Хегеда. На страни првих била је Берникија, а на страни других Деира. Битка се одиграла код места Кетрет (Catraeth) које се поистовећава са Катериком (Catterick), али са друге стране, може да значи и бојни/а прелаз/обала.¹⁰⁸ Ту настаје први проблем, јер

¹⁰² Charles-Edwards, *Wales and Britons*, 347.

¹⁰³ Поређења ради, замислите да податке о бици на Мишару морате да реконструирате искључиво на основу народне песме *Бој на Мишару*, или да о Марку Мрњавчевићу знамо искључиво на основу народних легенди о Краљевићу Марку.

¹⁰⁴ Даље од те претпоставке историчар Иан Вуд (Ian Wood) није ишао. Wood, *Origins of the Northumbrian Kingdom*, 48-49.

¹⁰⁵ *HB*, 27.

¹⁰⁶ Charles-Edwards, *Wales and Britons*, 383-384.

¹⁰⁷ *HB*, 27.

¹⁰⁸ C. Cessford, „Northern England and the Gododdin Poem“, *Northern History*, vol. 33,

они историчари који сматрају да се битка могла одиграти на било ком речном прелазу, цео сукоб реконструишу другачије. Међутим, сам Катерик се налази на реци, те је опште прихваћено да се Кетрет и Катерик изједначе.¹⁰⁹ Следећи проблем је: како временски одредити ову битку? Постоје два виђења. Прво виђење јесте да се битка одиграла пре него што је Ида освојио Бембург и да је њена последица била баш искоришћавање пораза Годовина у бици.¹¹⁰ Друго виђење битку смешта у 570-те године, пре смрти краља Јуриена (Urien). Његове трупе потпомогнуте деиранским су победиле годовинске трупе потпомогнуте берникијским.¹¹¹ Берникија која се тада вероватно ослободила савезништва са Годовином, могла је кренути у експанзију, која ју је даље довела у последњи забележени сукоб Бритонаца и Англа пре 592. године.

Последњи сукоб наведеног четрдесетпетогодишњег периода између Бритонаца и Англа смешта се у период између 572. и 579. године, јер се у *Историји Бриџонаца* наводи да су против Хусе ратовала четири британска краља: Јуриен, Риверх Хен (Rhydderch Hen), Гуашаук (Gwallawc) и Морган.¹¹² На то још додаје и да се Теодрич са својим синовима храбро борио против Јуриена, краља Хегеда. Додуше, нигде не пише да су четири краља били у неком савезу, што потпомаже могућност да су они уопштено ратовали са Англима, што даље подржава мишљење неких историчара да *Историја Бриџонаца* иако спомиње само Хусу и Теодрича, уствари мисли на све Идине наследнике до Етлфрита.¹¹³ Свакако су највише пажње обраћали на Јуриеново вођство. *Историја Бриџонаца* бележи да је ситуација била неизвесна и час су побеђивали Англи, час Бритонци. У једном налету, можда одмах после битке код Катерика, Јуриен је успео да опколи Теодрича на острву Меткаут (Metcaut) које се данас поистовећава са Линдисфарном (Lindisfarne). Међутим, након три дана опсаде, Јуриена је убио Моркант, краљ Годовина.¹¹⁴ Ако је ово сведочанство тачно, закључак је следећи: англијска Берникија се нашла

218-222, 218.

¹⁰⁹ Charles-Edwards, *Wales and Britons*, 386

¹¹⁰ Исто, 386-387.

¹¹¹ Snyder, *Britons*, 218.

¹¹² Иако смо за овај део користили *HB*, 28, ова четири имена су преузета из превода који је дат у: Charles-Edwards, *Wales and Britons*, 384.

¹¹³ J. Rowland, *Early Welsh Saga Poetry, A study and Edition of the 'Englynion'*, Cambridge 1990, 90-91.

¹¹⁴ *HB*, 28.

у смртној опасности, али су је спасли сукоби у британским редовима. У борби против заједничке опасности, Хегед је међу британским краљевинама вероватно убирало највише плодова, што је заплашило Годовин, који није желео да замени, у том тренутку слабу, англијску државицу са јаком британском краљевином.¹¹⁵ Историја је показала да се овакав развој ситуације показао катастрофално за Бритонце и неки историчари овај догађај узимају као прекретницу. Катерик је пао под власт Англа већ по Јуриеновој смрти. О претњи Деире Елмету сведоче помени у песмама борбе елметског краља Гуашаука са Елом око 585. године.¹¹⁶ Берникија и Деира које су до сада могле само да се бране од Бритонаца, ускоро ће почети незаустављиво да се шире на њихов рачун.

¹¹⁵ Такав потез ипак није неоправдан/изолиран. На позив Лангобарда, јаки Авари су уништили слабе Гепиде и тиме постали опасност за саме Лангобарде; на позив Византије, јака Кијевска Русија је уништила Прво Бугарско царство и тиме постала опасност по Византију.

¹¹⁶ Snyder, *Britons*, 209, 216.

3. ЕТЛФРИТ (592-616) – РАТНИК И ПАГАНИН

Етлфрит, син Етлричов и унук Идин, дошао је на власт 592. године у Берникији. Иако целога живота паганин, његово дело Часни Беда увеличава поређењем са израелским краљем Саулом. О њему пише: *Ојустіо-шио је Бријџонце мноіо више неіо и један друіи енілески владар.*¹¹⁷ И заиста, иако звуче преувеличано, Бедине речи нису без основа, јер Етлфрит је први владар који је од Англа северно од Амбера начинио силу на коју ће сада морати да обраћају пажњу како Бритонци, тако и Пикти, Шкоти, па и Англо-саксонци јужно од Амбера. На то, упоредо са његовом владавином, започеће ширење хришћанства међу Англо-саксонцима и самим тим легитимисање њихових државних творевина у очима најразвијенијих земаља Европе тога времена. Међутим, политичка снага није значила и политичка стабилност и већ за Етлфритовог живота ће се уочити обирис међудинастијских и унутрадинастијских сукоба.

3.1. Ратник

Етлфритова владавина до краја VI века скоро да није забележила ниједан важнији догађај. На мисао да се барем један могао одиграти нас упућују *Анали Тијернакови (Annals of Tigernach)*. Тамо пише да су синови владара Дал Риаде, Бран, Домаргант, Ијокаид Фајнд (Eochaid Find) и Артур погинули у бици код Киркхенда (Circhend) око 598. године.¹¹⁸ У *Житију Св. Колумбе* помиње се пророчанство у којем се каже да ће последња три сина погинути, од којих ће Домаргант погинути у Саксонији.¹¹⁹ Ова све-

¹¹⁷ HE, 61.

¹¹⁸ ESSH, 118.

¹¹⁹ Што би се онда могло сместити у 598. годину. *Adamnan, The life of Saint Columba (Columb-Kille) A.D. 521-597: founder of the monastery of Iona and first Christian missionary to the pagan tribes of North Britain*, trans. by Wentworth Huyshe, London 1905, 29-30; Kirby, *English Kings*, 59-60. Колумба (око 521-597) је био ирски монах племићког порекла из О Нил клана. У седмој деценији VI века напустио је Ирску и на острву Јона основао манастир, о чијој ве-

дочанства дозволила су историчару Џону Бенермену (John Bannerman) да Брана и Домарганта издвоји од остале браће и да за њихову погибију окриви Англе.¹²⁰ Ако је то тачно, њихов отац је имао много виши разлог да походи Нортамбрију од оног који Беда наводи и о којем ће бити речи.

Других догађаја из периода Етлфритове владавине до краја VI века није било. Старији историчари су додуше смештали горе описану битку код Катерика у наведени период, али такво виђење битке је оповргнуто. Историчар Џејмс Фрејзер (James Fraser) је са друге стране покушао Јуријену опсаду Линдисфарна да смести у период Етлфритове владавине. Такво виђење он правда потенцијалном грешком у *Историји Бриџонаца* у којој пише да у време владавине Теодрича у Кент долази Августинова мисија.¹²¹ Није јасно због чега историчар тако реконструише догађаје, јер се Августинова мисија уопште не смешта у Теодричев, већ у Фритувалдов период владавине.¹²² Тако можемо једино да претпоставимо да је Етлфрит у овом периоду јачао своје политичке позиције унутар земље.

Први поуздани Етлфритов непријатељ био је Ејдан мак Габран (Áedán mac Gabrán), владар шкотске Дал Риаде од 574. до 609, отац Брана и Домарганта. Игром случаја, Ејдан је колико и Етлфрит, први владар Дал Риаде о којем се поуздано зна нешто више од година владавине. Шкотски краљеви након 1000. године су волели да своје порекло повезују за њега. Он сам, победивши унутрашње непријатеље, постао је озбиљна претња за околне земље. За њега се везују поморски пљачкашки походи на групу острва Оркни (Orkney, 580), Острво Мен (Isle of Man, 582) поход на Годовин (око 590), као и дипломатска активност на тлу северне Ирске, у околини његових ирских поседа, након које му је дато значајно место у ирској кланској хијерархији, признато од клана О Нил (Uí Néill).¹²³ Конкретна претња Берникији биле су његове интервенције у Меатеу (Maеатае), земљи јужно од

ликој важности за црквену историју Нортамбрије ће се говорити касније. Наведено житје написано од стране Адомнана, епископа и опата манастира Јоне (679-704), мора се опрезно користити, јер су житја ирских и шкотских светаца осликавала више прилике у којима су настајала, него у којима су светци живели. D. H. Farmer, *The Oxford Dictionary of Saints*, 5th ed. Oxford 2003, 4, 115; Yorke, *Conversion*, 14.

¹²⁰ J. Bannerman, *Studies in the History of Dalriada*, Edinburgh and London 1974, 85-86.

¹²¹ Историчар притом реконструише догађаје искључиво на основу *Историје Бриџонаца*, занемарујући значај велшке поезије. Fraser, *Caledonia to Pictland*, 126-129. Нешто касније, на странама 131-132, аутор се поново не слаже са велшком поезијом која Јуријена назива господарем Катрета, већ цео Годовинов поход који смо горе описали смешта у период између 616 и 627. године.

¹²² *HB*, 28.

¹²³ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 121-124, 133, 138-139; Yorke, *Conversion*, 53.

Форта коју су насељавали Пикти.¹²⁴ Тако Етлфрит није смео да га потцени као свог противника и погранични окршаји су већ отпочели.

Окршај Етлфрита и Ејдана се одиграо код места које Беда именује као Дегсастан, и притом даје појашњење имена као Дегсин камен. Претпоставка је да се локација овог места налази у речној долини Лидсдејл (Liddesdale).¹²⁵ Читав рат повео је Ејдан. Пре свега због удаљености потенцијалног места битке од Дал Риаде. Часни Беда такође наводи да је Ејдан повео војску на Етлфрита због његових дотадашњих успеха.¹²⁶ Ако томе придодамо Ејданову ратоборну прошлост и потенцијалну погибију његових синова на тлу Нортамбрије, докази се подударају. Битка се датује на основу података које нам је донео Беда: *Еџлфриџ је овај раџ њривео крају леџа јосџоднеџе 603, и једанаесте јодине своје владавине... То је џакође била џрва јодина владавине Фоке који је онда био римски цар.*¹²⁷ Беда је дакле у потпуности сигуран да се битка одиграла 603. године и једино што можемо да додамо јесте да је датум битке пре 25. децембра.¹²⁸ Ејдан је битку преживео, али већина његове војске није. У бици је погинуо и Етлфритов брат Теобалд (Theobald), али његова улога у рату, као и страна на којој се борио нису познати.¹²⁹

Шкотски извори за битку код Дегсастана нам доносе два занимљива податка. Први јесте да је Етлфритовог брата Енфрита (Eanfrith) у бици убио Мелумај (Maelumai), син Бетанов (Baetan).¹³⁰ Захваљујући овоме пре свега, историчари сматрају да је у Ејдановим редовима био и један контингент војске из Ирске, јер Мелумај је био брат краља Рода Овеновог (Senel nEogain).¹³¹ Притом, ако би Енфрит и Теобалд били иста особа, онда бисмо

¹²⁴ L. Alcock, *Kings & warriors, craftsmen & priests in Northern Britain AD 550-850*, Edinburgh 2003, 140.

¹²⁵ HE, 374.

¹²⁶ Исто, 61.

¹²⁷ Исто, 62.

¹²⁸ Часни Беда је имао неколико начина хронолошког изражавања: индиктионе, лета господња и године владавине. Сваку нову годину рачунао је од 25. децембра. Владарска година је била нешто другачија. У теорији, владар је могао да умре 26. децембра, а да Беда целу годину припише као његову. Другим речима, ког год да је датума један владар наследио другог, Беда његову прву владарску горину рачуна од 25. децембра, док је простор између смрти владара и 25. децембра последња владарска година умрлог владара. Wood, *Northumbrian Dates*, 281-282.

¹²⁹ HE, 62, 374.

¹³⁰ ESSH, 123.

¹³¹ Род Овенов се граничио са територијом Дал Риаде у Ирској. Fraser, *Caledonia to Pictland*, 141; Bannerman, *Dalriada*, 87-88.

барем знали да се Етлфритов брат борио на његовој страни. Други податак се тиче учешћа Бритонаца у бици. Јован од Фордуна сматра да је Ејдан поход повео са севера као помоћ Бритонцима који би напали са југа. Међутим, док је његова војска пустошила Берникију, Етлфрит га је изненада напао. За остатак сведочења Јован се позива на Часног Беду.¹³² Међутим, због целе хронолошке удаљености Јована и саме битке, део историчара део о Бритонцима одбацује у потпуности.¹³³ Други део ипак даје извесну могућност да је прича истинита, због веза које је Ејдан имао са Бритонцима.¹³⁴

Последњи податак из извора који уједно прави и највећу забуну потиче из *Анло-саксонске хронике*. На крају уписа за 603. годину, тамо пише: *Херинџ, син Хусе, водио је војску њамо*.¹³⁵ Не зна се на основу ког извора хроничар записује овај податак. Мишљење историчара Бенермена јесте да се Херинг борио на страни Дал Риаде, што ће даље рећи да је претендовао на очев престо. Тако Хуса и Херинг не морају бити део Идине династије, већ неке ривалске породице,¹³⁶ или чак краљевског рода, ако би Хусу могли поистоветити са Хусом који је владао пре Етлфрита.¹³⁷

Колико год појединости о бици код Дегсастана биле несигурне, општа последица битке је сигурна: до Бединог времена, по његовом сведочењу, Шкоти нису нападали Англо-саксонце, чему у прилог иде Ејданова смрт пар година касније која је пореметила равнотежу снага међу самим Шкотима и Ирцима.¹³⁸

Победа над северним непријатељем олакшала је сеобу у правцу севера и ширење Берникије, али сам Етлфрит је већ наредне године фокус окренуо према југу у правцу Деире. Према *Историји Бриџонаца*, Етлфрит је владао 12 година у Берникији и још 12 у Деири.¹³⁹ То значи да је око 604. године Етлфрит освојио Деиру. Та година се поклапа са раније наведеним годинама владавине Етлрича од Деире. По свему судећи, Етлрич је убијен, Елин син Едвин протеран, док се Елина ћерка Аћа (Acha) удала за Етлфри-

¹³² *John of Fordun's, Chronicle of The Scottish Nation*, ed. by William F. Skene, trans. by Felix J. H. Skene, Edinburgh 1872, 107-108.

¹³³ *ESSH*, 124.

¹³⁴ Конкретно, историчар Бенермен се позива на чињенице да извори мајку и жену Ејданову називају Бритонкама. *Bannerman, Dalriada*, 88-89.

¹³⁵ *ASC*, 15.

¹³⁶ *Bannerman, Dalriada*, 87.

¹³⁷ Н. Moisl, „The Bernician Royal Dynasty and the Irish in the Seventh Century“, *Peritia*, vol. 2 (1983), 103-126, 113-114.

¹³⁸ Исто, 62; *Fraser, Caledonia to Pictland*, 141.

¹³⁹ *HB*, 2000, 28.

та.¹⁴⁰ Да је Аћа била друга жена Етлфритова, да се наслутити по сведочењу да је град Бембург, у то време називан Бебнбург (Bebbanburg) добио име по краљици Беби (Bebba), жени Етлфритовој.¹⁴¹ Тако је Етлфрит први владар који је ујединио Берникију и Деиру, али извори му не приписују уједно и стварање Нортамбрије и заиста, уједињење је било само привремено.

До краја своје владавине, Етлфрит је успешно извојевао још једну битку. Битка се смешта у период између 613. и 616. године, мада историчар Томас Чарлс-Едвардс (Thomas Charles-Edwards) сматра да је највероватније у питању 615. година јер ирске хронике које користи као извор, а које као свој извор користе анале са Јоне (Iona), ране две до три године. Битка се одиграла код Честера (Chester) на североисточној граници данашњег Велса. У тој бици је погинуо краљ Повиса (Powys)¹⁴² Селиф ап Кинан (Selyf ap Cynan), који је водио Бритонце.¹⁴³ Место битке даје нам и Беда, називајући га *ирадом леиџа*, док за датум битке само каже да се одиграла након смрти Августина Кентерберијског, за ког се сматра да је умро између 604. и 610. године.¹⁴⁴ Сам опис битке даје нешто другачије податке од *Анала Алсџера*. Селиф се не помиње уопште, већ се уместо њега помиње Брокмајл (Brockmail), један од 50 људи који су чували свештенике задужене да бодре британске војнике. За њих каже да су већински долазили из манастира Бангор. Братство манастира, кад би се поделило на седам делова, бројало би више од 300 људи по делу, а већина их је током три дана дошло на бојно поље. *Ако се они моле њиховом Боју њројив нас, онда, чак иако не носе оружје, они се боре њројив нас...*¹⁴⁵ биле су наводне речи Етлфрита пре него што је повео војску у напад и то право на свештенике. Иако је и Етлфрит имао знатнијих губитака, Бритонци су били тешко поражени, страдало је 1200 монаха, док их је само 50 преживело. За Часног Беду, ова победа је била испуњење пророчанства Августина Кентерберијског који је мало пред смрт покушао да приволи Бритонце да промене рачунање датума Васкрса, усагласе са Римом своје обичаје током крштења и да прихвате да шире реч Божију и међу Англо-саксонцима. Бритонци су све одбили, не желевши да се у будућности приклањају архиепископима и епископима

¹⁴⁰ Yorke, *Kings and Kingdoms*, 77.

¹⁴¹ *HE*, 119; *HB*, 28.

¹⁴² Велшка краљевина настала на истоку и североистоку данашњег Велса. Charles Edwards, *Wales and Britons*, 14-16.

¹⁴³ Исто, 388-389.

¹⁴⁴ *HE*, 376.

¹⁴⁵ Исто, 74.

својих непријатеља.¹⁴⁶ Међутим, као прави разлог читавог похода се узима чињеница да је Едвин, претедент на деирански престо, у свом прогонству једно време боравио међу Бритонцима.¹⁴⁷

Област око Честера највероватније није постала део Етлфритове краљевине, већ су само Бритонци пристали да плаћају данак. Они који то нису прихватили, морали су се одселити, што је вероватно била пракса у ширењу Нортамбрије на запад током целог периода који разматрамо. Рани англо-саксонски краљеви нису увек имали људи или средстава да припоје нове области под своју директну власт. Зато би се задовољавали пустошењем области и наметањем данка, који је даље био гарант да до нових пустошења неће долазити. Једини начин да се данак збаци био је оружани сукоб или дестабилизација власти. Зато у прво време Бритонци нису дуго плаћали данак, јер се Етлфритова владавина приближила крају.¹⁴⁸

3.2. Паганин

Англо-саксонци су били многобошци са врховним богом Воденом. Воден је чак и у хришћанско доба остао у већини англо-саксонских генеалогичких родоначелничких династија. Био је бог ратник, бог неба и водич мртвима на путу ка подземљу. Његов еквивалент у нордијској митологији је Один.¹⁴⁹ Његово име је сачувано у неколико топонима, али и у енглеској речи за среду – *Wednesday*. На исти начин су нам сачувана имена још три божанства: Тив (*Tiw*), сачуван у речи за уторак – *Tuesday*; Тунор (*Thunor*), сачуван у речи за четвртак – *Thursday*; и Фриг, сачуван у речи за петак – *Friday*. Последње божанство је било женског пола и повезано са култом плодности. Како је њен нордијски еквивалент Фреја (*Frea*), поштована као жена Одинова, сматра се да је и Фриг поштована као жена Воденова.

¹⁴⁶ Исто, 71-74. Пророчанство је наводно настало при сусрету Августина и Бритонаца код места које Беда именује као Августинов Храст, на граници Хвиће и Весекса. Састанак се одржао око 603. године. Snyder, *Britons*, 134-135, 176.

¹⁴⁷ Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 41; Stenton, *Anglo-Saxon England*, 78.

¹⁴⁸ Charles-Edwards, *Wales and Britons*, 389; Hunter-Blair, *Early England*, 201-202. F. H. Clark, „Thinking about Western Northumbria“, In: *Early Medieval Northumbria, Kingdoms and Communities, AD 450-1100*, ed. by David Petts and Sam Turner, Turnhout 2011, 113-128, 116-118.

¹⁴⁹ У доба Јулија Цезара, германски Водан или Вотан је поистовећаван са римским Меркуром.

Тив потиче од германског Тиваза (Tiwaz), бога рата ког Римљани поистовећавају са својим Марсом, док му је нордијски еквивалент Тир (Tyr). Његова популарност опада, у току сеобе народа, у корист Фриг. Англо-саксонски Тунор је попут нордијског Тора (Thor) довођен у везу са олујом. Сама реч за гром у енглеском језику до данас гласи: *thunder*. Са Тив и Воденом, он је чинио божанску тријаду.¹⁵⁰

Четири потенцијална божанства се крију у именима богова Секснет (Seaxnet) и Инг, и богиња Хрета (Hretha) и Јостер (Eoster). Секснет се уместо Водена наводи као први предак у две краљевске генеалогije, док се Инг помиње у једној песми.¹⁵¹ Што се богиња тиче Историчар Питер Хантер-Блер (Peter Hunter-Blair) указује на то да их Беда везује за трећи и четврти месец у години.¹⁵² За германску Јостер се везује прича да је имала зеца који леже јаја, али и поред тога теорија да енглеска реч за Васкрс – *Easter*, потиче од имена ове богиње није свуда прихваћена.¹⁵³ Хантер-Блер на основу поменутог извора даље пише да је девети месец био свети месец, *месец давања*, повезан са светковинама око жетве. Њему придодaje и једанаести месец, *месец жривовања*.¹⁵⁴ Према Стентону, *месец жривовања* је спојио веру и практичне потребе. Током тог месеца су се клале животиње и приносиле боговима као жртве, али је то чињено са вишком животиња које би током зиме биле само терет, а овако су постале извор хране. Стентон, такође тумачећи Часног Беду, додаје још да је други месец био *месец колача*, али сматра да је Беда овде извео погрешну етимологију, што не значи да давање колача боговима није био обичај. Прва ноћ у Новој Години је имала посебан значај, јер је носила назив *ноћ мајки* (Modra Nect).¹⁵⁵

¹⁵⁰ D. Leeming, *The Oxford Companion to World Mythology*, Oxford 2005, 106, 140, 147, 294, 380, 384, 403. Како неммо довољно сачуваних извора о култовима који су опкруживали англо-саксонске богове у историографији долази до повремених разилажења. Тако се на пример Воден назива богом путовања и трговине, заштитником мудрости и владара. Тунор би поред божанства олује и кише био и бог земљорадње. Култ око Фриг се доводи у везу са љубављу, страсти и сексуалности. R. Hutton, *Pagan Britain*, New Haven and London 2013, 297.

¹⁵¹ Hutton, *Pagan Britain*, 298.

¹⁵² Hunter-Blair, *Introduction*, 123.

¹⁵³ Leeming, *World Mythology*, 111. Примера ради, историчар Стентон наглашава да нема смисла да је Беда измислио име паганске богиње да би објаснио порекло речи *Easter*. Stenton, *Anglo-Saxon England*, 98.

¹⁵⁴ Hunter-Blair, *Introduction*, 123.

¹⁵⁵ Stenton, *Anglo-Saxon England*, 97-98.

Именима за дане и месеце можемо придодати и топониме или њихове делове. Када се преведу са староенглеског, они могу да означе *дргско свейилишиѿе* или *свейи округ*. Таквих топонима, али и оних који садрже имена божанстава има највише на југу и у средњим областима данашње Енглеске.¹⁵⁶ У Нортамбрији, која нас највише занима, скоро и да нема паганских топонима. Разлози за то су несигурни и самим тим разнолики: пожртвованост хришћанских владара; касније измене викиншких освајача;¹⁵⁷ снага британских хришћанских заједница;¹⁵⁸ чињеница да је Нортамбрија последња насељена и да су у њој дуго времена Англо-саксонци чинили мањину...

О осталим паганским веровањима и обичајима Англо-саксонаца мало тога је сачувано јер су се монаси и свештена лица, људи који су се бавили вером и науком, бојали да би записи о паганству могли да привуку некога, те стога не би требала ни да постоје. Тако су помени паганства углавном општи и своде се на проклињање многобоштва и идолопоклонства. Ипак, најученији човек свога времена Часни Беда, оставио нам је једно сведочанство о англо-саксонском паганском свештенству током Едвинове владавине у Нортамбрији. Нортамбријски пагани су имали врховног свештеника од ког се очекивало да се посвети боговима више од иједног другог човека. Нису смели да носе оружје нити да јашу пастуве, већ искључиво кобиле. О некој компликованијој хијерархији нема записа.¹⁵⁹ Веровало се да могу да се користе магијом.¹⁶⁰ Историчар Роналд Хатон (Ronald Hutton) наводи могућност постојања шаманства, али о томе не постоје сигурне тврдње. Уз њих би ишло и прорицање будућности помоћу крика и лета птица, којем Хатон такође не даје потврду, али на основу извора наводи специфичан однос према птицама. Питање да ли су свештеници или шамани имали своје храмове је такође тешко за одговорити, јер писаних доказа има, али археологија још увек не може са сигурношћу да потврди иједно место на којем би се налазио англо-

¹⁵⁶ Stenton, *Anglo-Saxon England*, 101-102.

¹⁵⁷ Исто, 102.

¹⁵⁸ Hunter-Blair, *Introduction*, 124.

¹⁵⁹ *HE*, 95-96. О самом догађају који је Беда описивао биће више речи касније. Сада се фокусирамо искључиво на закључке које можемо да извучемо о англо-саксонском паганском свештенству.

¹⁶⁰ Епископ Вилфрид, о коме ће бити речи на крају овог рада, доживео је бродолом и насукао се са пратњом у Сасекс 666. године. Тамошњи врховни свештеник је пред битку почео да проклиње Вилфрида и његову пратњу. У извору се каже да је то чинио не би ли им магијом везао руке. У томе није имао успеха. *LBW*, 41.

саксонски пагански храм.¹⁶¹

Чувени англо-саксонски еп Беовулф (Beowulf), послужио је историчару Фишеру (Fisher) да претпостави веровање у чудовиште под именом Грендел, као и у змајеве. Ипак, историчар Хатон даје виђење Беовулфа као еп који су хришћани написали, а који описује живот људи пре Христовог доласка.¹⁶² Самим тим, Грендел и змај би могли да буду персонификација ђавола и демона. Ипак, сам Хатон наводи да и поред 200 година научног изучавања овог епа, не постоји консензус о томе ...*кад, иде, за која и од која је најисан*.¹⁶³ Исти историчар још наводи да су англо-саксонци много више пажње посвећивали церемонији него космологији и судбини душе након смрти, са чим се историчарка Барбара Јорк (Barbara Yorke) не слаже, истичући значај предака у англо-саксонском друштву.¹⁶⁴ Што се других митских бића у која су веровали тиче, можемо додати још вилењаке и једно биће налик кентауру које се називало *Хос*. Сам коњ као животиња био је веома поштован, а поред њега и дивљи вепар.¹⁶⁵

3.3. Покрштавање Англо-саксонаца јужно од Амбера

Такви су били обичаји и веровања пагана који су 597. године дочекали прве хришћанске мисионаре из Рима. Сасвим очекивано, наш најважнији извор за цео подухват покрштавања Англо-саксонаца јесте Бедина *Црквена историја*. Захваљујући своме пријатељу Нотхелму (Nothhelm), који је из Рима донео папска писма, Беда је успео прецизно да сагледа и прикаже почетак покрштавања. На неки начин би се могло рећи да Бедина *Црквена историја* овде истински и почиње, пре свега што од овог момента извештава о црквеним догађајима који су повезани из године у годину, а које прати детаљнијим и конкретнијим политичким догађајима и дешавањима. То не треба да чуди, јер са покрштавањем почиње црквена историја његовог народа, коју је он имао за циљ да прикаже.

Покрштавање Англо-саксонаца прошло је изненађујуће мирно, те немамо појаву мученика и страдалника за веру, како је то са другим народи-

¹⁶¹ Hutton, *Pagan Britain*, 300-303, 305.

¹⁶² Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 65.

¹⁶³ Hutton, *Pagan Britain*, 304.

¹⁶⁴ Исто, 303. Yorke, *Conversion*, 106

¹⁶⁵ Yorke, *Conversion*, 102-103, 107.

ма био обичај. За почетак покрштавање најзаслужнији је папа Гргур I (590-604). Његова жеља да они буду покрштени наводно је била толика да је још пре почетка свог понтификата тражио од папе Бенедикта I (575-579) да буде послат у Британију као мисионар, али народ Рима то није дозволио, те се после три дана пута Гргур вратио у Рим.¹⁶⁶ Године 595. када је већ увелико био папа, Гргур је поново довео у везу Англо-саксонце и њихово покрштавање. Овај пут није говорио на великом плану, већ је само у писму Кандиду, свештенику који је послат да у Франачкој надзире папске поседе, писао да од галског новца који не може бити употребљен у Риму, купује одећу за сиромашне или енглеске дечаке од 17-18 година. Они би потом били одређени да служе у цркви након што се покрсте. Папа Гргур је дакле очекивао да ће Кандид наићи на Англо-саксонце у Прованси.¹⁶⁷ Међутим, ентузијазам који се слуги из писања Часног Беде и анонимног биографа, није толико велик. Шта више, историчарка Мерилин Дан (Marilyn Dunn) верује да је читаву иницијативу за покрштавање Англо-саксонаца повео краљ Аустразије, Хилдеберт II (Childebert, 570-596) Меровинг. Према њеном писању, он је то учинио зато што је желео да појача свој утицај у Британији на штету свог супарника Хлотара који је владао из Париза. Овде можемо додати могућност, коју даје Барбара Јорк, да су Франци имали извешан вид превласти над Англо-саксонцима који су населили југоисток Британије и барем посредним путем их доводили у контакт са хришћанством.¹⁶⁸ Мало касније, када будемо говорили о франачкој принцези Берти (Bertha), слика ће постати још јаснија.

Било како било, у четрнаестој години владавине цара Маврикија, што би нам дало 596. годину, папа Гргур је у Британију послао мисију вођену Августином, који ће касније постати познат као Августин Кентербериски, а који је до тог тренутка био игуман манастира Св. Андрије који је папа Гргур подигао на свом породичном имању на брду Целију у Риму.¹⁶⁹ Мисија се међутим поколебала у страху од паганске земље и Августин се вратио да моли папу Гргура да одустане од ње.¹⁷⁰ Та колебљивост се покла-

¹⁶⁶ HE, 70-71; *The Earliest Life of Gregory the Great, By an Anonymous Monk of Whitby*, trans. by Bertram Colgrave, Lawrence 1968, 91, 93.

¹⁶⁷ Hunter-Blair, *World of Bede*, 45-46.

¹⁶⁸ Хлотар је био у родбинским односима са Етлбертом од Кента, о чему ће бити више речи. M. Dunn, *The Christianization of the Anglo-Saxons c.597-c.700, Discourse of Life, Death and Afterlife*, London and New York 2009, 48-49; Yorke, *Conversion*, 125.

¹⁶⁹ HE, 370. K. Baus, E. Ewig, *Velika povijest crkve – II. svezak, Crkva carstva poslije Konstantina Velikoga*, ur: Hubert Jedin, Zagreb 1995, 567.

¹⁷⁰ Исто, 37.

па са смрћу Хилдеберта II и сукобом између његових синова Теудериха (Theuderich, 596-613) и Теудеберта (Theudebert, 596-612) са једне и Неустрије Хлотара II (Chlothar, 584-629) са друге стране. Мерилин Дан верује да мисија није стигла даље од Роне када се због избиких немира поколебала, те се Августин вратио у Рим.¹⁷¹

Папа је на молбе да се одустане од мисије одговорио писмом охрабрења. *Извршише задатак који сће отпочели њод Божијим вођством... Будише сиурни у то да, колико њод велик био ваш задатак, слава ваше вечне награде диће још већа.*¹⁷² – гласио је део Гргуревог писма датованог на 23. јул.¹⁷³ На исти дан је датовано и писмо епископу Лиона Етерију (586-602), да прихвати и помогне Августинову мисију на путу за Британију.¹⁷⁴ Слична писма су послата епископима у Марсеју, Арлу и Туру, затим Теудериху, Теудеберту и њиховој баби Брунхилди и сва су тражила помоћ за Августина и Кандида.¹⁷⁵ Тако се мисија вратила на свој пут и 597. године четрдесетак мисионара стигло је на острво Танет.

Танет је био под влашћу Етлберта (Æthelberht, 560-616), краља Кента. Августин му је потом јавио да је пристигао на острво, на шта је Етлберт одговорио да на њему и остане и да му се дају све потрепштине док он сам не одлучи шта му је чинити. Још је Часни Беда схватао да је Етлберт због своје жене морао бити упознат са хришћанством. Она је била Берта (Bertha), ћерка краља Париза, Хариберта I (Charibert, 561-567) Меровинга и његов услов за њену удају био је да она мора имати слободу у исповедању своје вере, те је због тога са собом повела и свог капелана Лиудхарда, који до 597. вероватно више није био жив.¹⁷⁶ Ако је умро коју годину раније, његова смрт је могла да подстакне Хилдеберта II, који је даље подстицао папу да пошаље мисију међу Англо-саксонце. На то, Етлберт је у то време био најснажнији англо-саксонски владар са утицајем над свим краљевинама јужно од Амбера, те је могуће да је папа мисију сматрао сврсисходнијом и исплативијом.¹⁷⁷ После неког времена, Етлберт се састао са мисионарима

¹⁷¹ Dunn, *Christianization*, 51.

¹⁷² HE, 37-38.

¹⁷³ Исто, 38.

¹⁷⁴ Исто, 38, 370-371.

¹⁷⁵ Двојицу браће је подстицао указујући на политичке добити које ће они имати ако се Англо-саксонци покрсте. Како су обојица били малолетни, регентство је вршила њихова баба Брунхилда, којој се касније папа Гргур највише захваљивао на подршци Августинове мисије. Dunn, *Christianization*, 52-53.

¹⁷⁶ HE, 39, 371.

¹⁷⁷ Dunn, *Christianization*, 50-51.

на отвореном јер се бојао да би га у затвореној грађевини могли магијама навести да прихвати нову веру.¹⁷⁸ Разговорали су, након чега им је ставио до знања да он не може тек тако да одбаци стару и прихвати нову веру, али да им даје слободу деловања, као и право да се настане у Кентерберију, који је центар Кента. Тамо су живели попут апостола, користећи се једино црквом посвећеном Св. Мартину, која је подигнута још за време римске власти,¹⁷⁹ све док коначно нису навели краља Етлберта да и он прихвати хришћанство. Од тада су имали свако право, слободу и помоћ у проповедању речи Божије широм Кента.¹⁸⁰

Часни Беда даље наводи да је Августин посвећен за архиепископа у Арлу, али на основу других извора није сигурно да ли је то учињено током његовог пута за Британију, или након.¹⁸¹ Међутим, писма са питањима за папу Гргура која је слао, настала су у Британији. Папини одговори дали су низ савета Августину у његовом задатку да у страниј земљи и страном народу шири своју веру. Савети су били да црква мора бити организована слично ранохришћанској цркви и да свештенство мора живети манастирски живот. Нови епископи не би смели бити посвећени без присуства три до четири већ посвећена епископа, али како је Августин био једини, у прво време му је било дозвољено да као сведоке посвећивања користи остало свештенство. Његова јурисдикција није смела да се укршта са црквом у Галији, али му је папа дао сва права над британском црквом у нади да ће она променити своје обичаје који нису били у складу са римском црквом.¹⁸²

Следећи извештаји које нам Беда доноси такође су преписи писама која су слата 601. године. Прва два су датована на 22. јун. Прво од њих је послато Вергилију, епископу Арла, са саветом да помаже Августина, ако му овај затражи помоћ.¹⁸³ Друго је послато Августину и пратило је низ поклона за опремање цркве од којих је за самог Августина био најважнији палијум¹⁸⁴, који му је давао право да постави 12 епископа. Према даљим

¹⁷⁸ Овде поново видимо веровање Англо-саксонаца у магију.

¹⁷⁹ Ову цркву ће Августин обновити касније и посветити је Христу Спаситељу, а источно од града ће подићи манастир посвећен Св. Апостолима Петру и Павлу. *HE*, 60-61.

¹⁸⁰ Исто, 39-41.

¹⁸¹ Исто, 41, 373; Hunter-Blair, *World of Bede*, 66.

¹⁸² *HE*, 42, 45-47.

¹⁸³ Исто, 54-55.

¹⁸⁴ Палијум је појам који означава белу вунену траку коју је папа носио око врата, а која је давана архиепископима као знак папског ауторитета. Њега су англо-саксонски свештеници смели да носе јавно само током служби за највеће хришћанске празнике. *Encyclopedia of Anglo-Saxon England*, 359-360 (M. Lapidge, *Pallium*).

речима писма, папа је веровао да ће архиепископија временом прећи у Лондон и да ће сваки нови архиепископ бити постављен од стране синода, а од папе ће добијати палијум. Затим је затражио од Августина да постави архиепископа у Јорку са задатком да и он постави 12 епископа и да се једног дана и њему преда палијум. Он би био потчињен Августину, али чим Августин умре, Јорк би се одвојио од надзора Лондона. Однос између потоњих архиепископа би био такав да онај који је раније постављен има веће право. На крају папа Гргур поново Августину пише да има сва права над британским епископима.¹⁸⁵ Оправдање избора Лондона и Јорка за архиепископска седишта ствара неслагања код историчара. Једни сматрају да је такву одлуку папа донео на основу административне поделе Британије из доба Рима, док други сматрају вероватнијим да су на одлуку утицали Августинови извештаји.¹⁸⁶ Једно је историја показала, а то је да Лондон никада није заменио Кентербери.

Верује се да је након овог писма дошло до сусрета Августина са Бритонцима. Они нису желели да се одрекну својих обичаја које су сами осмислили током периода изолације и на то им се нимало није допадало да их под свој надзор стави човек потпомогнут од стране у то време најјачег англо-саксонског краља. Притом, британска истрајност у неримском црквеном учењу може се посматрати и као отпор асимилацији у периоду кад је вера стапала владајуће и потчињене народе.¹⁸⁷ То је била реална ситуација која се крила иза Бединих тумачења битке код Честера као казне за британско одбијање. Но ипак, слика Бритонског (не)учешћа у покрштавању Англо-саксонаца је доста компликована, те ћемо се овде само кратко осврнути на делатност Бритонске цркве.

Бритонци су се доказали као народ способан да шири веру Христову. Пре свега, црквена организација међу Бритонцима на западу остала је чврста и постојана, спремна за велике подухвате од којих је један било покрштавање Ираца. Заштитник Ирске, Св. Патрик, пореклом је Бритонац. Део живота провео је у заробљеништву у Ирској, да би се у њу поново вратио, својом вољом и као свештено лице, са циљем да проповеда реч Христову. Морао је бити веома вешт свештеник, али и политичар, иначе би тешко постигао толико запажене успехе. Разумео је дубину ирског друштва и од најученијег сталеза друида, створио свештена лица, која су задржала друидски углед и по друштвеном значају и по учености. Да би се та ученост даље очувала, сарадња између Ираца и Бритонаца остала је блиска, те је њихова делатност утицала на даље ширење хришћанства ка

¹⁸⁵ HE, 55-56.

¹⁸⁶ Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 71; Hunter-Blair, *World of Bede*, 62-63.

¹⁸⁷ Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 71-72; Yorke, *Conversion*, 16.

северу, тако да је Св. Колумба дошао у земљу која је већ имала хришћанске заједнице, што наравно никако не умањује његов значај у ширењу хришћанства међу Пиктима. И на крају, тачно је да Бритонци нису узели великог учешћа у покрштавању Англо-саксонаца и ту проблематику смо већ објаснили. Међутим, није тачно да учешћа није било ни мало. Имамо касније примере по којима британски свештеници сарађују са нортамбријским краљем Освијем у ширењу вере међу Англо-саксонцима јужно од Амбера. Шта више, знајући да ће им сарадња са црквом обезбедити сигурност власти, извесно је да су Англо-саксонски краљеви покушавали да у одређеној мери приволе црквене центре к себи, пре него што би кренули у конкретно освајање једне области. Приликом одговора на питање зашто није било јачих покрета, мора се додатно указати на инфериорни положај Бритонаца као грађана другог реда. Они који су живели на териотији Англо-саксонских краљевина нису могли имати никаквог већег утицаја на краљеве или племиће, те је и њихова вера била без одјека међу њима. Не значи додуше да нису привукли пажњу по којег Англо-саксонца ниског порекла, али таква пажња није била од већег значаја.¹⁸⁸

Последње од три наведена писма¹⁸⁹ датовано је на 18. јул. Оно је послато опату Мелиту који се у том тренутку налазио на путу за Британију. Оно нам је значајно како за хришћанску, тако и за паганску веру Англо-саксонаца. У њему се јасно помињу пагански храмови, као и пагански обичај жртвовања стоке. Дакле овде имамо одсјај онога о чему смо раније писали, а то је потврда у писаним изворима о постојању англо-саксонских паганских храмова, као и обичај жртвовања стоке у једанаестом месецу. Савети папе Гргура I дају нам увид у флексибилност и способност његове личности да се прилагоди околностима. Он наиме наводи да се храмови не пале и не руше, изузев идола у њима – што нас упућује на то да су Англо-саксонци израђивали статуе својих богова – већ да се освештају светом водом. Жртвовање боговима да се замени гозбом у име јединога Бога био је други његов савет. Одмах потом је образложио своје савете: *...као човек који љокушава да се љоине на више месџо, диже се кораком и љосџуино а не скоком.*¹⁹⁰ Ипак, ако узмемо у обзир његово нешто раније писмо краљу Етлберту у којем од њега тражи да поред идола уништи и паганске храмове, можемо доћи до закључка да је Гргур првобитно веровао да је мисија много успешнија него што је била.¹⁹¹ Такво мишљење поткрепљује претерана цифра од 10000 покрштених Англо-саксонаца о којој у писму алек-

¹⁸⁸ Yorke, *Conversion*, 109-122.

¹⁸⁹ *HE*, 56-57.

¹⁹⁰ Исто, 57.

¹⁹¹ Исто, 59.

сандријском патријарху пише.¹⁹²

Црквена организација међу Англо-саксонцима убрзо почиње да се шири. Узевши маха, ширење хришћанства је захтевало нову епископију у Кенту. Њено седиште је 604. године постављено у Рочестер, у западни део Кента, а њен први епископ, постављен од стране Августина, био је горе поменути Мелит. Исте године, Јуст је постављен за епископа Лондона, зато што је краљ Есекса Сиберт (Sæberht) примио хришћанство под Етлбертовим утицајем.¹⁹³ Након ових догађаја, Августин је умро 26. маја, што је веома прецизно одређен дан који не прати година, те историчари његову смрт смештају у распон од 604. до 610. године.¹⁹⁴

Сиберт није био једини краљ који је под утицајем Етлберта примио хришћанство, већ се њему придружује краљ Источне Англије Редвалд (Rædwald). Он је хришћанство примио у Кенту, међутим није га прихватио у мери у којој би то очекивао Беда, преко века касније. Он критикује Редвалда да је имао храм посвећен колико старој толико и новој вери, и да су се у истом храму вршили обреди обе вере.¹⁹⁵ Да Редвалд није био довољно истрајан у ширењу хришћанства, говори и чињеница да за његове владавине није успостављена ниједна епископија у Источној Англији.¹⁹⁶

Дакле, као што видимо, Редвалд је одржавао обе вере, док су Сибертови и Етлбертови синови остали пагани. Зашто је то тако било може да нам одговори историчарка Дан. Њена тврдња јесте покушај првих хришћанских владара Англо-саксонаца да одрже што више контакта. Поставши хришћани, њима је олакшан процес склапања било каквих уговора са франачким владарима, што би био њихов макроплан. На микроплану, одржавање паганске вере омогућавало је континуирану подршку од имућних појединаца англо-саксонског друштва који су остајали пагани. Томе у корист најбоље сведочи чињеница да се Етлберт после Бертине смрти оженио паганком. Дакле, подршка са што више утицајних страна била је њихов циљ, који је после њихове смрти задао ударац хришћанству, од ког се оно ипак опоравило.¹⁹⁷

¹⁹² Dunn, *Christianization*, 55.

¹⁹³ Сиберт је био зависан од Етлберта. *HE*, 74-75.

¹⁹⁴ Исто, 75, 376.

¹⁹⁵ Исто, 98.

¹⁹⁶ Dunn, *Christianization*, 103.

¹⁹⁷ Dunn, *Christianization*, 101-103. Овде се пре свега мисли на Едбалда сина Етлбертовог и на три Сибертовог сина, Сиварда, Сексреда и Сексбалда. Сви су они били пагани који су уздрмали хришћанство до те мере да су Мелит, Јуст и Августинов наследник Лаврентије одлучили да напусте Британију. *HE*, 378.

4. ЕДВИН (616-633) – ПРВИ ХРИШЋАНСКИ ГОСПОДАР И БРЕТВАЛДА НОРТАМБРИЈЕ

Покрштавањем Едбалда (Eadbald, 616-640) од Кента, Етлбертовог наследника, хришћанство у Кенту је спасено и додатно утврђено, међутим наше интересовање се сада помера ка северу. Тамо је као што смо већ утврдили до 616. године владао Етлфрит, док је његов супарник Едвин син Елин био у прогноству по разним британским и англо-саксонским краљевинама. Поред горе поменуте могућности да је боравио у Повису, Едвин је сасвим сигурно боравио у Мерсији, јер његова прва жена Квенбур (Cwenburh), била је ћерка Кеорла (Ceorl, око 597-607) од Мерсије и са њом је имао двоје деце.¹⁹⁸ Едвин је последње уточиште нашао у Источној Англији краља Редвалда (Rædwald). Тамо је наводно доживео чудо које је утицало на његову каснију политику према хришћанству, те ћемо од тог момента започети излагање о Едвину.

На Бедином списку људи који су имали посебну превласт међу Англо-саксонцима, Редвалд је заузимао четврто место. Он је највероватније искористио смрт Етлбертову да прошири своју надмоћ и тако постане најснажнији англо-саксонски краљ у његово време. Зато избор Источне Англије као уточишта од стране Едвина не би требало да нас чуди. Сазнавши за то, Етлфрит је слао велике суме новца уз претње Редвалду, захтевајући од њега да убије Едвина. Редвалд је посустао. Зато је сазнао и један анонимни Едвинов пријатељ који је покушао почетком ноћи да наговори Едвина да га одведе на сигурно, на шта га је овај одбио, говорећи да ако мора, боље да буде убијен од стране Редвалда, него од неке зле особе. Пријатељ га је напустио. Едвин је потом остао будан до средине ноћи када му је у собу ушла једна непозната особа. Она му је обећала не само да ће га спасити од смрти те ноћи, него да ће га вратити на престо који му је одузет, на шта је Едвин обећао да ће прихватити сва учења и испунити све жеље оног који би му толико помогао. Особа му је спустила руку на главу и рекла да тај знак упамти

¹⁹⁸ Кеорлове године владавине нису поуздане. *HE*, 97, 380.

и да упамти шта је све обећао, а затим је напустила собу. Није много прошло, а његов горе поменути пријатељ је ушао у собу са речима да је краљ одустао од издаје и да га је у то убедила његова жена. Веома занимљив детаљ ове легенде јесте мешање Редвалдове жене, јер према Беди, она је крива што је Редвалд имао храм посвећен обема верама, али исто тако је заслужна што је објаснила краљу да ниједан новац не може да надомести углед укаљан издајом гостопримства.¹⁹⁹

У горе наведеној легенди се крије покушај Етлфрита да убије свог супарника који је био не само неуспешан, него можда чак и конгрта-продуктиван. Након његове победе код Честера, нарастајућој моћи Редвалдовој никако није одговарао јак владар на северу. Зато је његова подршка Едвина, којег ће касније још више везати за себе, била исплатива инвестиција. Редвалд је напао Етлфрита толиком брзином да Етлфрит није успео да сакупи сву своју војску. На граници са Мерсијом на источној обали реке Идл (Idle), Етлфрит је страховито поражен и у бици је погинуо. Додуше, погинуо је и Редвалдов син Регенхер (Regenhere). Едвин се са друге стране не само решио свога противника, него је постао и нови владар уједињене Берникије и Деире.²⁰⁰

Едвин је први владар северно од Амбера којем Беда приписује посебну превласт о којој је сада време да се нешто више каже. Пре њега, ту превласт су имали Ела (488-514) од Сасекса, Кевлин (Ceawlin, 560-592) од Весекса, Етлберт (560-616) од Кента и Редвалд (600-624) од Источне Англије, док су је после њега имали његови наследници Освалд и Осви.²⁰¹ *Анџло-саксонска хроника* је овом списку додала Егберта (829-839) од Весекса док је сам појам посебне превласти означен речју *брејивалда* (bretwalda) или *бриџенвалда* (brytenwalda) у зависности од рукописа.²⁰² Оба ова појма другачије се преводе; први као „владар Британије“ други као „широки владар“ што би у српском језику било природније превести као „велики владар“ у смислу „владар над великим пространством“. И поред све сличности у етимологији речи, оповргнуто је да у рукописима у којима се помиње појам *бриџенвалда* он означава „великог владара“, већ се на њега гледа као на другачији

¹⁹⁹ HE, 91-93, 98.

²⁰⁰ Исто, 94.

²⁰¹ Исто, 77-78.

²⁰² ASC, 40.

запис речи *дрейвалда*.²⁰³

Шта би ова титула могла да означава? Одговор је веома компликован, али опет доста једноставан: ништа конкретно. Титула *дрейвалде* није чинила никакву институцију нити су се њоме владари игде потписивали.²⁰⁴ Веровање да се она односи на оног англо-саксонског владара који наметне свој утицај јужно од Амбера одбацује се оног момента кад Едвин постаје *дрейвалда*, поготово што и сам Беда наводи да Едвин и његови наследници никада нису држали Кент.²⁰⁵ Тачно је да Беда уз наведених седам владара користи појам *имџеријума*, али подједнако га користи и за друге снажне владаре тога времена. Бедино разумевање овог појма лепо је објаснио историчар Стивен Фенинг (Steven Fanning) тако што је појам стављан уз владаре који су у било ком моменту наметали своју вољу, али не условно и власт другим краљевинама, мада је било и таквих случајева. Тако и Етлбалд (*Æthelbald*, 716-757) од Мерсије има атрибуте који иду уз *имџеријум*.²⁰⁶ Зашто он нема посебну превласт код Беде, иако је наметнуо вољу јужно од Амбера може бити просто што је Мерсија била главни англо-саксонски супарник Нортамбрије,²⁰⁷ али и касније Весекса у којем је писана *Англо-саксонска хроника*. Нортамбрија је на свом врхунцу имала Часног Беду, Весекс је имао писце *Хронике*, док Мерсија није имала никог или ничије дело није сачувано. Овом појашњењу може се придодати Фенингово, а то јесте да Беда сам није у потпуности разумео каква је то посебна превласт била и да је то била народна традиција коју је он на свој начин пренео.²⁰⁸ У једној реченици: титула *дрейвалде* није коришћена у пракси, али владари којима се она приписује јесу били најснажнији англо-саксонски владари у времену кад су владали.

Свакако, једни владари се јесу потчињавали другима, дајући им

²⁰³ Fanning, *Bretwaldas*, 22-24.

²⁰⁴ Исто, 24.

²⁰⁵ HE, 78.

²⁰⁶ Fanning, *Bretwaldas*, 18-19. Томе можемо придодати Вормалдове (Wormald) речи да „*Осџрвска*“ имџеријална џерминологија џрејџосџавља да су неки краљеви имали више моћи од других и да су неки од њих волели да буду џоласкани. P. Wormald, „Bede, the 'Bretwaldas' and the origins of the *Gens Anglorum*“, in: *Ideal and Reality in Frankish and Anglo-Saxon Society*, ed. by Patrick Wormald, Donald Bullough, Roger Collins, Oxford 1983, 99-129, 109.

²⁰⁷ Са овим се слажу извесне замерке Бедином селективном излагању. Оне се односе на чињеницу да неке значајне појаве није описао, не зато што о њима није знао, већ зато што није хтео да умањи значај његове родне Нортамбрије. Yorke, *Conversion*, 21-22.

²⁰⁸ Fanning, *Bretwaldas*, 24-25.

контингенте војске и одређени данак, док су за узврат добијали заштиту или барем сигурност да неће бити нападани од стране онога коме су се потчинили. Такав систем био је раширен широм острва и њиме су се користили сви народи који су га насељавали, те је тиме и војска једног краља углавном била мултиетничка.²⁰⁹ Тако нека од освајања²¹⁰ остају само наметање данка, док би локалне власти или династије опстајале. На тај начин су најлакше одржавни мирни односе онда када би одсудна победа у борби била упитна за зарађене стране, те се више прибегавало пљачки и пустошењу. Онај ко би могао да начини већу пустош, успостављао би превласт над оним који то не би могао. Тако је систем превласти постојао као уобичајени политички чинилац у решавању односа између краљевина. Што је једна краљевина имала разгранатији систем превласти, то је била ближа Бединој посебној превласти.

Сада нам је јасно да када Беда пише да је Едвин имао посебну превласт, односно када га *Англо-саксонска хроника* назива *дривалдом*, извори указују на то да је у своје време Едвин био најјачи међу англо-саксонским краљевима. Истина је и што Беда даље каже, да је овладао земљом већом од свих својих противника. У том контексту, он пре свега наводи два острва између Британије и Ирске, а то су Енглси (Anglesey) и Мен (Man). Прво је било мање са нешто више од 300 хајда²¹¹ (hide), док је друго било веће и плодније, од 960 хајда.²¹² Освајања ова два острва би се приближно могла ставити у двадесете године VII века ако би се довела у везу са експедицијом краља ирског Алстера на Бембург 623. године.²¹³ Томе доприноси податак да је Кедвала (Coedwalla, око 625-634) од Гвинева био опседан 629. године на острву Гланаук (Glannauc), малом острву крај Енглсија.²¹⁴ Да је Едвин наметнуо данак Кедвали, најбоље сведочи Бедино тумачење каснијег напада из 633. као

²⁰⁹ Yorke, *Conversion*, 61-62, 65.

²¹⁰ На пример, освајање острва Мен и Енфлси од стране Едвина о којима ће ускоро бити више речи.

²¹¹ У англо-саксонском периоду, хајд је била мера за површину. Њоме су се мерили поседи, острва или државе. Сам хајд у Бедино време представљао је јединицу земље довољну за издржавање једне породице. *Encyclopedia of Anglo-Saxon England*, 243 (R. Faith, *Hide*).

²¹² *HE*, 84.

²¹³ F. J. Byrne, *Irish Kings and High-Kings*, Dublin 2004, 112. Историчар Фрејзер је мишљења да Беда овај напад не помиње пошто је Едвин био пре свега краљ Деире, а тек онда Берникије, те нису сачувани сви подаци о његовој владавини у Берникији. Fraser, *Caledonia to Pictland*, 160-161.

²¹⁴ *ESSH*, 150; Stenton, *Anglo-Saxon England*, 80.

Кедвалине побуне.²¹⁵

Чудно је да у речима које славе Едвина, Беда нигде не помиње његово освајање Елмета. Горе смо навели да су Деира и Елмет ратовали још у Елино време. Њиме је сада владао краљ Сердик (Cerdic) ког је Едвин протерао и припојио Елмет Нортамбрији. Тај податак црпимо из *Историје Бриџонаца*.²¹⁶ *Анали Камбрије* нешто другачије пишу да је Сердик убијен, док цео догађај смештају у 616/7.²¹⁷ Неки историчари прихватају већ 616. годину, чим је Едвин дошао на власт, што је вероватно преурањено. Ако узмемо у обзир раније поменуто мишљење Чарлса-Едвардса да анали ране две до три године, онда се овај догађај могао одиграти 618/9/20. Едвин је прво морао да прегрупише снаге и да утврди своју власт у земљи којом је владао његов супарник из друге династије. О томе сведочи чињеница да је протерао Етлфритове синове, међу којима Освалда (дечак од око 12 година) и Освија (дечак од око 4 године).²¹⁸ Потенцијални повод за рат јесте била освета тровања Херерика, Едвиновог рођака који је у изгнанству боравио у Елмету.²¹⁹

Све што знамо о конкретном ширењу граница Нортамбрије за време Едвина овде стаје, што никако није мало да закључимо колико су освајања била значајна. Ако је заиста завладао или барем наметнуо данак острвима Мен и Енглси, Едвин је имао надзор над делом Ирског мора и могао да контролише пролаз њим. Како је Енглси тик уз данашњи Велс, нортамбријски утицај у толикој близини никако није одговарао Гвиневу, велшкој краљевини на северозападу данашњег Велса. Освајање Елмета са друге стране утврдило је јужне границе Нортамбрије и приближило је Мерсији. Едвин је тако постао највећа опасност за Бритонце и Мерсијанце, што је даље водило њиховом зближавању. То зближавање имало је последица о којима ћемо говорити где им у хронолошком смислу буде било место.

Сада ћемо пажњу обратити на верску политику краља Едвина. Она би могла бити много значајнија од свих његових освајања, ако узмемо

²¹⁵ *HE*, 105.

²¹⁶ *HB*, 28.

²¹⁷ *ESSH*, 142.

²¹⁸ Yorke, *Conversion*, 64.

²¹⁹ *HE*, 210, 212; Snyder, *Britons*, 209. Иако ничим не може да се поткрепи, доста је занимљив предлог историчара Кирбија да би иза Херериковог убиства могао да стоји Етлфрит, подмитивши или запретивши Елмету исто као што је покушао да подмити и запрети Источној Англији. Kirby, *English Kings*, 61.

у обзир два фактора. Први јесте да му је она дала ветар у леђа у склапању и јачању веза Нортамбрије са јужним краљевинама. Други јесте да је она ударила темељ хришћанству које ће унутар зидова својих цркава и манастира остварити праву малу ренесансу. Но до тог момента, хришћанство у Нортамбрији је морало да прође узбуркан и варљив пут који са Едвиновом владавином почиње.

Едвин је према легенди дакле обећао да ће прихватити било какво учење онога који га спаси од смрти и постави на очев трон. Иако је у крајњој линији био искрен, требало му је доста времена да нову веру прихвати и цео процес трајао је поступно. Прва његова етапа започиње Едвиновом женидбом. Послао је гласника да за њега испроси руку Етлбур (*Æthelburh*), ћерке Етлберта од Кента. Њен брат и тренутни краљ Едбалд је првобитно одбио, јер хришћанка није могла да се уда за паганина. Ипак, како је Едвин обећао да јој неће правити никакве сметње у исповедању вере, Едбалд је попустио и уз њу је послао Паулина са задатком да чува веру његове сестре и њене пратње. Зато је према Беди, Паулин посвећен за епископа ревидираног датума, 20. јула 626.²²⁰ од стране кентерберијског архиепископа Јуста.²²¹ Међутим, посвећење Паулина и његов одлазак у Нортамбрију нису могли да се догоде повезано. Писма која је папа Бонифације V (619-625) слао Едвину и Етлбур сведоче да је брак склопљен раније и да је Паулин имао исту улогу као некад Лиудхард, јер папа Бонифације није могао да шаље писма 626. године. Зато се претпоставља да је до склапања брака и неуспелог покушаја да се Едвин покрсти дошло пре 625, а најраније 618/9. године, по мишљењу историчара Давида Кирбија (*David Kirby*).²²²

Из целе приче можемо извести два закључка. Први је да помирљивост Едвина према хришћанству, а све ради склапања брака и ширења политичких веза²²³ потврђује горе напоменуту борбу англо-саксонских владара да на тај начин прошире свој утицај. Други важи искључиво

²²⁰ Са овим датумом се слажу како историчар Кирби, тако и историчарка која је критиковала његову ревизију датума Сузан Вуд (*Susan Wood*). Kirby, *Northumbrian chronology*, 522-523; Wood, *Northumbrian Dates*, 289. Беда је као датум написао 21. јул 625. да би се поклопила недеља са датумом, јер је у изворима које је користио писало 20. јул 625. што би била субота. Ипак, година је била погрешна, а не датум.

²²¹ HE, 84-85.

²²² Kirby, *Northumbrian chronology*, 522-523.

²²³ Политичке везе из овог брака допирале су све до Меровинга. Kirby, *English Kings*, 65.

ако узмемо 624. годину као годину венчања Едвина и Етлбур.²²⁴ У том случају, Едвин је у неку руку можда чекао смрт Редвалда. Редвалд као четврти *дрейвалда*, али и човек који је Едвина довео на власт, морао је имати извесног утицаја над Едвином у почетку, ког се Едвин решио после његове смрти. Тиме је себи омогућио да почне ширење сопственог утицаја јужно од реке Амбер, пре свега дипломатским и брачним путем, али не искључује се ни могућност да је тек након Редвалдове смрти освојио Елмет. Да је његов утицај заиста порастао у овом периоду и тиме заплашио друге англо-саксонске краљеве сведочи и покушај атентата. Квичелм (Cwichelm, 614-636)²²⁵ од Весекса је послао убицу Јомера (Eomer) са двосеклим кратким мачем²²⁶ намазаним отровом. На Васкрс 626. Јомер је пришао краљу у двору на реци Дервент као писмоноша, након чега је насрнуо на њега. Краљев *џејн* (thegn)²²⁷ Лила (Lilla) телом је одбранио свог владара, који је и поред тога био рањен кроз Лилово тело. У борби је Јомер убио још једног *џејна* под именом Фортер (Forthere) након чега је коначно савладан.²²⁸

Политичко-религијска прича се наставља већ исте ноћи, када је рођена Едвинова ћерка Енфлед (Eanflaed). Паулин му је саопштио да за рођење без компликација нису заслужни његови богови већ један Бог. Едвин му је на то одговорио да ако преживи од ране и освети се непријатељу, радо ће прихватити веру Христову и као залог, дозволио је да се његова ћерка крсти за Духове, а са њом се покрстило још 11 или 12 чланова породице.²²⁹ Едвин је оздравио и опустистио Весекс,

²²⁴ Ову годину прихватају коментатори Часног Беде. *HE*, 379.

²²⁵ Упоредо са Квичелмом од 611. године владао је његов отац Синејилс (Synegils, 611-642). То нам указује на постојање два краља у Весексу. Квичелм оца није надживео и највероватније му је био потчињен у одређеној мери. Yorke, *Kings and Kingdoms*, 143-144.

²²⁶ Или је у питању био бодеж. У сваком случају, овде се може повући паралела између бединог писања и приповедања англо-саксонске поезије. Yorke, *Conversion*, 20.

²²⁷ У буквалном преводу *онај који служи*, *џејн* је био члан англо-саксонског друштва који је имао посебна права. Имао је изнадпросечне поседе, зависне људе, а од краља је могао бити постављен за управника области. Међутим, о дужности *џејна* у најраније време нема много података. На основу наведене пожртвованости два *џејна*, они су очигледно морали да бране живот свог господара. Вероватно су се у раном периоду одвојили од осталих слободних људи по својој способности, пожртвованости и богатству, да би касније постали групација људи на истакнутим положајима. *Encyclopedia of Anglo-Saxon England*, 459-461, (S. Keynes, *Thegn*).

²²⁸ *HE*, 85-86.

²²⁹ У другој књизи *Црквене историје*, Беда наводи 11 чланова, док у хронологији на крају пете књиге наводи 12. Исто, 86, 291.

али нову веру још није прихватио, мада ни стару више није поштовао. Морао је о свему да размисли и да се посаветује са својим људима.²³⁰ Религијски апсект целе ове приче не мора бити тачан, али чињеница да је Едвин из Нортамбрије могао да поведе војску и опустоши Весек говори нам да је она већ у овом периоду била најснажнија англо-саксонска краљевина.

Док се колебљивост Едвинова по питању нове вере могла прочути до Рима, за његов брак са једном хришћанком папа Бонифације V је поуздано знао. Написао је по једно горе поменуто писмо за краља и краљицу, образлажући првом зашто би требало да прихвати нову веру и да уништи старе идоле и другој зашто је она та која мора да утиче на свог мужа да прихвати хришћанство. Писма су праћена раскошним поклонима, одора обрубљена златом и одећа из Анкире за краља, сребрно огледало и чешаљ од слонове кости за краљицу.²³¹ Писма нам сведоче да је покрштавање Англо-саксонаца поново почело да привлачи већу пажњу папству и да је узело довољно јаког маха да папа Бонифације може да позива на потпуно уништавање идола и паганских светих места, за разлику од папе Гргура који је морао бити флексибилнији.

И поред свог труда разних личности, Едвин је и даље седео сам сатима размишљајући о новој вери неспреман и даље да је прихвати. То је тако трајало док једног дана Паулин није пришао осамљеном Едвину и спустио му руку на главу.²³² Едвин је знак препознао и почео да дрхти, али Паулин му није дао да падне на колена, већ му је рекао да је време да испуни шта је обећао. Едвин је потом сазвао савет у жељи да се са њим покрсте и значајни људи његовог краљевства. На том саветовању дошло је до епизоде која нам је помогла да донекле проникнемо у табуе који су важили за паганске врховне свештенике. Против свих забрана, врховни свештеник Којфи (Coifi) је узјахао пастува и узео оружје у руке и повео људе у спаљивање паганских храмова. Место на коме је стојало паганско светилиште, спаљено у овом налету, идентификује се са Гудменемом (Goodmanham) у данашњем Источном Рајдингу Јор-

²³⁰ Исто, 85-87.

²³¹ *HE*, 87-91.

²³² Спуштање руке на Едвинову главу прво од стране духа, а затим епископа Паулина представља код Часног Беде чврсту везу монархије и цркве. М. М. Chenard, „King Oswald's Holy Hands: Metonymy and the Making of a Saint in Bede's Ecclesiastical History“, *Exemplaria*, vol. 17, no. 1. (2005), 33-56, 38-39.

кшира (East Riding of Yorkshire).²³³ Пагански храм у Гудменему у коме су се налазили идоли богова и који је имао неки вид оgrade, значајно подсећа на романо-бритонске храмове, те се верује да су пагански Англо-саксонци искоришћавали већ постојеће храмове за своје потребе, што би донекле разјаснило проблем непостојања чисто англо-саксонских храмова.²³⁴

Из ове легенде сазнајемо да су нортамбријски Англи у хришћанству спознали религију са вишом сврхом, јер један анонимни појединац који је поред Којфија говорио, поредио је живот са врапцем који током зиме пролети кроз топли краљевски двор. То је за њега био живот, јер сем док је на топлем у двору, о врапцу пре уласка у двор и након изласка не зна се ништа, као и о човеку пре и после његове смрти.²³⁵ Томе можемо придодати и једно реалније схватање савета, а то је да је Едвин морао да осигура подршку значајних људи који су га окруживали. Можда је баш страх од њиховог незадовољства био главни разлог толиког Едвиновог клевања.

Сведочанство о Едвиновом крштењу које нам доноси Часни Беда је следеће: крштење се догодило на Васкрс, 12. априла 627. године у дрвеној цркви посвећеној Св. Апостолу Петру у Јорку. На њеном месту Едвин је почео изградњу камене цркве, чији крај градње неће дочекати. Поред њега, крштено је још петоро његове деце, један унук и много племство. Паулин је покрштавање наставио у Берникији у краљевском двору у Јеверингу²³⁶, одакле је слао људе на реку Глен, на којој је одржан свечани обред. Када би потом долазио у Деиру, људе је покрштавао у реци Свејл (Swale), недалеко од Катерика.²³⁷

²³³ HE, 94-96. Уједно и једино паганско светилиште идентификовано у Нортамбрији. Hunter-Blair, *Introduction*, 124.

²³⁴ Yorke, *Conversion*, 104.

²³⁵ HE, 95; Hutton, *Pagan Britain*, 302.

²³⁶ Јеверинг је данас једна од најбоље истражених локација англо-саксонског доба у археолошком смислу. У њој су пронађени дрвена дворана димензија око 30X15m, низ мањих дрвених грађевина, пагански храм касније претворен у цркву и трибина намењена јавним расправама. Град је два пута разаран (632, 651) док коначно није напуштен 680-их година. Alcock, *Arthur's Britain*, 309.

²³⁷ Занимљиви су Бедини подаци који се налазе у овом поглављу, а који говоре о краљевским пребивалиштима, прво у Камбодонуму који би данас могао да буде или Клекхитон (Cleckheaton) или Донкастер (Doncaster), друго и касније подигнуто у Лоидису, данашњем Лидсу (Leeds). HE, 97-98; Што се тиче покрштавања у рекама, историчарка Јорк, дала је мишљење да коришћење река можда представља мост између хришћанских и

Занимљиво је да је крштење Едвиново у британској традицији упамћено другачије. Наиме, владару Хегеда, Хун мап Уриену (*Rhun map Urien*) се приписује да је покрстио Едвина.²³⁸ Ова проблематика изазвала је више различитих теорија, али чини се да је историчарка Кејтлин Корнинг (*Caitlin Corning*) дошла до најприхватљивијег решења. Хун је био Едвинов кум на крштењу. Ту чињеницу Корнинг правда тиме што је Хегад био једина хришћанска краљевина у околини са којом је Едвин имао узајамне интересе да побољша своје односе, те кумству даје висок политички значај. Тиме је оповргнута могућност да га је крстио Хун.²³⁹

Није много времена прошло, а Едвин је већ почео да убире плодове свог покрштавања. У писму које је добио од папе Хонорија I (625-638), папа га је обавестио да са писмом шаље палијум за Паулина, чиме је он добио истинску потврду свог положаја архиепископа у Јорку.²⁴⁰ Затим се не сме занемарити значај чињенице да је баш Паулин био тај који је ширио веру у Линдсију, англо-саксонској краљевини коју Беда описује као прва краљевина јужно од реке Амбер, уз море,²⁴¹ а која је у ово време била под влашћу Едвина.²⁴² Потом је након Јустове смрти 10. новембра око 627. године, Паулин за архиепископа Кентерберија у месту Линколн посветио Хонорија, који ће од истоименог папе такође добити палијум кад и Паулин, односно 634. године. То је обојици давало право да ако један умре, други може на његово место да посвети новог владика. Папа је додуше имао и практичне разлоге за овакву одлуку, јер сада архиепископи нису морали да преваљују далеки пут у Рим да би били посвећени.²⁴³ Имамо чак сачуван Паулинов физички

предхришћанских веровања Англо-саксонаца, које нема чврсте основе. Пошто говоримо о масовном покрштавању, коришћење реке је био просто практичан потез, а можда је био надахнут искључиво хришћанском вером, јер је и Исус Христ крштен у једној реци, Јордану. На крају, сама наводи да је пракса крштења у реци наставила да се практикује дуго потом, чак и када је иницијална фаза покрштавања завршена. *Yorke, Conversion*, 127, 161.

²³⁸ *HB*, 28; *ESSH*, 150.

²³⁹ С. Corning, „The Baptism of Edwin, King of Northumbria: a New Analysis of the British Tradition“, *Northern History*, vol. XXXVI, no. 1 (2000), 5-15. Слично је мислио и историчар Дамвил. Нама се такође ова теорија чини као најприхватљивија, али се расправе о њој воде до данас. О тим расправама види: Breeze, *Northumbria and the Family of Rhun*, 170-179.

²⁴⁰ *HE*, 100-102.

²⁴¹ Исто, 99-100.

²⁴² Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 74; Stenton, *Anglo-Saxon England*, 115. Higham, *Northumbria's southern frontier*, 398, 400. Освајање се можда одиграло након освајања Елмета.

²⁴³ *HE*, 102-103.

опис: *дио је висок, блаіо ѿіоунѿ, црне косе, мршавоі лица, ѿанкоі орловскоі носа...*²⁴⁴ Уз њега је ишао и вршио службе ревносни ђакон Џејмс. На све то, Едвину се приписује утицај на Јорпвалда (Eorwald, око 627), сина и наследника Редвалдовог да прими хришћанство. Поред овога, да Источна Англија није била више снажна као у време Редвалдове владавине, најбоље сведочи да је Јорпвалд убрзо убијен, а три године касније и његов пагански убица и наследник Рикберт (Ricberht). Када је хришћанин Сигберт (Sigeberht) повратио трон свога брата Јорпвалда, за Источну Англију је већ било касно.²⁴⁵

Едвинова унутрашња власт у народу Нортамбрије радо се памтила. Беда нам пише да је земља толико била безбедна да је њоме могла да путује жена са новорођенчетом и да јој се ништа лоше не догоди. Уз питку воду, постављани су штапови, а на њих је качено посуђе да би путници могли да застану и освеже се. Нико није смео нити желео то посуђе да краде. Други англо-саксонски краљеви су јачали свој ауторитет извесним законцима, али нам ниједан такав није сачуван у случају Нортамбрије током целе њене историје.²⁴⁶ Ипак, могућност да је постојао барем неки вид уређенијег краљевог закона осликава се баш у наведеном случају, ако не буквално, онда барем у пренесеном значењу. На крају се каже да је често обилазио земљу у пратњи својих *ѿејнова* и да би чак и у миру испред њега била ношена застава. То је била посбна стандарта која се у римско доба називала *ѿуфа*, а на енглеском *ѿуф* (thuf). У Бедино време, традиција је имала само лепих речи о Едвину.²⁴⁷

*Нек Енїлези уѿиихну, нек оду ка сланом мору...*²⁴⁸ Лепој успомени на Едвина сасвим сигурно је допринео и његов крај. Јачању његове краљевине на пут је стао савез Кедвале од Гвинева и Пенде (626-655)²⁴⁹ од

²⁴⁴ Исто, 100.

²⁴⁵ HE, 98-99.

²⁴⁶ Yorke, *Conversion*, 74.

²⁴⁷ HE, 100.

²⁴⁸ *Let the English be silent, let them go to the salt sea...* У питању је исечак из Поеме о Кедвали. Није утврђено да ли је настала у предвечерје описаног окршаја или доста касније. А. С. Breeze, „Seventh-Century Northumbria and a Poem to Cadwallon“, *Northern History*, vol. 38, no. 1 (2001), 145-152, 150, 152.

²⁴⁹ На основу различитих извора, почетак Пендине владавине се смешта у 626, 633. и 642. годину. Ипак, тумачећи *Анїло-саксонску хронику* са претпоставком о постојању словних грешака, историчар Николас Брукс (Nicholas Brooks) је дошао до закључка да је 626. највероватнија година Пендиног доласка на власт, а да је у тунутку смрти 655. имао 50 година. N. Brooks, *Anglo-Saxon Myths, State and Church 400-1066*, London and Rio Grande

Мерсије. Битка између њих и Едвина се одиграла 12. октобра 633. код места које се звало Хетфелт (Hæthfelth), а које се поистовећава са Хетфилд Чејсом (Hatfield Chase). Може бити да се Едвин покушао нагодити са непријатељем,²⁵⁰ те бисмо тиме могли закључити да је непријатељ имао бројнију војску. У бици је Едвин погинуо, као и његов син Осфрит (Osfrith) и много војске.²⁵¹ Други син Едфрит (Eadfrith) је пребегао Пенди који га је касније, за време Освалдове владавине у Нортамбрији, убио. Занимљиво је да су обојица били синови из првог Едвиновог брака са мерсијском принцезом. За Часног Беду, Едвин је страдао у сукобу са једним паганином и једним хришћанином који своју веру није исповедао на правилан начин.²⁵² Како год их је он тада посматрао, ова битка била је реакција на моћ коју је Едвин акумулирао и његова смрт изазвала је гомилу негативних последица. Едвинова глава је сахрањена у цркви у Јорку чија изградња није завршена за Едвиновог живота, а тело му је сахрањено у манастиру Витби (Whitby).

2000, 70-72.

²⁵⁰ Alcock, *Kings & warriors*, 137.

²⁵¹ Погибија другог Едвиновог сина Едфрита која се помиње у келтским изворима ја мање прихватљива од верзије која се налази у основном тексту, а коју нам је пренео Часни Беда. *НВ*, 27; *ЕSSH*, 154-155; Alcock, *Arthur's Britain*, 139.

²⁵² *НЕ*, 105.

5. ОСВАЛД (634-642) – НАЈХРИШЋАНСКИЈИ КРАЉ

Едвинова погибија у редовима Часног Беде описана је као катастрофа за целу земљу и то на више нивоа. Земља је била изложена пљачкању и пустошењу, Кедвале и Пенде, баш у време јесени када су усеви пожњевени, а стока са испаша окупљена.²⁵³ Још гору слику нам даје претпоставка да су Бритонци који су живели у Нортамбрији потомагали ова пустошења.²⁵⁴ Нортамбрија је, још битније, изгубила Линдси и поделила се на Берникију и Деиру и то између два паганина, што је Беди још теже пало.²⁵⁵ То је поспешило Паулинов бег из земље, који је са собом повео Едвинову жену, ћерку и двоје унука, а све по наредби једног Баса (Bass), Едвиновог оданог *џејна*. Побегли су бродом у Кент. Унуци су даље послати у Франачку на двор краља Дагоберта I (623-638/9), али су обојица убрзо умрли, након чега се гаси Едвинова директна мушка лоза. Паулинов одлазак са друге стране, пореметио је систем који је папа Хонорије у писму од 634. мислио да је тек успоставио. Архиепископија у Јорку остала је празна и њен развој као архиепископије обустављен у наредних 100 година.²⁵⁶ Она међутим није остала сама у ово тмурно време, јер је Паулин оставио свог помоћника ђакона Џејмса за собом. Џејмс је живео недалеко од Катерика и наставио је да проповеда веру, а након што је повраћен мир, учио је свештенике црквеном појању. Са собом је Паулин однео и Едвиново благо укључујући златни крст и златни пехар.²⁵⁷

Самостална Деира припала је Осричу (Osric), сину Едвиновог стрица Елфрича (Ælfric).²⁵⁸ Берникија је припала Етлфритовом сину Енфриту (Eanfrith). Тако су две династије поново владале двома краље-

²⁵³ Alcock, *Kings & warriors*, 137.

²⁵⁴ Snyder, *Britons*, 177.

²⁵⁵ HE, 110.

²⁵⁶ Kirby, *English Kings*, 66.

²⁵⁷ HE, 105-107, 384.

²⁵⁸ ASC, 18.

винама северно од Амбера. Обојица су били крштени, Осрич након Едвина, а Енфрит у изгнанству међу Пиктима. Енфритов син Талоркан остаће упамћен као краљ међу Пиктима средином VII века.²⁵⁹ Дошавши на власт, вратили су се паганству. Колико је за Беду ово био гнусан чин, најбоље сведочи чињеница да чак и Кедвалино дело према двојици владара сматра праведним.²⁶⁰ Кедвала ког је Осрич опседао се из опседнутог града пробио и савладао га. Да ли је тај град био Јорк, остаје питање.²⁶¹ Потом је наставио своја константна пустошења, до те мере да Беда каже да је Нортамбрија била покорена, али да он њоме није владао као *йобеднички краљ*, већ као *дивљи тиранин*. Нешто касније, видевши да нема шансе да се избори са њим, Енфрит је са 12 *тхејнова* дошао на преговоре о миру, на којима је убијен.²⁶²

Чини се ипак да Берникија није толико претпела штете колико и Деира, јер је на крају Енфритов брат Освалд, који је био хришћанин, са малом војском и пуно жртава,²⁶³ успео је да порази и погуби Кедвалу у бици код Денисесбурна, недалеко од Хадријановог зида. Битка се одиграла 634. године, јер Беда помиње читаву годину немира у Нортамбрији. Он нам касније саопштава да је Освалдов напад почео у саму зору, али у *Житију Св. Колумбе*, битка се одиграла током ноћи јер се наводно сам Колумба указао Освалду током сна и рекао му да ће тако победити. Са тим предлогом су се сложили и његови људи, спремни да прихвате хришћанство ако победе.²⁶⁴ Значај ове битке је непроцењив, јер је коначно уведен ред у Нортамбрији, која је поново била целовита, док Бритонци после Кедвале више никада нису прелазили у офанзиву.²⁶⁵

²⁵⁹ Kirby, *English Kings*, 72.

²⁶⁰ HE, 110. Притом, помени Кедвале и његовог пустошења без Пенде, говоре нам да Пенда још увек није био довољно јак владар, какав ће касније постати. Stenton, *Anglo-Saxon England*, 81-2.

²⁶¹ Breeze, *Northumbria and a Poem to Cadwallon*, 147.

²⁶² HE, 110; Ирски анали наводе да му је одсечена глава. ESSH, 158.

²⁶³ Мала војска су речи Часног Беде, док пуно жртава проналазимо у *Историји Бритионаца*. Ова два помена су у одређеној мери контрадикторна и могуће је да писци који их користе, то чине у сврху величања једне стране. Код Беде, са малом војском, Освалд је ипак победио, док у *Историји Бритионаца*, Освалд је победио, али тешком муком. HE, 111; HB, 28.

²⁶⁴ HE, 111; Помоћ коју је Колумба на овај начин пружио Освалду, пореди се са помоћи коју је писац житја Адомнан пружио каснијем краљу Нортамбрије Алдфриту, коју је писац житја на овај начин истакао. *Life of Saint Columba*, 11-12. Yorke, *Conversion*, 19.

²⁶⁵ Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 42.

Освалд је био син Етлфрита од Берникије и Аће, деиранске принцезе и тиме се учинио веома погодним за владара. Шта више, њему Беда приписује коначно уједињење Нортамбрије.²⁶⁶ Такво виђење ствари не осликава реалну ситуацију. Берникија и Деира ће наставити да се деле све до 679. године, мада ће се у даљем тексту увидети да је Берникија имала примат. Чак ни обједињујући појам Нортамбрије неће постојати у локалној употреби до краја века.²⁶⁷ Такође, логично би било да се око личности Едвина као првог хришћанског владара северно од Амбера, створи одређени култ, али дела и чуда која се приписују Освалду, како за његовог живота, тако и за његове смрти, су створила култ који је засенио Едвина.

Освалд је додуше рођен као паганин, али веру је прихватио у Дал Риади у коју је избегао заједно са својом мајком и браћом, на двор краља Ејокајда (Eochaid), сина Ејдана коме је његов отац задао много мука. Избор Дал Риаде као уточишта не чуди много. У њој је краљевска породица била најзаштићенија од Едвинове сенке која је надзирала остале англо-саксонске земље. Притом су историчари учили постојану традицију одласка англо-саксонских *еѿлинја* (*ætheling*)²⁶⁸ у земље ирске културе чији би језик самим тим научили. Чак се верује да су Освалд и Осви својевремено ратовали у Ирској у корист Дал Риаде, стекавши тамо значајна пријатељства, али потенцијално изгубивши неког од своје браће.²⁶⁹ Манастир Јона, који је чувала Дал Риада, је највероватније место на којем је Освалд примио нову веру од тадашњег игума-

²⁶⁶ HE, 119.

²⁶⁷ Верује се да је појам *Нортѿамбрија* настао на југу у Кентерберију након сабора у Витбију из 664, док је појмове *Нортѿамбријац* или *нортѿамбријски* стандардизовао Беда. Higham, *Northumbria's southern frontier*, 397-398.

²⁶⁸ *Добар и ѿлемениј човек* у старој енглеској поезији, *еѿлинј* је углавном означавао чланове и потомке краљевских породица. *Encyclopedia of Anglo-Saxon England*, 15, (S. Miller, *Ætheling*).

²⁶⁹ Moisl, *Bernician Royal Dynasty and the Irish*, 111-112; M. Grimmer, „The Exogamous Marriages of Oswiu of Northumbria“, *The Heroic Age*, vol. 9 (2006), §3-§13 [<https://www.heroicage.org/issues/9/grimmer.html> Приступљено: 25. јула 2023.]; Kirby, *English Kings*, 73. *Хроника шкотској народа*, наводи седам Етлфритових синова, те тако поред помињаних Енфрита, Освалда и Освија, сазнајемо још за Ослафа (Oslaf), Офу (Offa), Освуда (Oswud) и Ослака (Oslac), као и за ћерку Ебу. Имена су наведена редом по старости, те је Ослаф био старији од Освија. Осви је мирно дошао на власт, без сукоба са братом који је у том тренутку могао бити или мртав или замонашен. Његовог као ни помена имена Офе, Освуда и Ослака у другим изворима нема, те са сигурношћу можемо рећи да су преостали Етлфритови синови или умрли или изгубили политичку моћ. *Chronicle of The Scottish Nation*, 111.

на манастира Фергна Бритонца (Fergna Britt, 605-623).²⁷⁰ Касније ћемо видети да је тиме остварена трајна веза Освалда и манастира Јоне. По Едвиновој смрти, браћа су затражила помоћ од Ејокајдовог наследника Доналда који им је обећао помоћ против других Англо-саксонаца, али не и против Кедвале са којим је био у добрим односима.²⁷¹ Тако су Енфрит, Освалд, Осви и други, доспели назад у своју земљу.

О величини Освалдове краљевине мало се зна. Беда пише да је Освалд владао над *свим народима и краљевинама Бриџаније, Йоделене између јоворника чејшири различитија језика, бриџонској, йикџској, ирској и енџлеској*.²⁷² Међутим, као и раније код Едвина и ова тврдња би била преувеличана. Тако велика краљевина морала је оставити јаснијег трага. Овако, ми данас имамо само један поуздан и један непоуздан доказ о освајањима која је Освалд начинио. Поуздано је држао Линдси, јер је тамо остао упамћен као непријатељ.²⁷³ Његово освајање би се чак могло датовати око 637. године, јер *Тијернакови анали* записују за ту годину да је дошло до извесног окупљања Саксонаца против Освалда.²⁷⁴

Непоуздано је Освалду приписати уништење Годовина. Године 638. или 641. дошло је до опсаде Единбурга.²⁷⁵ Ко га је опсео уопште се не зна, али историчари дају могућност да је Освалд био у питању и да је он проширио Нортамбрију на север све до реке Форт. Међутим, освајање до Форта био је дугачак процес који је можда започето за време Освалда, али је са утврђено тек за време Освија, који се 655. бежећи од Пенде склонио у град који се идентификује са данашњим Стерлингом (Stirling) у области Лоутијан (Lothian).²⁷⁶ Томе је допринела сеоба и ширење енџлијског народа у том правцу.²⁷⁷ Та освајања су пропраћена заштитом коју је Освалд осигурао над Јоном, а уз одређен данак и над

²⁷⁰ J. M. Mackinlay, „Celtic Relations of St. Oswald of Northumbria“, *The Celtic Review*, vol. 5, no. 20 (1909), 304-309, 305.

²⁷¹ *Chronicle of The Scottish Nation*, 110-113.

²⁷² Када каже Ирски, Беда мисли на зачетке шкотског који се говорио у Дал Риади. *HE*, 118.

²⁷³ Исто, 127.

²⁷⁴ *ESSH*, 159.

²⁷⁵ Snyder, *Britons*, 219. Charles-Edwards, *Wales and Britons*, 393.

²⁷⁶ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 171. Charles-Edwards, *Wales and Britons*, 392-393.

²⁷⁷ Yorke, *Kings and Kingdoms*, 84.

ирско-шкотским краљем Кинтире (Kintyre).²⁷⁸ Једино тако може да се подржи теорија да је напад из Дал Риаде на Стратклајд 642. био повезан са нортамбријским ширењем на северу.²⁷⁹ У супротном, ако је освајање Единбурга био изолован догађај из 638. године, нема смисла да је краљ Дал Риаде Доналд чекао четири године за овај поход и да је на то изабрао годину погибије Освалда. Томе на крају треба додати потенцијалну превласт коју је Нортамбрија имала над Дал Риадом, а која ће опстати све до смрти краља Екфрита 685. Та превласт није сигурна, јер су извори контрадикторни. Можда је уопште није било све до друге половине владавине Освалдовог наследника Освија. Можда је са друге стране успостављена, потом укинута по Освалдовј смрти и поново успостављена током Освијеве владавине. Ако бисмо узели да је дошло до успостављања превласти, онда се то могло догодити 637. године, када је Дал Риада потчињена од стране неименованог страног владара. Те године је Доналд поражен од стране Северног О Нила, и по свему судећи је изгубио област Антрим. Да ли се потчињавање страном владару односи само на ову област, остаје упитно. У сваком случају није немогуће да је након губитка Антрима Доналд затражио заштиту од стране Нортамбрије и тиме јој се потчинио.²⁸⁰ Ове доказе о наметању данка северно од Амбера и о директним освајањима ћемо касније проширити доказима о наметању данка јужно од Амбера. Овде ћемо само још додати значајну чињеницу да се у време његове владавине смешта почетак ширења нортамбријске власти на Дамфри и Галовеј.²⁸¹

Освалд је дакле, био снажан владар, заслужан да га каснији хроничар назове *брејвалдом*.²⁸² Но, његова личност ни у Енглеској, нити у Европи данас, није остала упамћена толико као политичар и војсковођа, колико као светац, те је тиме још у изворима, највећа пажња посвећена његовом делу у корист јачања и ширења хришћанства. *Њејова свејосиј и чуда су... њосџали њознајџи на мнојо начина кроз ово осџрво...* сведочи о њему *Анџло-саксонска хроника*.²⁸³ То дело прате врлине какве само најпобожнији имају. Две ситуације су посебно упечатљиве:

²⁷⁸ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 172, 184.

²⁷⁹ Kirby, *English Kings*, 76.

²⁸⁰ Moisl, *Bernician Royal Dynasty and the Irish*, 117-120; Yorke, *Conversion*, 53.

²⁸¹ Yorke, *Conversion*, 129.

²⁸² ASC, 40.

²⁸³ ASC, 19.

пред васкршњу гозбу, сазнавши да се окупило много гладних, издао је наредбу да се храна подели њима; свештеник ког је довео да шири веру, није знао стари енглески, те је Освалд често преводио његове проповеди у цркви.²⁸⁴ Томе се наравно придодаје и низ чуда. Дрво крста који је поставио пред битку са Кедвалом, имало је лековита дејства када се помеша са водом. Земља на коју је у последњој бици пао од рана, излечила је парализовану девојчицу. Земља на коју је просута вода у којој су његове мошти опране, истерала је нечисте силе из човека.²⁸⁵ И ово су само три примера од многих, који указују на то какав је значај њему придодат као светом човеку. Страдање у сукобу са једним паганином само је допринело стварању његовог култа, али пре тога, пређимо на конкретне чињенице о развоју цркве у Нортамбрији током његове владавине.

Као што смо већ рекли, архиепископија у Јорку је нестала, а на то су везе са Римом прекинуте и неће за дужи низ година бити обновљене. Горе поменути свештеник ког је Освалд довео у Нортамбрију се звао Ејдан (Aidan). Био је пореклом од Шкота чија је култура и даље била ирска. Као монах, пре доласка у Нортамбрију, боравио је у манастиру на острву Јона (Iona), који је на северозападу Британије основао Св. Колумба 563. године.²⁸⁶ Наводно је пре њега био послат један неименовани свештеник који се брзо вратио назад, незадовољан народом који је насељавао Нортамбрију. Ејдан је уочио да је тај свештеник претерао и да се вера мора ширити постепено, јер не могу људи одједном да разумеју све њене тајне. Одмах по доласку је добио место на острву Линдисфарн (Lindisfarne) по којем ће и манастир понети име. То је било острво до ког се два пута у току дана могло доћи копном, иначе је услед плиме било одвојено од Британије. У манастиру који ће подићи провешће остатак свог живота као епископ до 651. године. На то место је био постављен од Сегене, игумана Јоне.²⁸⁷ Поред Линдисфарна вредно

²⁸⁴ HE, 113-114, 119.

²⁸⁵ Исто, 111, 125, 127-128.

²⁸⁶ По једној верзији, манастир су уступили Пикти из захвалности за покрштавање, а по другој, то је учинио Конал мак Комгејл (Conall mac Comgaill) владар Дал Риаде и претходник Ејдан мак Габрана. Moisl, *Bernician Royal Dynasty and the Irish*, 104. У сваком случају, Јона је постала центар не само за покрштавање, већ и за гелицизацију Пикта. Yorke, *Conversion*, 278.

²⁸⁷ HE, 113-114, 116. Монаштво је Британијом и Ирском било широм распрострањено већ у другој половини VI века. Исто је тако појава да један монах и игуман манастира буде истовремено епископ постојала у Галији још у IV веку. Yorke, *Conversion*, 157.

је напоменути постојање још два манастира у Нортамбрији, Колдинггема (Coldingham) у који ће по правилу одлазити жене краљевске породице²⁸⁸ и Мелроуз (Melrose), за који се верује да је старији од Линдисфарна, а у којем ће свој монашки живот започети Св. Катберт.²⁸⁹

Већ суве чињенице о доласку Ејдана у Нортамбрију дају увид у корениту промену која настаје, а која је знатно могла да измени историју англо-саксонске цркве. Ејдан је дакле Шкот из манастира Јоне.²⁹⁰ Манастир је тако остао под утицајем културе данашње северне Ирске која је најдуже остала верна старим црквеним обичајима, које ћемо у даљем тексту означавати као ирска црква или ирско црквено учење.²⁹¹ Најзначајнији од њих, а који је Беди био најтежи трн у оку и главно оправдање ратова Англо-саксонаца са Бритонцима јесте погрешно рачунање датума Васкрса. Тај проблем је био двојак. Прво, датум прве недеље у којој се слави Васкрс Ирци, Бритонци и Пикти рачунали су између 14. и 20. дана пуног месеца у години, док га је римска црква рачунала између 15. и 21. дана. Други проблем било је израчунавање датума пасхалног пуног месеца. Он се рачунао на основу кружних таблица. Тако су у Риму коришћене таблице Дионисија Малог са циклусом од 19 година, док су у Ирској коришћене старије таблице са циклусом од 84 године.²⁹² Следећа важна тачка ирске цркве било је непостојање хијерархије. Како је ирско друштво било подељено на кланове, сваки клан је имао свог епископа чије седиште није био одређени град већ по правилу манастир. Само звање епископа било је више што је потре-

²⁸⁸ Сматра се да су женски манастири у којима су женски чланови краљевске породице биле игуманије настали под утицајима из Франачке. То је омогућавало краљу да преко чланова своје породице остварује чвршће везе се црквом. Yorke, *Conversion*, 166-167.

²⁸⁹ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 169-170.

²⁹⁰ Ц. Х. Линч, *Историја средњовековне цркве*, Београд 1999, 75.

²⁹¹ Појам ирско црквено учење се у енглеској литератури понекад назива келтским. Коришћење оба појма јесте проблематично, јер као што смо раније видели, то учење није било икључиво ирско, шта више, није ни потекло из Ирске. Са друге стране, не можемо да кажемо ни да је било чисто келтско, јер морамо имати у виду фрагментарност келтских народа британских острва, која ни у црквеном погледу нису имала једну обједињујућу личност попут папе или патријарха. Ми смо се за коришћење појма ирског црквеног учења одлучили пре свега јер је то учење са собом донело и ирску науку и културу у Нортамбрију, те је тако, барем у овом случају, много кориснији појам за коришћење од једног уопштеног појма као што је келтска црква. Yorke, *Conversion*, 115-116.

²⁹² *LBW*, 157-158. На самом почетку Беда је замерио Ејдану због начина на који рачуна датум Васкрса, али је и поред тога за њега имао само речи хвале и побожности. *HE*, 113.

ба за неким ко би постављао свештенство и обављао одређене обреде успела да опстане. Ирски епископи и игумани су ретко могли нешто да чине у политичком смислу. Но, то њих није ни занимало. Ирски монаси су чували најчистији латински све до каролиншке ренесансе, јер су га учили из књига, а не говора. Њихов живот је био веома аскетски и често су постајали лутајући монаси који су одлазили на најудаљеније делове света од Атлантика до Палестине. Они су били пегрени, од латинског *peregrinatio*, односно људи који су отишли у добровољни егзил као вид службе Христу.²⁹³ Скромност и једноставност било је оно што је обичном народу било ближе од компликоване хијерархије Рима, због чега је народ лакше могао и да прихвати и да разуме ирске погледе на хришћанску веру. Ирци су притом, имали већ довољно искуства у раду са сопственим народом и инкорпорирањем његове традиције у хришћанско учење.²⁹⁴

Знајући сада карактер ирске цркве и њеног монаштва, не може више да нас чуди реконструкција англо-саксонског монаштва до 664. године коју стварамо на основу Бединог сведочанства. Монаси су живели скромно, цркве и монашке заједнице су имале тек толико грађевина колико је неопходно, поседовале су искључиво стоку, а сав новац су делили сиромашнима. Народ их је као такве јако волео, сви су им се радовали када их виде, што је било могуће онда када су се упућивали да крсте, проповедају и посећују болесне. На то, Беда наводи да су многи Ирци долазили у Нортамбрију да шире Божју реч, а са њом и своју културу и уметност.²⁹⁵ Дакле, јасно се може приметити да је продор ирске културе осигуран и да ће он оставити јасног трага у историји нортамбријске цркве. Она свакако у наредном периоду као свој ауторитет није

²⁹³ Линч, *Историја средњовековне цркве*, 68-70; Yorke, *Conversion*, 123. Монашки аскетски идеал проширио се келтском Британијом и Ирском из правца Галије за време деловања Гргура Турског, иако у самој Галији није ухватио јачих корена. Ц. Холмс, *Оксфордска историја средњовековне Европје*, Београд-Бања Лука 1998, 52.

²⁹⁴ Hunter-Blair, *Introduction*, 126. Наравно, разлика је било још. Ирци и Бритонци су више поштовали секундарне реликвије светаца од примарних. Англо-саксонски краљеви су узимали много више учешћа у ширењу вере него британски и ирски, код којих је од раније постојао један посебан слој људи задужен за сличну функцију. Самим тим је појава англо-саксонских краљева и припадника краљевске породице који су поштовани као свеци изузетак у острвском свету. Неке од додатних разлика поменућемо касније. Yorke, *Conversion*, 191, 193-194, 219.

²⁹⁵ HE, 114, 160-161.

видела више Рим, него Јону.²⁹⁶

Други религијски, али и политички потез Освалда, јесте његово присуство у Весексу онда када је епископ Бирин дошао на дозволу папе Хонорија I да шири веру у Весекс.²⁹⁷ Беда пише да се баш тада Освалд затекао тамо, али посете једног краља другом се не одвијају тек тако. Све и да није дошао због Бирина, дошао је да на одређен начин потврди своју надмоћ над Весексом. Тадашњи краљ Весекса Синејилс (Cynegils, 611-642), отац и савладар горе помињаног Квичелма који је послао атентатора на Едвина, примио је веру Христову 635. године²⁹⁸, а кум му је био Освалд. Бележи се даље да није много прошло, а Освалд се оженио Синејилсовом ћерком. Из свега наведеног, може се рећи да је однос Нортамбрије и Весекса у Освалдово време био веома чврст, осигуран кумством и браком. Што се Бирина тиче, он је уз дозволу оба краља добио Дорчестер као епископско седиште.²⁹⁹

Освалда је на крају чекала последња потврда његове светости у очима наредних генерација, а то је било мученичко страдање у сукобу са паганином. Пенда од Мерсије, пре сукоба са Нортамбријом, био је довољно снажан да сам поведе напад на Источну Англију. Њен краљ Сигберт (Sigeberht) се замонашио, а власт је препустио своме рођаку Егричу (Ecgric), који је већ управљао делом краљевине. Када је Пенда напао Источну Англију, Сигберт је на силу доведен на бојно поље да би инспирисао војнике. Битка која је уследила била је катастрофа за Источну Англију јер су и Егрич и Сигберт погинули.³⁰⁰ Неки историчари сматрају да се битка одиграла 636. године, али други за вероватније сматрају да је у питању 640/41. година.³⁰¹ Овим догађајем, Мерсија је проширила свој утицај све до источне обале и за Нортамбрију је поста-

²⁹⁶ Kirby, *English Kings*, 75.

²⁹⁷ Његов циљ је био да веру шири у најзабаченијим крајевима Британије, али како вера није била распрострањена већ у Весексу, ту се и задржао. Поставља се питање како је успео у свему томе да заобиђе кентерберијског архиепископа. *HE*, 119, 388.

²⁹⁸ *ASC*, 18; Hunter-Blair, *World of Bede*, 111; Кирби крштење смешта око 640. године, али не објашњава зашто. Kirby, *English Kings*, 74.

²⁹⁹ *HE*, 119-120.

³⁰⁰ *HE*, 138.

³⁰¹ Yorke, *Kings and Kingdoms*, 62. Kirby, *English Kings*, 74, 208. Историчар Фрејзер наводи да се не сме занемарити запис једне од ирских хроника за 639. годину о скупљању једног савеза Саксонаца против Освалда. Fraser, *Caledonia to Pictland*, 168-169. Ако бисмо узели да је тврдња тачна, тај савез се морао одвијати као један процес који је резултовао Освалдовом погибијом 642. Тај податак донео би нам увид у велике припреме за судбоносни сукоб.

ла права опасност. Иако Беда нигде изричито не пише, није немогуће да је Освалд због Пендиних успеха повео превентивни напад, поготово ако томе придодемо *Жиџије Св. Освалда*.³⁰² Историчар Кирби чак даје могућност да је у сукоб био умешан и Кинвилан (Cynddylan), принц Повиса.³⁰³ Судбоносна битка одиграла се код Масерфелта (Maserfelth), 5. августа 642. године.³⁰⁴ *Нека Бој има милости на њихове душе, шио је Освалд рекао када је њао на земљу*³⁰⁵ – постала је изрека која је пратила Освалдову смрт.

Последице битке су биле очекивано лоше за Нортамбрију. Цела земља је поново остала на милост и немилост Пенде који успешно продире све до Бембурга. Притом, ова битка му је у одређеној мери донела још једну погодност. Његов брат Јова (Eowa) који се уз њега у претходном времену јавља као владар Мерсије, вероватно њеног северног дела, погинуо је у бици. Која је улога Јове у бици била, није познато. Историчари Николас Брукс (Nicholas Brooks) и Чарлс-Едвардс узимају у обзир вест да је Пенда одвојио Мерсију од Нортамбрије. Томе морамо придодати раније Бедине описе територије којом је Освалд владао. На основу тога, може се закључити да је Освалд у одређеном тренутку успео да наметне данак Мерсији, пре свега краљу Јови који је погинуо у сукобу са Пендом, али на Освалдовој страни. Пенда је сада постао господар целе Мерсије, Средње Англије и Линдсија.³⁰⁶ Имао је на располагању велику државу, о чему сведочи његова никад јача активност у целом англо-саксонском свету. Томе ће неко морати стати на пут.

Што се Освалда тиче, већ судбина његовог тела била је мученичка. Глава и руке до рамена су му одсечени и постављени на коље.³⁰⁷ Тек годину дана касније је његов брат и наследник Осви успео да их одатле пренесе. Главу је сахранио у Линдисфарну, а руке у Бембургу, чиме је начинио прве кораке у стварању култа Освалдовог.³⁰⁸ Једна рука до

³⁰² *Symeonis Monachi Opera Omnia*, vol. I, ed. by T. Arnold, London 1885, 349-350.

³⁰³ Kirby, *English Kings*, 76-77.

³⁰⁴ Битка се лоцира код данашњег Старог Освестрија (Old Oswestry) на граници са Велсом. Исто, 76.

³⁰⁵ *HE*, 129.

³⁰⁶ Kirby, *English Kings*, 77; Brooks, *Anglo-Saxon Myths*, 72-74. Charles-Edwards, *Wales and Britons*, 391.

³⁰⁷ Овакав потез Пендин може да се тумачи као жртва боговима. Yorke, *Conversion*, 109.

³⁰⁸ *HE*, 129. Yorke, *Conversion*, 193.

рамена и обе шаке остале су нетрулежне.³⁰⁹ Што се тела његовог тиче, за њега је везана једна легенда, која нам је помогла да закључимо да је Освалд у једном моменту владао Линдсијем. Легенда каже да је остатке његовог тела пронашла Острит (Osthryth), ћерка Освијева и жена Етлреда (Æthelred, 675-704) од Мерсије. Тело је морала пронаћи пре 697. јер је тада убијена.³¹⁰ У моменту проналаска, његово тело је лежало у Освестрију.³¹¹ Она је његове кости донела до манастира Бардни (Bardney) у Линдсију. Иако је већ тада био светац, монаси су одбили да приме његове кости је раније освојио Линдси. Ипак, стуб светлости се током ноћи спустио на кола у којима су лежале Освалдове кости и то је био знак да се оне прихвате.³¹² Историчарка Барбара Јорк је из ове приче извукла још један закључак, а то је танак знак да Освалд није свуда био упамћен као толико добар. На то она додаје и чињеницу да Едвинова жена бежи из Нортамбрије, а његове потомке шаље чак у Франачку.³¹³ Међутим, то су биле ситне сенке које нису могле да замраче Освалдову личност у то време.

Краљ Освалд је у борби против пагана и погибији испунио *последњу и највећу дужност једној хришћанској краља*.³¹⁴ Тиме је ушао у ред светаца највишег нивоа, јер је страдао за веру. Његов култ је лаичког порекла, а суров однос према његовом страдалом телу је започео његову генезу. До Бединог времена, тај култ је допуњен карактеристикама које му је придодала црква.³¹⁵ Тада је са реликвијама већ допирао до Ирске и Германа. Часни Беда конкретно наводи да Вилиброрд (Willibrord), свештеник пореклом из Нортамбрије који је у Бедино време био архиепископ над Фризима, често говори о чудима која се дешавају над реликвијама Св. Освалда, а које су допрле до Фризије. Нешто

³⁰⁹ Делови Освалдовог тела који су се претворили у кости често се доводе у везу са разним чудима, док су очувани делови Освалдовог тела углавном предмети посебног поштовања. Chenard, *King Oswald's Holy Hands*, 53-55.

³¹⁰ Убили су је мерсијски племићи. *HE*, 390.

³¹¹ Farmer, *Dictionary of Saints*, 402.

³¹² *HE*, 126-127.

³¹³ Yorke, *Kings and Kingdoms*, 78.

³¹⁴ S. D. Ridyard, *The Royal Saints of Anglo-Saxon England, A study of West Saxon and East Anglian cults*, Cambridge 2008, 244.

³¹⁵ Страдање и кидање тела на делове било је, чини се, блиско обичном народу. С. Cubitt, „Sites and sanctity: revisiting the cult of murdered and martyred Anglo-Saxon royal saints“, *Early Medieval Europe*, vol. 9, no. 1 (2000), 53-83, 65-66, 77-78.

раније, једног Ирца су од куге спасили комадићи коља на којем је била закачена Освалдова глава.³¹⁶ Временом се култ проширио и до данас се очувао у Шкотској, Португалу, Чешкој, Холандији, Немачкој, Аустрији и Швајцарској.³¹⁷ Чињеница да се култ проширио кроз германске земље уз додатак Чешке доказ је интезивне делатности нортамбријских свештеника током VIII века, када је вршено покрштавање Германа, што је једна у низу последица културног и духовног процвата Нортамбрије, чак онда када више политички није чинила највећу силу у Британији.

³¹⁶ HE, 130-131.

³¹⁷ Farmer, *Dictionary of Saints*, 403.

6. ОСВИ (642-670) – ПОСЛЕДЊИ БРЕТВАЛДА

6.1. Проблематичне године

Осви је последњи нортамбријски краљ који је имао посебну превласт и коме каснији хроничар такође даје завање *дρείвалде*.³¹⁸ На то можемо да додамо да је и најдуговечнији владар Нортамбрије из VII века и једини који у том веку није насилно скончао. *Владао је двадесет и осам проблематичних година*,³¹⁹ што би Часни Беда написао и у томе није нимало погрешно, јер његове дуге године владавине заиста су донеле много турбулентних промена, како на политичкој, тако и на духовној сцени.

Осви је био Освалдов брат и наследио га је након његове смрти. Женио се три пута. Прва жена му је била из Хегада, Ријанфелт (Rhiainfellt) ћерка Хуна. Са њом је имао двоје деце, Алфрит (Alhfrith) и Алфлед (Ælflæd). Овај брак је склопљен најраније 634. године, а окончан најкасније почетком Освијеве владавине. Зашто је овај брак склопљен није познато, али постоје индикације да га је Освалд уговорио не би ли тако обезбедио са запада своју тек успостављену власт.³²⁰ Његова друга жена била је Енфлед (Eanflæd), ћерка Едвина која је избегла из Нортамбрије након Едвинове погибије. Тиме је право Освија на Деиру повећано. Овај брак је склопљен око 644. и из њега је потекао Освијев наследник Екфрит.³²¹ Његова трећа жена под именом Фин, била је од Рода Овеновог који је припадао породици О Нил, што указује на његове везе са Ирском. У овом браку је рођен други Освијев наследник Алдфрит (Aldfrith). Када је овај брак склопљен није могуће разрешити. Све указује на то да су у питању четрдесете године VII века, али би

³¹⁸ ASC, 40.

³¹⁹ HE, 131.

³²⁰ HB, 26; Grimmer, *Marriages of Oswiu*, §29-§31 [<https://www.heroicage.org/issues/9/grimmer.html> Приступљено: 25. јула 2023.]

³²¹ HE, 134; Kirby, *English Kings*, 78.

то значило да је Алдфрит свога сина добио у својим шездесетим годинама, 697. године. Тако нешто није немогуће, али је мало вероватно. Ако додамо на то да се Алдфрит у изворима повремено јавља као син од конкубине, није искључиво да је настао из једне Освијеве љубавне авантуре која се могла догодити било кад током његовог живота. Енфлед је Освија надживела, а доказа о њиховом разводу нема.³²² Додатни проблем представља и вест у изворима да је Фин била ћерка краља Колмана Римиде који је умро 604. године. Историчар Кирби нуди извесно решење овог проблема ако се узме да је Фин била његова унука, а не ћерка.³²³

Прва карактеристика Освијеве владавине, јесте да је власт преузео само у Берникији. До краја своје владавине, Осви ће имати савладаре у Деири у већој или мањој мери зависне од њега. Појава савладарства свакако није била ретка у англо-саксонском свету VII века. Већ смо видели да су у Весексу заједно владали отац и син, Синејилс и Квичелм, а касније ћемо видети да су Есексом истовремено владала два брата Сигхер (Sigehere) и Себи (Sebbi). Оно што међутим чини ситуацију специфичном у Нортамбрији, јесте много јачи осећај међусобне различитости између Деири и Берникије. У таквим околностима, Деиром је завладао Освин (Oswine), син горе помињаног апостате Осрича. За разлику од његовог оца, Беда је за Освина имао искључиво речи хвале. Био је висок и зодан, длагој говора, учинивих манира, и дарезљив љрема љлемиићима као и љрема обичним људима.³²⁴ Постоји анегдота по којој је Освин дао кобилу Ејдану, а овај ту кобилу поклатио обичном човеку у невољи. На краљево негодовање, Ејдан је краљу објаснио да му човек мора бити значајнији од обичне кобиле. Схвативши то касније, он се бацио пред Ејдана да моли за опроштај. Истог тог дана и Ејдан је заплакао, знајући каква судбина чека овог краља.³²⁵

Таква традиција је остала о Освину, а шта о њему кажу конкретне чињенице? На власт у Деири није дошао одмах по Освалдовој смрти, већ 644. године. Владао је седам година и умро 651. дванаест дана пре Ејдана.³²⁶ Чињеница да је две године касније дошао на власт говори нам

³²² Grimmer, *Marriages of Oswiu*, §18-§19, §25, §29 [<https://www.heroicage.org/issues/9/grimmer.html> Приступљено: 25. јула 2023.]

³²³ Kirby, *English Kings*, 119.

³²⁴ HE, 132.

³²⁵ Исто, 132-133.

³²⁶ HE, 132-134.

следеће: или је Осви имао проблема да се учврсти у Деири, па ју је препустио легитимнијем наследнику, или је Деира постала ничија земља, разорена пустошењима Пенде, која неће престати све до његове смрти.

Из Бединих речи се наслућује да се Осви и Освин нису никада волели и да је рат између њих букнуо 651, али Освин, схвативши да је слабији, одлучи да ствар реши преговорима. Војску је распустио на брду Вилфер (Wilfare), недалеко од Катерика и са само једним *џејном* Тондером (Tondhere) се сакрио у кућу *јесифа* (gesith)³²⁷ Хунволда. Хунволд га је издао Освију који је наредио да Освин буде убијен са својим *џејном*, а убиство је починио *риви* (reeve)³²⁸ Етлвин (Æthelwine) у месту Гилинг (Gilling). Цео догађај се одиграо 20. августа 651. Страдавши тако и захваљујући лепој традицији, Освин је постао светац. Под утицајем жене, Осви је у Гилингу подигао цркву покајницу и дао је Трумеру (Trumhere), будућем епископу Средње Англије и Освиновом рођаку, што је свакако био одличан потез да се умири становништво Деире.³²⁹ На Освиново место дошао је Отлвалд (Oethelwald), син Освалдов. Да ли је то постигао сам или га је ту поставио Осви, односно у којој мери је био зависан од Освија не може да се поуздано каже, али у сваком случају ни он га није гледао благонаклоно.³³⁰ Но, њихов сукоб се одиграо упоредо са много значајнијим сукобом између Освија и Пенде.

Пенда, личност коју би писци савремених романа назвали *убица краљева* (kingslayer), наставио је своја незаустављива ратовања и пустошења, и само смрт га је могла обуздати. Његови ратови са Нортамбријом у периоду од 642. до 655. не могу се прецизно хронолошки одредити, али се чини да их је било више. У сваком случају, да се наслутити да је углавном користио моменте слабости Нортамбрије, што би значило да је походе водио 642, 651-4. и 655. Ово је међутим само претпоставка, јер осим за последњу годину, конкретни хронолошки подаци не постоје.

³²⁷ *Јесиф* је једно од звања које су добијали појединци у личној служби краља. Њихове конкретне дужности не могу да се одреде. *Encyclopedia of Anglo-Saxon England*, 437-438, (R. Faith, *Social class*).

³²⁸ *Риви* је истакнути члан англо-саксонског друштва који се бави разним административним пословима, од надгледања краљевских имања или трговине, до локалне управе. *Риви* је био посредник између краљевске власти и локалних појава. Исто, 397-398, (P. Stafford, *Reeve*).

³²⁹ *HE*, 132, 15; Fraser, *Caledonia to Pictland*, 188; Yorke, *Conversion*, 230.

³³⁰ *HE*, 148, 391; Kirby, *English Kings*, 78.

Идући у складу са излагањем Часног Беде, први догађај који он помиње јесте опсада Бембурга. Толико далеко на север, Пенда је могао допрети једино након Освалдове смрти, а како се за легенду о опсади везује Ејдан, она се морала одиграти пре његове смрти 651. Легенда о опсади је веома занимљива, јер нам је сачувала једну од тактика англо-саксонског ратовања, али и чињеницу да је Бембург био град од дрвета. Пенда је окупио дрвну грађу у околини града, изградио торње-ве и када је ветар био повољан, запалио их. Ветар је ватру почео да носи ка граду, но по легенди је молитва Ејдана, који је тада боравио на острву Фарну (Farne) и са њега видео ватре, окренула ветар ка непријатељу који је малим делом био повређен, али већински уплашен, након чега се и повукао.³³¹ Пар година након Ејданове смрти, Пенда се поново пробио до Бембурга, о чему поново знамо захваљујући једној легенди. Легенда нас обавештава да је Пенда палио и пустошио све пред собом, али да је зид цркве на краљевском имању недалеко од Бембурга на који се пред смрт ослањао Ејдан, остао очуван, иако је остатак цркве изгорео.³³² Овај догађај се највероватније збио 654. или у склопу рата 655.

Између два горе описана сукоба, прецизније 653. године, очигледно је било покушаја мирног решавања несугласица. Средњом Англијом коју је надзирала Мерсија владао је Пендин син Педа (Peada). Он је затражио руку Освијеје ћерке Алфлед, али му је Осви поставио услов да пређе у хришћанство. То је Педа и учинио под утицајем Освијевог сина Алфрита који је већ био ожењен Пендином ћерком Синебур (Suneburh).³³³ Приближавање Педи и Освија имаће карактеристичне последице након Пендине смрти.

Мир није дуго потрајао и Пенда је поново навалио на Нортамбрију. Према Бединим речима Осви је покушавао да га умири поклонима и благом, али узалуд. Чак му је и син Екфрит боравио као таоц на

³³¹ *HE*, 135. Ватра је била једна од најчешћих непогода код Часног Беде против које су се борили појединци. То нам говори да је Беда живео у једном питомом окружењу јер пожар лакше настаје човековом делатношћу него природном. То ваља упоредити са Адомановим *Житијем Св. Колумбе*, који често говори о олујама и дивљим зверима, карактеристичним за мање питоме крајеве. То нам у одређеној мери говори да је на цивилизацијском нивоу Нортамбрија, као и остатак англо-саксонског света, била питомија и развијенија земља од њених суседа на северозападу и северу. Yorke, *Conversion*, 248-249.

³³² *HE*, 135-138.

³³³ *HE*, 144.

мерсијском двору.³³⁴ *Истирија Бриџонаца* нам другачије саопштава да је Осви прво био опседнут у Јудеу, највероватније данашњем Стирлингу, али је поклонима и давањем сина као таоца одвратио Пенду.³³⁵ Видевши да нема куд, Осви је са сином Алфритом окупио војску. Помоћ су му потенцијално пружили Шкоти, Пикти па чак и Ирци.³³⁶ Са друге стране био је деирански краљ Отлвалд, који је *водио нејријатшеља њејовој рођеној сџирица и њејове рођене земље*,³³⁷ како нас Беда извештава. Неумирени деирански сепаратизам се сада јасно истакао, али се Отлвалд у саму битку ипак није укључио.³³⁸ Исто се понео и Кадафел (Cadafael), краљ Гвинева који је био Пендин савезник.³³⁹ Као помоћ Пенди пристигао је и Етлхер (Æthelhere) од Источне Англије, син Ане (Anna) који је страдао у сукобима са Пендом 653. или 654.³⁴⁰ године, што му је очигледно била дужност као потчињеног или као савезника Мерсији. Битка се одиграла на реци Винвед (Winwæd) 655. године у јесен, а свакако пре 15. новембра, и за Пенду је била катастрофа. И он и Етлхер су погинули као и много племића и војске.³⁴¹ Да ствар буде још гора за Мерсију и њене савезнике, река се излила од кише и многи су се подавили. Цела Северна Мерсија од 7000 хајда пала је под власт Нортамбрије, док је Јужном Мерсијом од 5000 хајда завладао Педа.³⁴²

Бедина традиција нам говори да је Осви пред судбоносни сукоб са Пендом завештао своју тек рођену ћерку Елфлед (Æflæd) и на то обећао да ће цркви дати 12 имања. Како је победио, он је Елфлед предао манастиру да остане девица до краја свог живота који је трајао 60 година. Такође, дао је 6 имања у Берникији и 6 у Деири за потребе цркве и

³³⁴ Исто, 150.

³³⁵ HB, 28; Kirby, *English Kings*, 80-81.

³³⁶ Kirby, *English Kings*, 80.

³³⁷ HE, 150.

³³⁸ Чак се даје извесна могућност да је окренуо главу и од Линдисфарна, јер за разлику од свог претходника Освина који је имао одличне односе са Ејданом, Отлвалд није имао никакве односе са Финаном. Fraser, *Caledonia to Pictland*, 181.

³³⁹ Kirby, *English Kings*, 79.

³⁴⁰ HE, 392.

³⁴¹ *Англо-саксонска хроника* наводи погибију од 30 племића, од којих су неки били краљеви, а потом конкретно наводи Етлхера. ASC, 20. О погибији било ког другог краља нигде даље нема помена.

³⁴² HE, 150, 152.

ослободио их војних дужности.³⁴³ Тих 6 имања у Деири потврђују да је Отлвалд остао без круне након битке код Винведа и да је Деира стављена у већи ниво зависности од Освија, јер је њоме сада управљао његов син. Притом, историчарка Јорк је успела у одређеној мери да проникне у политику којом се Осви морао водити да би очувао своју превласт над Деиром. Већ смо видели да је, након што је убио Освина, на наговору своје жене, пореклом од деиранске краљевске породице, морао да подигне манастир и преда га њеном рођаку Трумхеру. Уз то су за Ејдановог живота донете Едвинове мошти у манастир Витби који је 657. године подигла Едвинова рођака Хилд. Манастир је имао и монахе и монахиње, појава која се у енглеском језику означава као *дубли манастир* (double monastery). Он ће временом постати једно од првих стацишта науке у Нортамбрији које ће изродити чак пет епископа.³⁴⁴ Ако на то имамо у виду колики је значај манастир имао за цркву уређену по ирском узору, ови Освијеви потези су били веома битни. Јоркова даје закључак да је Осви морао током своје владавине да даје значајне положаје припадницима деиранске краљевске породице не би ли одржао Деиру мирном и да је врло вероватно да су многи становници Деири заузимали разне битне секуларне положаје, што нажалост не можемо да утврдимо тачно, јер извора о томе нема.³⁴⁵

Наредне три године биле су године истинске превласти Освија над већим делом Британије. Прво, Отлвалд се више не помиње у изворима након битке, те је у овом периоду на Деирански трон постављен Освијев син Алфрит. Иако ће до краја Освијевог живота Деира имати

³⁴³ Исто, 150-151. Подела имања цркви доказује да су многи манастири цветали захваљујући војним успесима Нортамбрије у VII веку. Yorke, *Conversion*, 232.

³⁴⁴ Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 96. Манастир Витби остао је много боље упамћен по сабору који је тамо одржан 664, али не сме се занемарити ни његов културно-образовни значај. Hunter-Blair, *World of Bede*, 147-151; Хилд је веома занимљива личност. Она је била ћерка Едвиновог рођака Херерика, који је протеран из земље, највероватније у Елмет, у ком је отрован. Негде на половини свог живота Хилд је донела одлуку да се замонаши и на Ејданов наговор остала је у Нортамбрији. Прво је била игуманија манастира Хартлпула (Hartlepool), примивши у њему и Елфлед, ћерку коју је Осви заветовао пред битку са Пендом. Две године касније, постала је игуманија Витбија и ту је остала до краја свог живота. Хилд спада у прве жене Нортамбрије краљевског рода које су држале највише црквене позиције које је једна жена могла да држи. HE, 150-151, 210-212, 408. Жене, поготово чланице манастирских заједница, могле су у значајној мери да се мешају у црквене, па и политичке догађаје. Позиција жене VII и VIII века била је много боља од оне из наредног периода. Yorke, *Conversion*, 248.

³⁴⁵ Yorke, *Kings and Kingdoms*, 80-81.

засебне владаре, они су били синови Освијеви и њему потчињени, те је у једну руку Нортамбрија сада уједињена више него претходних 13 година, мада мање него што ће бити за време Освијевог наследника. Не искључује се могућност да је Етлхеров наследник у Источној Англији Етлволд (*Æthelwold*), дошао на власт уз помоћ Освија, нити да се Кенвел (*Kenwealh*), протеран из Весекса од стране Пенде јер се развео од његове ћерке, вратио у Весекс уз помоћ Освија.³⁴⁶ О добрим односима Освија са Сигбертом Добрим од Есекса ће још бити речи. Ако томе додамо долазак на власт међу Пиктима Талоркана (653-657), Освијевог синовца, који је био барем под одређеним утицајем свог стрица, Осви је заиста надзирао већину Британије.³⁴⁷ Но ни ту није крај. На Васкрс 656. године, Педа је убијен, а сумња је бачена на његову жену.³⁴⁸ Ко год да је био крив за његово убиство, историчар Кирби је закључио да је Осви завладао и над остатком Мерсије. Истовремено он додаје да велшки анали бележе да је Осви узео свој данак, вероватно од краљевина Гвинев и Повис.³⁴⁹

Из ових догађаја можемо да уочимо зашто Беда даје *имџеријум*, а анонимни писац *Анџло-саксонске хронике*, зваће *дрейвалде* Освију који је сада имао директан или посредан надзор над свим земљама од Пикта до Весекса. Ипак, толика премоћ је изгледа била само номинална јер се лако распала. Племићи Мерсије под именима Имин (*Immin*), Јефа (*Eafa*) и Едберт (*Eadberht*) су се побунили 658. године. Протерали су племиће који су за њих били странци, отцепили су Мерсију од Нортамбрије и на власт довели Вулфхера, Пендиног млађег сина.³⁵⁰ Тиме је Осви изгубио власт над Мерсијом, мада са друге стране ни Вулфхер није повео ниједан рат против Нортамбрије док је Осви био жив. У блиском времену је убијен и Сигберт Добри (*Sigeberht*) од Есекса на који су сада почели да шире своје утицаје Кент и много више Источна Англија.³⁵¹ Ако је Источна Англија успоставила вид превласти над

³⁴⁶ *HE*, 120; Kirby, *English Kings*, 82.

³⁴⁷ Овој тврдњи иду на руку следеће Бедине речи: *Осви је ипак ође њоичинио већи гео њикџске расе џревластџи Енџеза*. *HE*, 152.

³⁴⁸ Исто, 152.

³⁴⁹ Kirby, *English Kings*, 82.

³⁵⁰ *HE*, 152.

³⁵¹ Закључак о Источној Англији изводи се на основу чињенице да је Сигбертов наследник Свитхелм (*Swithelm*) покрштен у Источној Англији у селу Рендлсхему (*Rendlesham*) од стране Чеда (*Cedd*), који је био епископ Источне Англије. *HE*, 146-147; Kirby, *English Kings*, 83;

Есексом, Осви је изгубио како савезништво Есекса, тако и надзор над Источном Англијом. На све то се и Алфрит, Освијев син који је владао у Деири побунио против оца. Овај догађај се одиграо након 664. године, пошто је Алфрит још увек владао у време сабора у Витбију.³⁵² Он додуше није уздрмао Нортамбрију у већој мери, јер је убрзо на престо Деире доведен Екфрит.

Тако је нортамбријска превласт била сведена на њену првобитну зону интересовања, а то су земље северно од реке Амбер. Сукоб са Алфритом могао је резултовати коначним припајањем Хегада Нортамбрији. Алфрит је био Освијев син из брака са помињаном хегедском принцезом, те се даје извесна могућност да је Хегад подржао Алфрита у његовом сукобу са оцем. У том случају, припајање се одиграло половином шездесетих година VII века, можда баш 665 године.³⁵³ Међутим, до освајања је можда дошло читаву деценију касније, о чему ће доле бити речи. Што се даље Освијеве превласти над Пиктима тиче, она се протезала над краљевином под именом Фиб или Фиф (Fife), коју је можда чак сарађујући са Дал Риадом проширио након Талорканове смрти. Тако са сигурношћу можемо рећи да се на северу територија Нортамбрије проширила од реке Форт до реке Теј (Тай).³⁵⁴

6.2. Црквене реформе – повратак Риму

Као што смо до сада видели, Осви је почетком своје владавине имао мало мира, што му је као коначан резултат дало превласт у Британији. Чак иако је та превласт трајала свега три године, он је свакако остао најснажнији владар у целој Британији до краја свог живота. Тамо где није продро војно, продирао је духовно, а слободно можемо рећи да су духовне промене биле чак и турбулентније од војно-политичких.

Yorke, *Kings and Kingdoms*, 48.

³⁵² HE, 131, 154.

³⁵³ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 178. Да би узимање ове године било јасније, погледати објашњење у фусноти 375.

³⁵⁴ Тврдња историчара Кирбија да је Осви имао надзор и над пиктском државом Фортриу није поуздана, јер се та краљевина налазила много северније. Kirby, *English Kings*, 85. Превласт над Фифом је са друге стране сигурна и вероватно је Талоркан био њен краљ. Fraser, *Caledonia to Pictland*, 184. Можда су на крају крајева ти походи на север заузели превише Освијеве пажње, те су их искористили Мерсијски племићи и побунили се.

За време његове владавине, ирска хришћанска учења међу Англо-саксонцима доживела су свој врхунац, али и тотални пад. Зато развој цркве за време Освијеве владавине заслужује посебну целину.

Горе смо већ говорили о доласку Ејдана у Нортамбрију за време Освалдове владавине. Његов карактер је попут већине светих људи описан уз описе чуда и најлепше речи, пун искрене вере у Христа, тако да мало шта можемо о њему као човеку да кажемо. Додуше, Беда се правдао пред својим савременицима. Вероватно бојећи се да ће му људи замерити што је толико хвалио свештеника који је погрешно славио Васкрс, он је себе правдао речима да је као прави историчар морао да напише истину онаква каква је и самим тим да је похвали, јер је била добра. Ејдан је упамћен као скроман епископ који није имао личног поседа осим једне цркве и нешто земље око ње која се налазила на краљевском имању недалеко од Бембурга. На то имање је често долазио и проповедао у околним местима, а на њему је дочекао и своју смрт. Разболевши се, умро је 31. августа 651. године после 17 година службе у Нортамбрији. Сахрањен је у Линдисфарну, али су касније његове мошти пренете у новосаграђену цркву на помињаном краљевском имању.³⁵⁵

Ејданов наследник звао се Финан, такође пореклом са Јоне. На месту епископа Линдисфарна остаће до 661. године. За време његовог епископата ирска црква у Британији доживљава свој врхунац, продирућу дубоко на југ међу Англо-саксонце. Први корак је учињен у правцу Средње Англије током горе описаног покрштавања Педе. Педу је лично покрстио Финан са свим његовим људима и слугама код места Ад Мурум за који се претпоставља да је данашњи Волботл (Wallbottle), код Хадријановог зида, недалеко од источне обале. Како је у истом месту и од истог епископа покрштен и краљ Есекса Сигберт Добри, верује се да су оба краља покрштена у исто време. Сигберт је иначе од раније посећивао Нортамбрију и у тим посетама му је Осви објаснио да Бог не може да се прави ни од камена ни од дрвета, већ да је Он нешто много више, вечито, створитељ неба и земље.³⁵⁶

Финан покрштавање није вршио сам већ је са собом довео Чеда (Cedd), Аду (Adda), Бетија (Betti) и Диуму (Diuma), од којих је последњи био Ирац. Могуће је да је Диума постављен за епископа у Средњој

³⁵⁵ *HE*, 116-118, 135-138.

³⁵⁶ *Исто*, 144-146, 394-395.

Англији, али и не мора бити случај. Беда саопштава да је Диума по смрти Пенде посвећен од стране Финана за епископа Средње Англије, Мерсије и Линдсија, без помена да је Диума већ био епископ. Није дуго био на том положају и уместо њега долази Калах (Ceollach), такође Ирац. Ни он се није дуго задржао, те је негде у време доласка Вулфхера на власт, епископ постао помињани Трумхер, блиски рођак краља Освина који је до тада био игуман манастира Гилинг. Своје образовање стекао је у Ирској.³⁵⁷ За то време, у Есексу је уз помоћ једног свештеника покрштавао Чед, који се након великих успеха вратио у Линдисфарн код Финана. Тамо је посвећен за епископа Есекса и дата су му још два свештеника са задатком да настави своју делатност. Центри његове делатности били су Итанчестер (Ythanccestir, данашњи Бредвел на Мору, Bradwell-on-Sea) на реци Пенти (данашња Црна Вода, Blackwater) и Тилбери (Tilbury) на реци Темзи. Тако нешто је веома занимљиво ако узмемо у обзир да су први епископи у Есексу, постављени од стране Кентерберија, имали седиште у Лондону, са којим се Чед уопште не доводи у везу.³⁵⁸ Тај исти Чед је покрстио и Сигбертовог наследника Свителма, али није познато зашто је то учинио у Источној Англији у селу Рендлсаму.³⁵⁹ Можда је Свителм желео ближе односе са њеним краљем Етлволдом, или је чак пао под вид зависности од њега, што даље може да подупре теорију историчара да је после Сигбертовог убиства Осви изгубио утицај у Есексу.³⁶⁰ Чед се често враћао у Нортамбрију и тамо је у Деири Отлвалд од њега затражио да подигне манастир, што је овај и учинио. Манастир је назван Лестингем (Lastingham) и касније, током једне посете манастиру у време заразе, Чед се у њему разболео и умро, након чега је ту и сахрањен.³⁶¹

Сада јасно видимо до којих се још даљина протегла утицај ирске цркве. Она је своје епископе имала у Мерсији, Средњој Англији, Линдсију, Есексу и Источној Англији. То је уједно био и њен врхунац који се развијао и коначно је постигнут током шесте деценије VII века. Тиме је ширење црквеног учења кружним правцем од Бритонаца преко Ираца, Пикта, Дал Риаде и Нортамбрије, све до краљевина јужно од

³⁵⁷ Исто, 144-145.

³⁵⁸ Stenton, *Anglo-Saxon England*, 121.

³⁵⁹ HE, 146-147.

³⁶⁰ Kirby, *English Kings*, 83; Yorke, *Kings and Kingdoms*, 48.

³⁶¹ HE, 148-149,

Амбера скоро достигло крајњу тачку, али круг се никада није затворио. Са новом деценијом, старом црквеном учењу се приближавао потпуни крај.

Још за време Финановог епископата, у Нортамбрији су боравили људи са погледима које је имала римска црква. Пре свега су то били краљица Енфлед и цела њена пратња, као и Паулинов ђакон Џејмс и људи око њега. Затим је извесни Ронан, Ирац који је образовање стекао у Галији или Италији почео да води честе расправе са Финаном, ког никада неће привући на своју страну, али неке људе око њега хоће. Цела та ситуација доводила је до једног занимљивог апсурда те је Васкрс у целој краљевини слављен два пута годишње, те ни краљ ни краљица нису истовремено обележавали празник. Сам Беда увиђа да је то тако још и могло за време Ејдана, али после њега више није. Ипак, праве промене наступају тек након Финанове смрти. На његово место је из Ирске као епископ дошао Колман 661. године. Сада су расправе око датума Васкрса и других обичаја постале још гласније. Осви је остајао веран ирској цркви, док је његов син Алфрит, учен од стране свештеника Вилфрида који је за живота посетио Рим, био на римској страни. Сада је постало јасно да се цео нарастајући проблем може решити искључиво једним сабором.³⁶²

Црквени сабор одржан је у Витбију 664. године. На њему су присуствовала оба краља. На страни Колмана који је предводио ирску странку били су игуманија манастира Хилд и Чед који је истовремено био и преводиоц. Римску странку чинили су Вилфрид, Агилберт,³⁶³ епископ Весекса са својим свештеником Агатом, ђакон Џејмс и Роман, свештеник из пратње краљице Енфлед. Сабор је својим речима отворио краљ Осви, а затим је реч препустио Колману. После њега, реч је дата Агилберту, али он и сви су се сложили да уместо њега говори Вилфрид јер је боље познавао језик. Главна тачка неслагања било је питање начина рачунања Васкрса, мада Беда касније додаје да ирска црква није прихватала ни постриг у облику круне,³⁶⁴ о чему се такође

³⁶² HE, 153-154.

³⁶³ Занимљиво је напоменути да је Агилберт стицао знања у делу Ирске који се одрекао старих обичаја, пре него што је постао епископ Весекса. Он је само један од представника ирско-франачке сарадње, који су део своје свештене дужности обављали у Англо-саксонским земљама. Агилберт је овим путем први утицао на повезивање Нортамбрије и Франачке. *Yorke, Conversion*, 124.

³⁶⁴ Још познат као *йегѿрински йосѿриѿ*, од косе је правио круну не би ли тако симболизо-

расправљало. Пред крај расправе, Вилфрид је изјавио да је Бог кључеве од Царства Небеског предао Св. Петру. Краљ је на то питао Колмана да ли је Колумба добио било шта сличног ауторитета. Колман је изјавио да није, рекавши пре тога да је истина да је Св. Петар добио кључеве. Краљев закључак је био да ће пратити онога ко има кључеве Царства Небеског јер ако то не учини, капије би за њега могле бити закључане.³⁶⁵ Тако је Осви донео одлуку да се приклони римској цркви.

Свако ко познаје историју средњег века може и без додатних појашњења да разуме колико су велике биле последице овог сабора. Ирска црква је после њега изгубила сва своја упоришта међу Англо-саксонцима, мада ће у наредном периоду и сама прићи римском погледу на веру. Самим тим, римској цркви је осигуран положај у Британији и све до реформације, енглеска црква биће у потпуности католичка. То је за собом повукло друге последице, попут успостављања јасне црквене хијерархије и стварања епископских седишта о чему ћемо сада говорити.

Колман је са својим пратиоцима и делом моштију Св. Ејдана напустио Нортгамбрију чији је нови епископ, сада са седиштем у Јорку,³⁶⁶ постао Туда, пореклом јужни Ирац, што значи да је од раније прихватио учења римске цркве.³⁶⁷ Он међутим није дуго био епископ и већ исте године је умро од заразе која је дошла са југа. У исто време је игуман манастира Мелроуз Ета, један од првих 12 дечака које је учио Ејдан, постао игуман оних који су остали у Линдисфарну након Колмановог одласка, а по његовој последњој жељи. Беда даље наводи да је скромност и поштење монаха опстајало још неко време и да их је народ и даље волео, а одабир људи за епископска места нам указује на и даље присутан ирски утицај.³⁶⁸ Заправо, ирска култура је за дуго низ година надживела ирску цркву и наставила је свој специфичан развој.

вао Христов трнов венац. Овај тип пострига био је једини правилан у Западном хришћанству, и разликовао се, како од ирског, тако и од источног, византијског. Ирски постриг је можда имао више варијација, те би бријање предњег дела темена била само једна од њих. Yorke, *Conversion*, 160. Самим тим даје се могућност да су ирци само покрестили постриг својих друида. Холмс, *Оксфордска историја*, 81.

³⁶⁵ HE, 154-159.

³⁶⁶ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 193.

³⁶⁷ После сабора, тим учењима пришао је и Чед. HE, 159. Јужни Ирци су римско црквено учење прихватили 630. године на сабору у Дуроу (Dunroon). Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 82.

³⁶⁸ HE, 159-161.

Шта више, иако сада под окриљем цркве у Риму, Англо-саксонци су наставили да иду у Ирску и тамо уче. Најбољи пример је Етлвин (*Æthelwine*) који је касније постао епископ Линдсија (680-692).³⁶⁹ Њему ваља придодати и Алдфрита (*Aldfrith*, 685-704), краља Нортамбрије, који је постао *sapiens*, латински израз за учене људе у Ирској. Ирска је током VII века била једино место тадашње Европе у којем су људи секуларног занимања могли учити са монасима, који су са друге стране, поред црквених, имали приступ секуларним текстовима у својим библиотекама.³⁷⁰ На крају, Нортамбријска минијатура је настала око 700. године комбиновањем келтске и класичне традиције.³⁷¹ Вредно је спомена да се у ту традицију у одређеној мери умешала пиктска уметност представљања животиња, што је једини пример утицаја уметности Пикта.³⁷²

На Тудино место дошао је Чедов брат Чад, који је очигледно прихватио римска црквена учења. Њега је Осви послао у Кентербери чија је архиепископска столица била празна, тако да се Чад упутио у Весекс. Тамо је за епископа Јорка посвећен од стране епископа Вина и двојице британских епископа.³⁷³ Упоредо са тим, Вилфрид је боравио у Галији, где је и посвећен за епископа, по свему судећи такође са седиштем у Јорку,³⁷⁴ од стране Агилберта који је сада био епископ Париза.³⁷⁵ Њега је тамо послао Освијев син Алфрит, након што му је пре тога дао манастир Рипон, одакле је Вилфрид отерао Ету због његове привржености ирском црквеном учењу.³⁷⁶ То су у неку руку били сепаратистички кораци, јер Алфрит је раније прихватио учења ирске цркве, да би се одједном окренуо учењима римске, што је до сабора у Витбију било у супротности са наклоностима његовог оца.³⁷⁷

³⁶⁹ Исто, 162-163.

³⁷⁰ С. А. Ireland, „Where Was King Aldfrith of Northumbria Educated?: An Exploration of Seventh-Century Insular Learning“, *Traditio*, vol. 70 (2015), 29-73, 32-35. Yorke, *Conversion*, 184.

³⁷¹ Baus, Ewig, *Velika povijest crkve – II. svezak*, 567.

³⁷² Yorke, *Conversion*, 179.

³⁷³ HE, 163-164.

³⁷⁴ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 193-194.

³⁷⁵ Како је Вилфрид послат 664, а вратио се 666, историчар Кирби даје могућност да је Алфрит убијен у поменутом сукобу са оцем, те да Вилфрид није био сигуран у сопствену безбедност због својих добрих односа са Алфритом. Kirby, *English Kings*, 88-89.

³⁷⁶ HE, 154, 163.

³⁷⁷ Yorke, *Kings and Kingdoms*, 79.

Чини се да Осви није одустајао од своје раније политике, а то је да преко црквених проблема јача своје везе, допревши до самог папе. Поред свих других краљева, он је био тај који се саветовао са Егбертом од Кента по питању избора новог архиепископа Кентерберија, јер је та позиција након смрти архиепископа Деуседита 664. године била празна, а жеља им је била да то буде неко посвећен у Риму.³⁷⁸ Избор је пао на свештеника Вигхарда (Wighard), али по доласку у Рим он је умро од куге, као и већина његове пратње. Папа Виталијан (657-672) у писму је о томе обавестио Освија, пославши му уз писмо реликвије Св. Апостола Петра и Павла, Св. Мученика Лаврентија, Јована и Павла, Гргура и Панкратија, док је његовој жени послао крст са златним кључем направљеним од светих верига Св. Апостола Петра и Павла.³⁷⁹ Закључак Освијевог уплитања у питање око архиепископа Кентерберија би могао бити да је његова делатност по том питању била само увод у добијање палијума од стране папе за епископа Јорка.³⁸⁰

После неког времена, папа је за архиепископа одабрао игумана манастира Хириданум по имену Хадријан веома ученог човека, становника Напуља пореклом из Африке,³⁸¹ који је познавао грчки и латински. Он себе није сматрао довољно достојним, те је замолио папу да му да времена да пронађе неког уместо њега. Избор је пао на Теодора, монаха пореклом из Тарса у Киликији који је тренутно боравио у Риму. Папа је прихватио избор под условом да га Хадријан спроведе до Британије јер боље познаје пут, али и да пази да не уведе иједан грчки обичај у цркву која му је поверена. Чак је морао да сачека четири месеца да би добио постриг у облику круне, какав није постојао на истоку.³⁸² Ово је прва и веома занимљива појава оваквог карактера код Часног Беде који до сада уопште није помињао грчке погледе на цркву и веру. Разлике су се дакле већ увелико уочавале у ово време, те су и Беди биле познате. Теодор и Хадријан су на пут кренули 27. маја 668. доспевши бродом у Марсеј, а затим даље копном. Егберт од Кента

³⁷⁸ У великој мери, таква политика је била нужна, јер је англо-саксонска црква имала свега три епископа у том моменту: Чада у Јорку; Вина у Лондону који је тај положај платио Вулфхеру; Вилфрида у Рипону, који је, као што смо рекли, био посвећен за епископа, али његово деловање је било локално. Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 89.

³⁷⁹ HE, 164-166.

³⁸⁰ Kirby, *English Kings*, 90.

³⁸¹ Baus, Ewig, *Velika povijest crkve – II. svezak*, 573.

³⁸² HE, 170-171.

када је сазнао за њих двојицу, послао је свог *рива* Редфрита (Rædfrith) пред њих. Хадријан је додуше задржан неко време од стране мајордома Неустрије Еброина, јер је Еброин посумњао да Хадријан има одређен задатак у Британији поверен му од византијског цара. Уверивши се да то није случај, пустио га је ка Теодору, који му је при доласку поверио манастир Св. Апостола Петра у Кентерберију.³⁸³

Он је био *први од архиепископа коме је цела енглеска црква присјала на њојшности*.³⁸⁴ Већ овим речима, Часни Беда је истакао Теодоров значај који ћемо ми размотрити у оквиру његове делатности која се тичала Нортамбрије. Са доласком Теодора у Кентербери 27. маја 669. године,³⁸⁵ јасно почиње продор утицаја римске цркве, културе коју је она баштинила, али и науке. По први пут се догађа да Ирци долазе у англо-саксонску земљу ради проширења сопственог знања.³⁸⁶ Беда записује да Теодор и његови пратиоци нису ширили само проповеди него су људе учили и астрономији или мерама, грчком и латинском језику. На то још додаје да се црквено појање проширило и изван Кента међу Англо-саксонцима, посебно издвојивши Едија Стефана ког је Вилфрид позвао из Кента у Нортамбрију. Притом је и цела црква англо-саксонска сада била уједињена како у догми тако и у администрацији. Дobar пример томе јесте Теодорова посета Дорчестера чија је епископска столица била празна, те је извесни Пута (Putta) постављен за епископа. Теодор и његови свештеници даље су обилазили англо-саксонске краљевине са задатком да искорењују обичаје ирске цркве и уводе обичаје римске.³⁸⁷ У томе се нимало нису ослањали на Освија. Чак је и његов епископ Јорка Чад био замењен Вилфридом. Додуше, Чад је био поново посвећен по римском обичају и постављен за епископа Мерсије са седиштем у Лихфилду, али то не значи да су се догађаји одвијали по Освијевој вољи.³⁸⁸ Закључује се да је вешта Теодорова политика била да ојача јединство Англо-саксонаца, постављајући Освијевог епископа за епископа традиционално непријатељске Мерсије, док је Вилфрида,

³⁸³ HE, 171-172.

³⁸⁴ Исто, 172.

³⁸⁵ Беда нам саопштава да је до његовог доласка о архиепископији бринуо Вилфрид. Исто, 172-173.

³⁸⁶ Yorke, *Conversion*, 177.

³⁸⁷ Исто, 172-173.

³⁸⁸ Исто, 174; Kirby, *English Kings*, 90. Лихфилд овим чином постаје стално епископско седиште Мерсије. Stenton, *Anglo-Saxon England*, 120.

који је очигледно помагао својевремено сепаратизам Деире, поставио за епископа Нортамбрије.³⁸⁹

...

После нешто мање од три деценије владавине, краљ Осви је умро 15. фебруара 670. године у својој 58. години. Поред што је био један од најдуговечнијих владара Нортамбрије, уједно је био и један од ретких који нису умрли насилно. Разболео се, а последња жеља му је била да оде у Рим ако се опорави. Та његова жеља није испуњена, а на власти га је наследио његов син Екфрит.

³⁸⁹ Вилфрид ће током свог епископата у Јорку показати претензије да у црквеном смислу надзире и народе Пикта и Шкота, северно од Берникије. Fraser, *Caledonia to Pictland*, 195-198.

7. ЕКФРИТ (670-685)

7.1. Војно-политичка стагнација

Екфрит, Освијев син, је био последњи који је под Освијевом управом владао Деиром. На власт у Деири је дошао након горе поменутог сукоба Освија и Алфрита, а на тој позицији га је сада наследио брат Елфвин (*Ælfwine*) који је имао тек десетак година. Отац га је оженио са Елтрит (*Æthelthryth*), ћерком источноанглијског краља Ане, којој је ово био други брак, након брзе смрти њеног првог мужа. Оба њена брака су била без деце јер је одлучила да остане девица до краја живота. Екфрит је молио епископа Вилфрида да је наговори да прихвати своје брачне дужности, али он је њој држао страну.³⁹⁰ Зато се сумња да је потоње протеривање Вилфрида из Нортамбрије било повезано са овим сукобом. Но, постоји и нешто другачије виђење, а то је да Екфриту у том тренутку није толико било до потомства, колико до очувања савеза. По њиховом разводу савези су се уздрмали и убрзо су наступили сукоби Нортамбрије и Мерсије. Елтрит се касније замонашила, док је Екфрит узео другу жену под именом Јорменбур (*Eorpenburh*), највероватније кентског порекла.³⁹¹ Ни тај брак му није донео деце, барем не довољно дуго живе да их историја упамти. Међутим, ако је и тај брак имао примарну улогу као потврда савеза, у томе је делом успео, те су Кент, Весекс (анонимна сестра од Јорменбур била је удата за краља Весекса Кентвина (*Sentewine*, 676-685)) и Нортамбрија, након пораза од Мерсије, током друге половине седамдесетих година VII века, били безбедни све до низа догађаја који су се одиграли 685. године.³⁹²

³⁹⁰ *HE*, 202-203.

³⁹¹ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 211-212. *TLSC*, 329.

³⁹² О виђењу брака примарно као механизма савеза више у: K. Bullimore, „Unpicking the web: the divorce of Ecgrith and Æthelthryth“, *European Review of History — Revue europe'enne d'histoire*, vol. 16, no. 6 (2009), 835–854. Ауторка рада наглашава да њен рад није коначан закључак о питању којим се бави него само нова интерпретација међусобних односа Англо-саксонаца.

Часни Беда Екфриту није приписао *империјум*, нити га писац *Анло-саксонске хронике* назива *дрейвалдом*. Разлог је јасан када се присетимо да су *дрейвалде* били они владари који су наметали свој утицај јужно од Амбера. Заиста, Екфритов утицај на том потезу био је много слабији од његова три претходника. У његово време, доба нортамбријског утицаја јужно од Амбера је пролазило, а доба мерсијског се приближавало. Међутим, то никако не значи да Екфрит није био способан владар испуњен ратничким духом. Разлика је у томе што су његови погледи били окренути ка северу и западу, где је водио своје офанзиве, док му је јужна граница до краја живота остала у дефанзиви, чак и кад је имао успеха на њој.

Већ на самом почетку владавине, односно 671. године, Екфрит је учествовао у бици *Две реке*. Она нам је доста занимљива са стране војне историје, јер се у везу са њом доводи први писани помен англо-саксонске коњице, коју је Екфрит окупио пред битку.³⁹³ У њој је угушио побуну Пикта, а уз њега се борио Беорнхет (Beornhaeth), краљ пиктског Фифа, од раније потчињеног Нортамбрији. Који је карактер ове побуне био није најсигурније. Да се наслутити једино да се Беорнхет нашао у опасности након Освијеве смрти. Главни подстицај побуне дао је Дрест IV (664-671), краљ Фортрија који је држао хегемонију међу осталим Пиктима. Да је побуна била вишеплеменског карактера, односно да су Пикти из различитих делова своје постојбине учествовали у њој, сведочи нам *Житије Св. Вилфрида*.³⁹⁴ На његово место је дошао Бридеи III (671-693), игром случаја Екфритов даљи рођак који је морао да му се потчини, највероватније онако како је потчињен био Беорнхет. Центар његове власти се налазио у области Фортриу, што је североисток данашње Шкотске. Тако се превласт Нортамбрије проширила све до залива Мореј (Moray).³⁹⁵

Превласт Екфрита над Бридеием је трајала око десет година и по свему судећи није била довољно чврста. Шта више, Екфрит је почео да губи утицај и над другим краљевинама на северу. Док је Осви успевао својом моћи да очува статус кво између Шкота и Пикта, Екфриту тако нешто није ишло од руке. Године 672. убијен је Домаргант, краљ Дал

³⁹³ LBW, 41; Alcock, *Kings & warriors*, 152.

³⁹⁴ Сведочење у житју гласи: ...они су окупили заједно недројена њлемена свакој куйка и њошка севера... LBW, 41.

³⁹⁵ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 200-203.

Риаде и наследио га је Мал Дуин (Máel Dúin), његов рођак. У његово време, границе Дал Риаде су постале изложене нападима Бритонаца. Иако се не зна којих Бритонаца, тешко је за поверовати да су били у питању други до оних који су живели у Стратклајду, који се и граничио на северу са Дал Риадом. На то све, владари Стратклајда били су у сродству са владарима Фортриа. Упоредни напади из обе краљевине не изгледају као случајност, а Екфритово мировање указује на губитак ранијих веза које је имао његов отац са Дал Риадом.³⁹⁶

На јужним границама, Екфрит је имао само једног правог успеха. Између 673. и 675. године³⁹⁷, на Нортамбрију је кренуо Вулфхер, али је у бици поражен и отеран. Последица битке јесте привремен и уједно последњи прелазак Линдсија у руке Нортамбрије. Друга последица јесте потенцијално наметање данка које се помиње у *Житију Св. Вилфрида*.³⁹⁸ Трећа последица је била стварање епископије у Линдсију. На њено чело је дошао Едхед (Eadhæd), посвећен у Јорку од стране архиепископа Теодора.³⁹⁹ Ово је међутим био само једини пораз Вулфхеров од Освијеје смрти. Крштење Етлвела (Æthelwealh) од Сасекса у Мерсији у присуству Вулфхера указује нам на већ много пута виђену политику којом су се раније водили владари Нортамбрије, вршећи утицај на покрштавање других англо-саксонских владара. Беда наводи да је Вулфхер Етлвела прихватио као свога сина и да му је у то име дао Острво Вајт и Мионвер (Meonware) који је до тада припадао Весексу. Најбољи доказ Вулфхерове моћи јесте што је могао од једне краљевине да одузме територију и преда је другој и то без рата.⁴⁰⁰ На то нам ваља додати утицај који је још од 664. године поседовао над Есексом. Тамо су Свитхелма наследила два краља, Сигхер и Себи. Први од њих је током куге из 664. прешао у паганство са делом народа. Вулфхер је тај који је послао епископа Јарумана са задатком да их врати вери, у чему је он и успео.⁴⁰¹ Припајање Суреја (Surrey) Мерсији такође се приписује Вулфхеру.⁴⁰² И све се то догодило пре напада на Нортамбрију, јер у житију Св. Вилфри-

³⁹⁶ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 203, 207-208.

³⁹⁷ HE, 403. Према Фрејзеру, битка се одиграла 672. Fraser, *Caledonia to Pictland*, 208.

³⁹⁸ LBW, 43.

³⁹⁹ HE, 192.

⁴⁰⁰ Исто, 193.

⁴⁰¹ Исто, 166-167.

⁴⁰² Kirby, *English Kings*, 96.

да пише да је *йодийао све јужне народе йроѿив наше краљевине*,⁴⁰³ мислећи на Нортамбрију. Иако ова реченица Вулфхеру приписује одређену превласт јужно од Амбера, њему нису приписани нити *имѿеријум* нити титула *дрейвалде*.

Отприлике средином седамдесетих година VII века, извесне измене су се одиграле на западним границама Нортамбрије. Као што је горе већ речено, Бритонци су углавном имали избор или да се иселе или да прихвате нови данак од стране Нортамбрије. Нортамбрија дуго није имала људи за насељавање, али јесте имала силу за наметање своје власти. Та власт је можда додатно проширена у наведеном периоду. Наравно, већ смо говорили о тежини реконструисања Нортамбријског ширења на запад, али историчарка Фелисити Кларк (Felicity Clark) покушава да то учини на основу црквене историје. У XVII поглављу *Жиѿија Св. Вилфрида*, наводи се да је Вилфрид, након што је изградио нову цркву у Рипону, добио нову земљу од краља. То су области Рибл (Ribble), Једон (Yeadon), Дент и Кетлоу (Catlow). Из тих области је побегло британско свештенство пред налетом непријатеља.⁴⁰⁴ Ниједна област није прецизно лоцирана, али се оквирно наводи да је у питању област западно од Пенина. Кларк је на основу овог сведочанства, мишљења да је та област недавно припојена Нортамбрији, те да би се њена власт учврстила, англо-саксонском епископу су дате нове земље.⁴⁰⁵

Овако се коначна пропаст Хегада може сместити у седамдесете, а не шездесете године, о чему је речи било горе. Међутим, можемо целу ситуацију тумачити нешто другачије и подржати мишљење да је Хегад припојен шездесетих година, поготово што се Једон лоцира у Елмету, области која је већ око 50 година у саставу Нортамбрије. Британско свештенство је са својим погледима на веру и рачунањем датума Вакрса било блиско ирском, те тако оно није имало много проблема у односу са Нортамбријом до сабора у Витбију. Већ после сабора је ирско свештенство у Нортамбрији напустило земљу већим делом. Британско је вероватно још увек толерисано, поготово што су западне области већински биле насељене Бритонцима. Са Екфритовим доласком на власт ситуација се мења. Тиме протеривање британског свештенства

⁴⁰³ LBW, 43.

⁴⁰⁴ Исто, 37.

⁴⁰⁵ Clark, *Thinking about Western Northumbria*, 118-122

које се помиње у *Жийју* не мора да значи и недавно освајање, већ само црквене промене на већ учвршћеном политичком терену.⁴⁰⁶

Било како било, половина седамдесетих година VII века су горња временска граница до које је могао да допре независни Хегед. Тако је он прешао пут од силе која, протегнувши се од Ејра (Ауг) до Јорка⁴⁰⁷, жели да уништи англијско вођство у Берникији, преко државе која са Нортамбријом гради везе путем вере и брака до зависне краљевине која је потпуно инкорпорирана у састав Нортамбрије. Тај процес у сваком случају није био брз и вероватно је одређени низ година у Хегеду опстајала локална династија која је прихватала превласт Нортамбрије, а коју је надживео бројни британски народ који је прихватио новог господара и његову културу.⁴⁰⁸ Границе Нортамбрије западно од Пенина сада су се протезале од Карлајла на северу обалом све до Ланкашира (Lancashire), који је припојен још за време Етлфритове владавине.⁴⁰⁹

Затишје на јужним границама је уследило до учвршћивања Вулфхеровог брата Етлреда (Æthelred, 675-704) на мерсијском престољу. Етлред је игром случаја био ожењен Екфритовом сестром Острит (Osthryth), мада се не може ни приближно одредити година њиховог венчања, осим да је морла да буде пре 679. године. Смена на трону имала је својих последица по превласт Мерсије на југу. Она се одиграла 675. године, исте године када је Асквин (Æscwine), један од краљева Весекса напао Мерсију.⁴¹⁰ Исход битке није познат, али све и да је изгубио, Весекс није претрпео знатне последице, а вероватно се и Есекс отргаво мерсијске контроле. Међутим, на крају се Етлред доказао достојним наследником оца и брата.⁴¹¹ Већ 676. је опустошио Кент и уништио епископско седиште у Рочестеру. Епископ Пута се повукао у једну цркву коју му је дао епископ Мерсије Сексвулф (Seaxwulf).⁴¹² Затим је 679. године напао Нортамбрију. У бици на реци Трент, Екфрит је изгубио, а његов брат Елфвин, који је владао Деиром, је погинуо у својој осамна-

⁴⁰⁶ Charles-Edwards, *Wales and Britons*, 405-407.

⁴⁰⁷ Breeze, *Northumbria and the Family of Rhun*, 170.

⁴⁰⁸ N. J. Higham, „Britons in Northern England in the Early Middle Ages: Through a Thick Glass Darkly“, *Northern History*, vol. XXXVIII (2001), 5-25, 17-19.

⁴⁰⁹ R. Hill, „Christianity and Geography in Early Northumbria“, *Studies in Church History*, vol. 3 (1966), 126-139, 130.

⁴¹⁰ ASC, 22.

⁴¹¹ Kirby, *English Kings*, 97.

⁴¹² Седиште епископије у Рочестеру је убрзо обновљено. HE, 191.

естој години.⁴¹³ Продужење рата је спречено интервенцијом архиепископа Теодора. Он је измирио два краља и једина дужност Етлредова била је да плати одштету Екфриту за смрт његовог брата.⁴¹⁴ Ипак, последице су биле много веће. Линдси је за сва времена припао Мерсији. Успостављена граница на рекама Амбер, Дон и Мерси (Mersey) очуваће се све до викиншког доба.⁴¹⁵ Са друге стране, Нортамбрија је сада истински постала Нортамбрија. Пре свега јер се више неће појављивати засебни краљеви Деире. Тиме Екфрит постаје личност која је коначно ујединила две краљевине, а не Освалд, коме је то Беда приписао.⁴¹⁶ Затим, Нортамбрија је сада постала краљевина северно од Амбера, без територија јужно и чак без утицаја. Ову годину можемо узети као почетак политичке стагнације Нортамбрије.

Ипак, још неко време, Нортамбрија је била довољно моћна да поведе напад преко мора. *Елгермен* (ealdorman)⁴¹⁷ краља Екфрита под именом Берт (Berht) је јуна 684. напао Ирску и опустошио област Маг Брег, северозападно од данашњег Даблина, не штедећи ни цркве и одводећи људе у ропство.⁴¹⁸ Који је био разлог напада Часном Беди није било јасно. Сам истиче да Ирци никада нису начинили зло Англо-саксонцима. Баш због тога све сумње да је напад био превентива ради осигуравања бока за следећи напад на Пикте немају смисла.⁴¹⁹ Нема никакве индикације ни да је то учинио због претензија његовог полубрата Алдфрита који се образовао у Ирској, поготово ако је истинито сведо-

⁴¹³ Захваљујући XXI (XIX) поглављу IV књиге код Беде ми знамо да је Острит већ била Етлредова жена у тренутку Елфинове погибије. Њена судбина била је такође трагична, о чему је већ речено горе на страни 55. Исто, 207.

⁴¹⁴ Исто.

⁴¹⁵ Higham, *Northumbria's southern frontier*, 411, 416-417.

⁴¹⁶ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 198; Yorke, *Kings and Kingdoms*, 105.

⁴¹⁷ Титула *Елгермена* мењала је своје значење у Англо-саксонском периоду, али је по правилу представљала човека племићког порекла који је на одређен начин служио краљу. У овом случају, Берт је заповедао војском. Титула се може упоредити са титулом *џејна*, док би њен латински еквивалент могла бити звања *princeps, dux, comes, praefectus*... Од титуле Елгермена је настала титула *ерла* (earl) која је до данас у употреби. *Encyclopedia of Anglo-Saxon England*, 156-157 (P. Stafford, *Ealdorman*).

⁴¹⁸ ESSH, 191.

⁴¹⁹ Историчари Алкок и Мартин Гриммер (Martin Grimmer) подржавају теорију о превентивном нападу, али није могуће објаснити зашто је онда Беда био против њега у толикој мери, више него против и једног другог нортамбријског рата. Alcock, *Kings & warriors*, 133; Grimmer, *Marriages of Oswiu*, §26 [<https://www.heroicage.org/issues/9/grimmer.html>] Приступљено: 25. јула 2023.]

чење анонимног писца *Жиџја Св. Катберџа*, које каже да је Алдфрит боравио на Јони.⁴²⁰ Једина претпоставка која има већег смисла јесте да су истакнути људи Хегеда који нису желели да прихват не толико давно успостављену власт Нортамбрије користили ирску источну обалу као базу за узнемиравање нортамбријске западне обале.⁴²¹ Као што то бива у ратовима до данас, напад се очигледно отео контроли. Иако је овим доказана моћ Нортамбрије која је морала имати извесну флоту⁴²², као и контролу западно од Пенина, напад је остао упамћен као непотребан, неправично подузет и чак као разлог коначне пропасти Екфритове.

Злослутни запис *F* верзије Англо-саксонске хронике за 685. годину гласи: *У овој јодини у Бриџанији се јојавила крвава киша, и млеко и маслац су се њрејворили у крв.*⁴²³ Исте године Екфрит је напао Пикте, односно краља Бридеиа.⁴²⁴ Разлог рата извори не објашњавају, али пљачка никако није била, те би циљ рата могао бити проширење превласти Нортамбрије над краљем Бридеием,⁴²⁵ који је ранију превласт до тог трену збацио. Екфритови пријатељи, укључујући и Св. Катберта о којем ће касније бити речи, поново су га молили да од похода одустане. Екфрит их није послушао. Поход је кренуо одлично јер се непријатељ одмах почео повлачити. Екфрит, тада чини велику тактичку грешку. Уместо да почне са пустошењем и тиме натера непријатеља да му пође у сусрет, он је наставио да га прати.⁴²⁶ Повлачење је међутим било варка и када су завукли Екфрита и његову војску у један узак планински пролаз, напали су их 20. маја и тешко поразили код Дан Нахтана (*Dun Nechtain*)⁴²⁷. Битка је била потпуна катастрофа. Екфрит је погинуо,

⁴²⁰ Grimmer, *Marriages of Oswiu*, §26 [<https://www.heroicage.org/issues/9/grimmer.html>]. Приступљено: 25. јула 2023.]; *TLSC*, 105.

⁴²¹ *HE*, 221, 408.

⁴²² Област око малог места на западној обали под именом Рејвенглес (*Ravenglass*), вековима је било идеално за луку. Тиме се може дати извесна претпоставка да је баш одавде испловила Екфритова флота. Hill, *Christianity and Geography in Early Northumbria*, 131.

⁴²³ Ова верзија *Англо-саксонске хронике* настала је у Кентербрију крајем XI или почетком XII века. *ASC*, XVII, 24

⁴²⁴ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 215.

⁴²⁵ Alcock, *Kings & warriors*, 133.

⁴²⁶ Alcock, *Kings & warriors*, 134-135.

⁴²⁷ Место битке се смешта на брду Даникен (*Dunnichen*) северно од реке Теј. Ипак, тај крај нема знатнијих планина које би могле да створе опасне и уске кланце. Због тога је лоцирање битке доведено у питање и понуђена је нова локација код Дунактона, око 90 km ваздушном линијом северозападно од првобитне локације. Ипак, таква тврдња није довољно поткрепљена

Пикти северно од Форта који су до тада били под влашћу Нортамбрије су се ослободили, а исто су учинили и Шкоти. Епископија у Аберкорну је напуштена од стране епископа Трумвина, те је Нортамбрија изгубила ову црквену дијацезу. После година нортамбријске доминације на северу, њене границе су поново враћене на реку Форт.⁴²⁸

Ако је битка на Тренту била назнака стагнације, битка код Дан Нахтана била је њена потврда. Постоје јасни разлози зашто се користи баш појам стагнације. Алдфрит (685-704/5), најученији краљ Нортамбрије и Екфритов наследник, успео је да поврати углед држави колико је могао. Пре свега је значајно што Нортамбрија није запала у своју честу поделу на две краљевине и Алдфрит је њено јединство даље учврстио, те као што смо већ рекли, она се више никада није делила. Ситуација на унутрашњем пољу била је мирна, и династијске интриге које су биле веома честа појава током VIII века наступају тек након његове смрти.⁴²⁹ Све је то додатно значајније ако знамо да су његова права на престо била доста несигурна и слаба.⁴³⁰ Затим, ниједна територија нити њен део није био изгубљен за време његове владавине. Нортамбрија је дакле у својој територијалној сржи остала довољно јака. Сасвим сигурно можемо рећи да се чак утврдила, јер око 730. године у Вајтхорну (Whitehorn) ниче нова епископија са епископом Петелмом (Pethelm) на челу. То значи да се утицај Нортамбрије и број верника који су прихватили римско црквено учење веома проширио у области Галовеј и самим тим ојачао.⁴³¹

доказима и у научном свету није прихваћена за сигурну. Fraser, *Caledonia to Pictland*, 215-216. Археолог Алкок наводи само прву локацију, док планине смањује на ниво брда, те се битка могла одиграти између брда Даникен и брда Турин. Alcock, *Kings & warriors*, 136.

⁴²⁸ HE, 221-222.

⁴²⁹ Изузетак у нортамбријској *ијри њресѿола* током VIII века чини владавина краља Едберта (Eadbert, 737-758). За време његове владавине Нортамбрија је проширила своје територије на север, одупрла се свакој претњи из Мерсије која се пење ка свом врхунцу и учинила црквене реформе које су имале за циљ да се проблеми унутар цркве о којима Беда пише као њему савременим реше. Међутим, после његове смрти, његов син је убрзо убијен, а на престо је доведена нова династија. Унутардинастијски као и међудинастијски сукоби између старе и нове династије, односно чак пет или шест породица од којих су три тврдили да вуку порекло од Иде, обележили су остатак века. Yorke, *Kings and Kingdoms*, 88-89.

⁴³⁰ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 217-218.

⁴³¹ HE, 289, 419.

7.2. Уједињена англо-саксонска црква и њене административне реформе

Црквена историја Екфритовог доба карактеристична је по даљем снажењу, организовању и стабилизовању римске цркве у Британији. Архиепископ Теодор до краја свога живота се заиста показао као најбољи могући избор, када су у питању интереси папе, пре свега што је англо-саксонској цркви дао облик.⁴³² Године 673, 24. септембра он је сазвао један сабор у месту Хертфорду, на којем су учествовали сви англо-саксонски епископи. То су били Биси, епископ Источне Англије, Пута, епископ Рочестера, Леутер (Leuthere), епископ Весекса и Винфрит (Winfrith), епископ Мерсије. Наравно и Вилфрид је био позван на сабор, али из неког разлога није дошао лично, већ га је заступао прокуратор. Са друге стране, Екфрит је лично присуствовао сабору. Захваљујући почетној снази коју је показао, историчар Николас Хајем (Nicholas Higham) даје могућност да је Екфрит покушао да се тиме представи као заштитник једног пан-англо-саксонског црквеног сабора.⁴³³ Томе додатно доприноси локација сабора, у месту које се налази северно од Лондона, дакле далеко изван граница Нортамбрије. Што се самог сабора тиче, на њему је Теодор из једне канонске књиге, која је у себи садржала одлуке васељенских сабора IV и V века, издвојио десет поглавља која су најважнија и која морају бити прихваћена. Нека од најважнијих тичу се правилног рачунања датума Васкрса и успостављања јасне хијерархије у којој се епископи не смеју мешати једни другима у дијацезе нити без посебних предлога прихватати свештенство које већ припада једном епископу и у којој се строго морају поштовати црквени чинови. Притом је донета одлука да се 1. августа сваке године састаје редовни сабор, што је даље усложњавало црквену организацију. Свако ко се не би повиновао овим одлукама било би му одузето свештеничко звање.⁴³⁴ Теодор је, независно од овог сабора, имао слуха и за позитивне стране ирске цркве које нису биле у супротности са римском. Тако је, подстакнут ревношћу ирског монаштва, први увео праксу обавезног исповедања једном годишње.⁴³⁵

⁴³² Baus, Ewig, *Velika povijest crkve – II. svezak*, 573.

⁴³³ Higham, *Britons in Northern England*, 22-23.

⁴³⁴ HE, 180-182, 401.

⁴³⁵ Baus, Ewig, *Velika povijest crkve – II. svezak*, 574.

Овај сабор заиста је доказ уједињења англо-саксонске цркве и од овог периода, сва важнија црквена питања тицаће се свих англо-саксонских краљевина. Најбољи пример видимо на следећем значајнијем сабору у Хатфилду (Hatfield), који се састао 1. септембра 679. године. Беда је његов значај преценио, јер је његова намена на крају била више форме ради. У Византији је постојао проблем монотелитизма, идеје да Исус Христ у себи садржи две природе, али једну вољу. Због тога је сазван Шести васељенски сабор у Цариграду који је почео са радом 680. Тадашњи папа Агато (678-681), припремајући виђење Запада, позвао је све цркве на Западу да одрже један сабор чије би одлуке потом биле даље слате.⁴³⁶ Тако је сабор у Хатфилду био само један форме ради сабор, јер се Британија није налазила у опасности од монотелитизма.

Доказ јачања црквене хијерархије јесте усложњавање епископских дијацеза у Нортамбрији, али пре тога морамо да разумемо шта се догодило са Вилфридом. Од доласка на епископско место у Јорку, Вилфрид је надзирао црквена дешавања над целом Нортамбријом, све док није пао у немилост код Екфрита. Вероватно од самог почетка се њих двојица нису много волели, а поготово јер је Вилфрид држао страну краљици Етлтрит у њеној борби да остане девица. На крају је Етлтрит измолила дозволу од свог мужа да се замонаши. Отишла је у манастир Колдингем, а чин замонашења извршио је Вилфрид 672. године. Годи-ну дана касније подигла је манастир и основала монашку заједницу у области Или (Ely) у Источној Англији. У том манастиру је остала игуманија до краја свог живота.⁴³⁷ Тако је Вилфрид делујући против воље краља постао краљев непријатељ и иако извори о томе ћуте, мало је вероватно да није наставио такву делатност, пре свега што је прошло још неко време док коначно није 678. отеран из Нортамбрије.

По протеривању Вилфрид се прво запутио у Рим да папи Агату изложи своју ситуацију, а затим се вратио у Британију и после деветомесечног затвора у Нортамбрији населио се око 680. године у Сасексу који је још увек био већински пагански.⁴³⁸ Мало пре његовог доласка дошло је до крштења краља Етлвела, тако да је Вилфрид преузео задатак покрштавања народа Сасекса у чему је вероватно био подржан како од Етлвела тако и од Етлреда. Етлвел му је дао на поклон 87 хајда

⁴³⁶ HE, 199-200, 404-405.

⁴³⁷ HE, 202-205.

⁴³⁸ LBW, 51, 71.

земље за њега и његову пратњу на полуострву Селсију (Selsey). На том полуострву је до краја Екфритовог живота подигао манастир и имао своје епископско и мисионарско седиште. Кедвала (Cædwalla) од Векса је у том периоду успео да поврати острво Вајт које је остало једина већински паганска област у Британији. По освјању острва закleo се да ће четвртину острва предати Богу. То је учинио давши 300 хајда земље Вилфриду, чији су људи, ако не он лично, узели учешћа у покрштавању.⁴³⁹

Учинковитост црквеног надзора зависила је од броја образованих епископа на једној територији, те је у складу са одлукама сабора у Хертфорду, превелика нортамбријска дијацеза подељена, након Вилфридовога прогона. Монах Боса добио је епископију у Јорку чија је дијацеза сведена на Деиру, док је Ета, који је чини се на крају прихватио римска црквена учења, добио дијацезу која је обухватала целу Берникију, а која је имала два седишта, у Хексаму (Hexham) и Линдисфарну. У блиско време Беда смешта горе поменуто успостављање епископије у Линдсију. Затим, три године касније, односно 681. успостављене су још две епископије на територији којом је Екфрит владао. Прва у краљевини Пикта који су били потчињени Нортамбрији са седиштем у Аберкорну и дата је Трумвину (Trumwine).⁴⁴⁰ Друга је настала издвајањем једне области из берникијске дијацезе и раздвајањем два епископска седишта. Седиште нове дијацезе постављено је у Линдисфарн и предато Ети, док га је у Хексаму наследио Танберт (Tunberht). Таква подела црквене администрације остала је на снази до Екфритове смрти и њоме је разбијена ранија подела епископија по краљевинама.⁴⁴¹

7.3. Културни препород

До краја Екфритове владавине у Нортамбрији ће бити подигнуте *задушбине* колико у црквеном, толико и у културно-образовном смислу. Настаће велике ризнице знања, библиотеке, школе какве се северно од Италије ретко срећу након повлачења Римљана. Ученици тих шко-

⁴³⁹ *HE*, 192-194, 197-198.

⁴⁴⁰ Историчар Фрејзер даје могућност да је њено оснивање иницирано од стране Беорхета или његовог сина Берктреда. Fraser, *Caledonia to Pictland*, 213.

⁴⁴¹ *HE*, 191-192. Изузетак поделе епископија по краљевинама чини Кент са две епископије унутар својих граница. Yorke, *Conversion*, 149, 151.

ла, или прецизније манастира, прошириће своја знања широм западне Европе, ширећи притом и своју веру међу још увек некрштеним германским племенима источно од Рајне. Те школе и њихови ученици ће у крајњој линији чинити један од стубова каролиншке ренесансе. Зато ћемо сада да видимо како је до тога дошло и који су то људи заслужни за акумулирање свих културно-научних сазнања које им је оставило ирско наслеђе и ширење тих сазнања науком коју су чувале папске библиотеке.

Прва и можда најважнија личност заслужна за нортамбријску ренесансу јесте Бенедикт Бископ (око 628-690). Бенедикт Бископ је био *шејн* у служби краља Освија. У својој 25. години око 653. године, добио је од краља земљу на поклон, након чега је одлучио да иступи из краљеве службе и посвети се Богу. Зато је одлучио по први пут да посети Рим град у коме је стекао многа духовна знања и који ће га привлачити до краја живота. Око дванаест година касније, Бенедикт је по други пут требао да путује у Рим, и то као пратња Алдфриту, коме отац на крају није дозволио да посети Рим. Зато је Бенедикт на путовање отишао сам у време понтификата папе Виталијана (657-672). При повратку је свратио на острво Лерин (Lerins) на којем се придружио заједници монаха, примио постриг и постао један од њих, што је знатно утицало на његов каснији живот. Тај манастир је подигао још 410. Св. Хонорат и важио је за стециште науке V и VI века. Бенедикт је имао жељу у њему да остане, али следећа његова посета Риму га је повела другим путем.⁴⁴² Она се одиграла две године након што је приступио монашкој заједници. Оно се поклапа са одлуком Освија и Екберта од Кента да пошаљу Вигхарда у Рим, да тамо буде посвећен за архиепископа Кентерберија, а која је донета након сабора у Витбију 664. године. Као што знамо, Вигхард је са својом пратњом умро од заразе и то пре Бископовог доласка. Када је дошло до одлуке да се Теодор и његов пратилац Хадријан пошаљу у Британију, Бископ је одабран да им буде како вођа пута, тако и преводилац. Доспевши у Кент, Бенедикт је према Беди добио на управу манастир Св. Петра у којем је Хадријан постављен за игумана. Међутим, каква је права над манастиром Бенедикт имао су упитна, јер није

⁴⁴² Hunter-Blair, *World of Bede*, 123. Манастир је дао чак шест епископа. E. Fletcher, „The influence of Merovingian Gaul on Northumbria in the seventh century“, *Medieval Archaeology*, vol. 24, iss. 1 (1980), 69-86, 71.

јасна разлика између управе и игуманског положаја.⁴⁴³ Једино би се могло рећи да је Бенедикт надзирао манастир док Хадријан, задржан од стране неустријског мајордома, није пристигао. Колико су били учени и како су науку ширили Теодор и Хадријан већ је било речи горе, тако да ћемо овде само додати да је њихов долазак начинио продор хришћанске науке чуване у Риму у англо-саксонски свет. Иако посредно, Бископ је већ у овом тренутку био везан за културни процват који ће уследити.⁴⁴⁴

После две године (671) Бископ је по четврти пут отишао у Рим и овај пут са собом донео велику библиотеку књига најразличитијих наслова. У повратку је свратио у Вјен (Vienne), град на реци Рони за који се каже да је бројао 12 манастира и преко 1000 монаха и монахиња,⁴⁴⁵ а затим је одлучио да се упути у Весекс краљу Кенвалу (Cenwalh). Како је краљ до његовог повратка умро, Бенедикт се окренуо Нортамбрији, дошавши до самог краља Екфрита. Њему је показао све књиге које је из Рима донео и усмено испричао све што је у Риму научио. Краљу се његова прича толико допала да му је дао на поклон 70 хајда земље. На тој земљи, на ушћу реке Вер (Wear) је, 673. године основан, а 674. подигнут чувени манастир Вермаут (Wearmouth) посвећен Св. Петру, од стране Бенедикта Бископа.⁴⁴⁶ Године 675. лично је прешао у Галију у потрази за мајсторима који би му изградили цркву по угледу на оне које је видео током својих путовања. Већ 676. кров те цркве је био готов, те је, овај пут преко писмоноше, позвао стаклоресце из Галије да му направе прозоре за цркву, јер њихов занат још увек није био познат у Британији. Не само да су стаклоресци урадили свој посао него су свом занату научили и локално становништво те су проширили нови занат у англо-саксонском свету, што је још један допринос култури и уметности Нортамбрије у овом периоду.⁴⁴⁷ Манастирска црква је уједно била и прва црква изграђена из темеља у романескном стилу у Нортамбрији.⁴⁴⁸ Тако су у овом периоду свештени људи из Нортамбрије путовали у Рим

⁴⁴³ Hunter-Blair, *World of Bede*, 159-160.

⁴⁴⁴ *Lives of the Abbots*, 392-399.

⁴⁴⁵ Fletcher, *Influence of Merovingian Gaul on Northumbria*, 75. У Вјену, Бископ је додатно обогатио своју библиотеку. Hunter-Blair, *World of Bede*, 160.

⁴⁴⁶ Hunter-Blair, *World of Bede*, 165. Име овог манастира је сложеница речи *Ver* што је име реке и *maui* речи која у буквалном смислу означава уста, али у пренесеном и ушће река.

⁴⁴⁷ *Lives of the Abbots*, 399-403.

⁴⁴⁸ Farmer, *Dictionary of Saints*, 50.

из ког су доносили књиге и разне драгоцености, али утицај на њихов архитектонски укус извршила је Галија.⁴⁴⁹

Бенедикт Бископ се 679. године⁴⁵⁰ по пети пут одлучио на путовање у Рим, а из Рима је донео више него ико. Поред књига најразличитијих садржаја и реликвија светаца, са собом је довео и појца Јована помоћу ког је увео црквено певање и појање у манастир. Сам Јован је био веома учен и Беда каже да се у његово време и даље могу прочитати Јованови списи сачувани у Вермауту. Бенедикт је са собом донео и једно писмо које је предато краљу, а које је написао папа Агато и које је манастир штитило од било какве спољне интервенције.⁴⁵¹ На крају, са собом је донео и низ слика. Централни свод украшен је приказима Богородице и свих дванаест апостола. Јужни зид красили су прикази сцена из Јеванђеља, а северни сцене из Откровења Јовановог. Тако су и они неписмени могли да виде духовне слике описане у Библији и да лакше разумеју службу Божију.⁴⁵²

После неког времена, задовољан делатношћу Бенедиктовом, Екфрит му је на поклон дао још 40 хајда земље, на ушћу Дона у Тајн.⁴⁵³ На ту земљу, Бенедикт је послао 17 монаха вођених једним Чеолфритом (Ceolfrið) који је раније са Бенедиктом, са којим се налазио у сродству, путовао у Рим. Они су 680/81. године⁴⁵⁴ подигли манастир Џероу (Jarrow) посвећен Св. Павлу чији је игуман постао Чеолфрит. Истовремено, Бенедикт се одлучио и да у Вермауту постави једног игумана под именом Јостервин (Eosterwine). Беда је одмах објаснио насталу ситуацију. Прво, два манастира иако одвојена сматрали су се као јединствена целина. Нешто касније наводи да су они били *један манастир Свештих Ајостјола Пејтра и Павла смештен у два различита места*. Друго, како је Бенедикт стално путовао он није могао о њима да брине. Зато је у сваком манастиру поставио по једног игумана. Постављање

⁴⁴⁹ Поред тога је занимљиво што су скулптуре пронађене у околини Вермаута и касније подигнутог Џероуа сличне онима које су пронађене у околини манастира Ду Жу и Евеси. Fletcher, *Influence of Merovingian Gaul on Northumbria*, 81-83.

⁴⁵⁰ Farmer, *Dictionary of Saints*, 50.

⁴⁵¹ Занимљиво је да су спољне интервенције у ово време биле мање опасне од интервенција епископа, од којих манастири нису имали нарочиту заштиту. Wormald, *Bede and Benedict Biscop*, 8.

⁴⁵² *Lives of the Abbots*, 403-407.

⁴⁵³ Hunter-Blair, *World of Bede*, 175.

⁴⁵⁴ HE, XI.

два нова игумана се догодило 682. године и док је Чеолфрит још дуго живео, до 717. године, Јостервин је умро већ 686. године.⁴⁵⁵ Правило за манастир Бенедикт Бископ је писао под утицајем бенедиктинског правила са којим се сусретао на својим бројним путовањима, но како је VII век био век *regula mixta*, односно манастирских правила која нису била униформна, правило које је важило у Вермауту и Џероу не може да се потпуно реконструише нити поистовети са бенедиктинским.⁴⁵⁶

Своје шесто и последње путовање у Рим, Бенедикт Бископ је предузео мало пре Екфритове смрти. Са собом је као и до сада донео мноштво духовних драгоцености међу којима Беда највише издваја слике намењене цркви Св. Мајке Божије подигнуте у склопу комплекса манастира Вермаута и манастиру и цркви Св. Апостола Павла у Џероу. Донесене слике, Бенедикт је пажљиво постављао у одређене целине те су се једна до друге могли наћи приказ Исака који носи дрво на којем је требао бити жртвован и Исуса Хирста који носи крст. Такође, донео је и два свилена огртача за које је од новог краља Алдфрита (Aldfrith) купио три хајда земље, пошто је Екфрит у том тренутку већ био мртав.⁴⁵⁷ Убрзо игуман Јостервин, као и многи други, пада покошен zarazом. Избор за новог игумана пао је на ђакона Зигфрида (Sigfrid), који је додуше имао болесна плућа, те неће провести времена на положају игумана много дуже него што је провео Јостервин. Болест га је почела савладати истовремено када и Бенедикта. Умро је 689. године, четири месеца пре њега, договоривши се да им наследник над оба манастира буде Чеолфрит. Затим је 12. јануара 690. године умро и Бенедикт Бископ након што је шест пута путовао у Рим и посетио укупно 17 манастира на основу Бединог сведочења.⁴⁵⁸

И после Бенедиктове смрти, манастири су наставили да расту. Чеолфрит је удуплао библиотеку и проширио имовину манастира за 30 хајда. Пред крај живота запутио се ка Риму, оставивши за собом монашку заједницу од 600 монаха. Ако узмемо да су манастири у том тренутку имали око 140 хајда земље, бројка јесте претерана, али не

⁴⁵⁵ *Lives of the Abbots*, 407-409.

⁴⁵⁶ Yorke, *Conversion*, 169; Више о правилу које је увео Бенедикт Бископ у: Wormald, *Bede and Benedict Biscop*, 3-29.

⁴⁵⁷ За манастир који је постао прва ризница науке у Нортамбрији од великог значаја је чињеница да је Алдфрит такође био човек од науке и сигурно је имао слуха за исту. Hunter-Blair, *World of Bede*, 180.

⁴⁵⁸ *Lives of the Abbots*, 409-427.

превише. Тако је заједница ова два манастира била веома велика. На месту епископа наследио га је Хветбер (Hwætberht) који је наставио традицију путовања у Рим одакле је донео многе књиге и духовне драгоцености.⁴⁵⁹

Оснивање манастира Вермаут и Џероу, као и делатност њихових игумана, за последицу је имало кулутни процват Нортамбрије и једну малу ренесансу. Да није било богате библиотеке два манастира, нити љубави њихових игумана према вери и науци, ми можда не бисмо имали ни дело Часног Беде, или оно барем не би било велико и значајно колико је данас. Кад кажемо дело, мислимо на његов целокупан рад који је пописан на крају *Црквене историје* и састоји се од 30 појединачних дела различитог карактера, од песама и житја посвећених светцима, преко коментара различитих делова Библије све до научних радова о појму времена, хронологији и на крају, црквеној историји.⁴⁶⁰ Уз њега можемо да ставимо све оне мисионаре који су одлазили на Континент, ширили хришћанство и неки од њих чак дали свој живот у том процесу.⁴⁶¹ Блиски односи Нортамбрије са каролинзима средином VIII века, као и подршка коју је Пипин Мали (752-768) давао мисионарима само су уздизали кулутни значај и утицај Нортамбрије. Круна те сарадње која ће великим делом допринети каролиншкој ренесанси био је одлазак Алкуина из Јорка 781. из Нортамбрије и његово приступање дворској школи Карла Великог (768-814).⁴⁶² Тако је делатност два манастира и њихових игумана оставила великог трага у културној и црквеној историји Европе.

7.4. Два учења, два карактера – Св. Катберт и Св. Вилфрид

Излагање о култури, просвети, образовању и цркви у Екфритово доба, најбоље се може завршити кратким биографијама двојице људи истог позива, али потпуно другачијег карактера. Први од њих јесте Св. Катберт, смерни и скромни ученик ирске школе, пустињак и подвиж-

⁴⁵⁹ *Lives of the Abbots*, 427-445.

⁴⁶⁰ *HE*, 294-295.

⁴⁶¹ Овде се мисли на Црног и Белог Хевалда (Hewald). Заједно су отишли у Саксонију на Континенту и упутили се ка краљу тамошњих Саксонаца. У страху да ће краља приволити за хришћанство, Саксонци су их обојицу убили и бацили у Рајну. Исто, 249-250.

⁴⁶² *Yorke, Kings and Kingdoms*, 95.

ник. Други је Св. Вилфрид, амбициозни ученик римске школе, особа чије су особине упитне чак и када о њима пише његов субјективни ученик, особа која је и поред светитељства на крају остала човек.⁴⁶³

Св. Катберт је рођен око 634. године у добростојећој породици.⁴⁶⁴ У младости је био пастир, али постоје извесне индикације да се неко време борио у Освијевој војсци. Потом је 651. године напустио световни живот, примио петрински постриг и тиме се замонашио у манастиру Мелроуз уз дозволу тадашњег приора манастира Бојсила. Већ током боравка у Мелроузу, Катберт је надмашивао друге монахе по свом физичком и менталном раду. Неколико година касније, Освијев син Алфрит је дао земљу у Рипону монаху Ети, са којим је тамо пошао и Катберт. Међутим, око 660. Рипон је предат Вилфриду који је одавде отерао и Ету и Катберта, што нам говори да Катберт није прихватио римско црквено учење у то време. Вратио се у Мелроуз у којем је успешно преживео кугу из 664. године, али приор Бојсил није. После његове смрти, Катберт је постао приор манастира. Затим је после неког времена и једног путовања међу Пикте, по Етиној одлуци прешао у Линдисфарн. Како му је и ово острво било превише „бучно“, 676. године се преселио на једно мало и негостољубиво острво Фарн, југоисточно од Линдисфарна. Ипак, одлука једног синода са почетка зиме 684. године је била да се Катберт постави за епископа Линдисфарна, што је на крају учињено по проласку зиме, 26. марта 685.⁴⁶⁵ На тој позицији

⁴⁶³ Чини се да су још савременици и присталице једног од два светца увиђали разлике и на суптилан начин величали једног наспрам другог. Овде се пре свега мисли на писце два житја: *Житије Св. Кајлберџа* једног анонимног писца и на Едијусово *Житије Св. Вилфрида*. Они су путем њих желели да оправдају значај својих монашких заједница, Линдисфарна у првом и Рипона у другом житју, не би ли тиме повећали свој углед. Шта више, *Житије Св. Вилфрида* је настало као одговор *Житију Св. Кајлберџа*, да би Беда својим *Житијем Св. Кајлберџа* одговорио на *Житије Св. Вилфрида*. Више о томе у: D. A. Woodman, „Hagiography and Charters in Early Northumbria“, in: *Writing, Kingship and Power in Anglo-Saxon England*, ed. by Rory Naismith and David A. Woodman, 52-70. Неслагања две монашке заједнице су директна последица постојања два црквена учења. Криза настала у Нортамбрији у периоду сабора у Витбију подстакла је монашке заједнице да се правдају. Тако су житја настајала пре као одговор на кризу, него као потреба за развој култа светца којем су посвећене. У честим сукобима династија током VIII века, две монашке заједнице су често подржавале супротстављене кандидате. Yorke, *Conversion*, 11-12, 242-243.

⁴⁶⁴ Ниже племство или добростојећи слободњаци. D. P. Kirby, „The Genesis of a Cult: Cuthbert of Farne and Ecclesiastical Politics in Northumbria in the Late Seventh and Early Eighth Centuries“, *The Journal of Ecclesiastical History*, vol. 46, iss. 3 (1995), 383-397, 386.

⁴⁶⁵ Kirby, *The Genesis of a Cult*, 384.

Катберт није био дуго и већ 687. се поново повукао на Фарн, на којем је ускоро дочекао и крај свог живота. Св. Катберт је сахрањен у каменом саркофагу у цркви Св. Апостола Петра манастира Линдисфарн, десно од олтара.⁴⁶⁶

Ирско црквено учење било је јако у Катберту током целог његовог живота. Већ из претходног пасуса се види да је радије бирао запуштена и усамљена места за живот, мада се бојао да ни на оним најзапуштенијим неће бити слободан од овоземаљских замки. Као приор Мелроуза и касније епископ Линдисфарна, радо је обилазио народ који је живео и по најзабаченијим планинским селима и поучавао га вери. Непостојање таквих врлина већ у Бедино време чинило је велики део његове забринутости.⁴⁶⁷ Слично томе, док је боравио на Фарну, његова слава се већ прочула и многи су му често долазили у посету. Беда је забележио да се до његовог времена у Линдисфарну носи искључиво најпростија одећа од вуне, што је Катберт увео. Такође нам преноси да Катберт није желео да прихвати епископски положај док му сам краљ Екфрит није дошао да га за то замоли. Чуда која су му се дешавала и која је сам чинио током живота у другим облицима се налазе у многим житјима светаца, али приказ да су му и животиње и море били послушни није толико чест.⁴⁶⁸ До краја свог живота он је прихватио римска црквена учења о чему нам сведочи моменат када је по последњи пут окупио братство Линдисфарна и између осталог им указао на важност правилног рачунања датума Васкрса.⁴⁶⁹ Ипак, иако је прихватио црквена учења из Рима, цео свој живот Катберт је имао карактер ирског монаха ког су више занимали подучавање неукних вери или пустињаштво, него позиције унутар црквене хијерархије.⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ TLSC, 77, 173-175, 181-185, 193, 207, 215, 239-241, 269, 289, 315, 317.

⁴⁶⁷ О својој забринутости за англо-саксонску цркву, Часни Беда је писао епископу (732-735) и потом архиепископу (735-766) Јорка Егберту у писму из 734. године. HE, 347, 426.

⁴⁶⁸ Пример односа Катберта и животиња: Једне ноћи, док је био у посети манастиру Колдингем, спустио се у океан до грла и почео да се моли. Пред зору, изашао је из воде, клекнуо и наставио са молитвом. Из воде су тада изашле две видре, лизале му стопала, сушиле их крзном и потом утопљавале дахом, након чега их је он благосиљао. Свему је сведочио монах из поманутог манастира ком је Катберт опростио што га је пратио, али га је зарекао да никоме о томе не прича до његове смрти. TLSC, 81-83, 189-191.

⁴⁶⁹ Катберт на овако нешто сигурно да јесте упозорио братство манастира, али како је сам целог живота имао добре односе са Пиктима, мало вероватан је тон којим су његове речи пренесене, а који у потпуности забрањује било какву приснију везу са онима који погрешно рачунају датум Васкрса. Kirby, *The Genesis of a Cult*, 389.

⁴⁷⁰ TLSC, 185-187, 229-231, 239, 253-259, 283-285.

Насупрот Св. Катберту стоји Св. Вилфрид. Вилфрид је рођен око 633. године такође као члан добростојеће, или можда чак племићке породице. Године 648. као штићеник краљице Енфлед одлази у Линдисфарн где проводи четири године, након чега одлази прво у Кентербери, а потом са Бенедиктом Бископом у Рим. На путу ка Риму се зауставио у Лиону где је примио постриг, а затим се по повратку поново зауставио на истом месту и период од 655. до 658. провео уз Далфина, грофа Лиона.⁴⁷¹ Када је потом стигао у Нортамбрију, од краља Алфрита је добио 10 хајда земље у Станфорди, а затим још 30 хајда и положај игумана манастира Рипона одакле протерује Ету и Катберта. Већ смо горе описали његову улогу на сабору у Витбију из 664. након ког је требао да постане епископ Јорка и тиме и целе Нортамбрије. Ради посвећења отишао је у Галију код епископа Париза Агилберта, међутим по његовом повратку 666. године Чад је већ био постављен за епископа, те је Вилфрид могао само да се повуче у Рипон, где остаје све док га на место епископа Јорка коначно није поставио новопридошли архиепископ Теодор 669. године. Вилфрид је тако постао епископ Англо-саксонаца, Бритонаца, Пикта и Шкота који су признавали нортамбријску власт. Његови лоши односи са краљем Екфритом, његово протеривање и потом затварање су делимично горе већ описани и на то можемо да додамо да је његов биограф између осталог кривио и краљицу Јорменбур.⁴⁷² Још већа со на велику рану Вилфриду је била чињеница што не само да нико из његовог круга људи није постављен на епископске положаје, већ су постављани људи са којима је раније био у сукобу због њихове тадашње припадности ирској цркви.⁴⁷³ Такође, на путу ка Риму, који се одиграо између његовог протеривања 678. и затварања 679. године, Вилфрид се зауставио у Фризији са циљем да проповеда хришћанску веру међу тамошњим паганима, што га чини првим Нортамбријцем који је то учинио, мада његово дело није имало знатног дејства. Заточеништво је провео прво код *рива* Осфрита (Osfrith) на неименованој локацији, након чега је пребачен у Дунбар код *рива* Тидлина (Tydlin). После девет месеци је пуштен, након чега му ни Мерсија ни Весекс нису пружили уточиште, него тек Сасекс, о чему је горе било речи. У Нортамбрију се

⁴⁷¹ Извори га погрешно називају епископом. Hunter-Blair, *World of Bede*, 156.

⁴⁷² Таква оптужба није без основа ако узмемо у обзир могућност да је краљица била кентског порекла. Нортамбрија и Кент су били у лошим односима са Мерсијом, док је Вилфрид био у добрим односима са њеним ранијим краљем Вулфхером.

⁴⁷³ Kirby, *English Kings*, 90-91.

враћа 686. године да би је због нових сукоба око дијазеце Јорка напустио 691. Цео период до 705. године провео је у Мерсији изузев током боравка на сабору у Остерфилду (Austerfield), на ком се поново није сложио са Екфритовим наследником Алдфритом. Поново се обратио папи да би се коначно на сабору на реци Нид (Nidd), 706. године одрекао епископије у Јорку, али је за узврат добио епископију у Хексаму, као и потврду права да управља својим манастирима што су му папе гарантовале. Тако је остваривши барем мали део своје жеље остатак живота провео у миру. Умро је 709. године.⁴⁷⁴

Св. Вилфрид био је прави ученик римског црквеног учења. На себе је преузео да води римску странку на сабору у Витбију и није имао нимало стрпљења за припаднике ирске цркве. На то су сигурно утицала његова честа путовања у Рим, као и дугачки боравци у Галији, на којима је јачао своја верска убеђења. Добивши епископију у Јорку, он је тамошњу цркву обновио у периоду од 669. до 671. године у романескном стилу. За то је довео градитеље и стаклоресце, по свему судећи из Галије, чиме је он тај који је први довео ове мајсторе у Британију, а не Бенедикт Бископ коме Беда то приписује.⁴⁷⁵ Поред многих путовања у Рим, прилика да се упозна са црквеном архитектуром Галије, Вилфрид је имао током боравка код Агилберта, када му је и катедрала Св. Етјена била на дохват руке.⁴⁷⁶ Заслужан је за учвршћивање бенедиктинског правила у англо-саксонским манастирима.⁴⁷⁷ Ширио је веру међу Фризима⁴⁷⁸ и Јужним Саксонцима, а током боравка у Мерсији је помагао свима онима који су одлазили на континент да шире веру. Дакле, због своје пожртвованости у ширењу вере и њеном исправљању тамо где она није пратила црквене каноне, Вилфрид јесте заслужио да буде светац. Међутим, човек у њему се истицао у сваком тренутку који је био везан за питање црквене хијерархије.

Као представник римске црквене школе, он није требао да са повећавањем броја епископија има проблема. Шта више, на саборима

⁴⁷⁴ *LBW*, 7-17, 23, 29-31, 43, 53, 73-77, 81, 87, 93, 129, 141-143.

⁴⁷⁵ *LBW*, 33-35.

⁴⁷⁶ За ову катедралу се претпоставља се да је код савременика изазивала исто оно дивљење које данас изазива Нотр-Дам. Fletcher, *The influence of Merovingian Gaul on Northumbria*, 76-77.

⁴⁷⁷ Hunter-Blair, *World of Bede*, 153; Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 96.

⁴⁷⁸ Његова делатност међу Фризима из 678. чини га уједно и првим Англо-саксонцем и Нортамбријцем који је вршио мисионарску делатност на континенту, што ће током VIII века постати честа појава. Fisher, *The Anglo-Saxon Age*, 180.

после Витбија се указивало на такву потребу. Када је до тога коначно дошло, Вилфрид је започео своју грчевиту, али углавном неуспешну борбу да поврати целу епископију у Јорку. То га је доводило у сукоб са краљевима и црквеним саборима. Можда су и одлуке о забрани мешања једног епископа у дијацезу другог произашле из његове такозване *манастирске империје*. Морамо имати у виду чињеницу да су монашке заједнице више одговарале својим оснивачима и заштитницима него епископима. Како је Вилфрид основао највећи број таквих заједница широм острва, он се могао мешати у делатност многих епископа, што је додатно подстакло архиепископа Теодора да инсистира на поменутој забрани. Његовој лошој слици, иако је сам био аскета, доприноси велика пратња на путовањима са значајним уделом лаика у њој, што даље није одговарало врлинама скромности.⁴⁷⁹ Молио је папе за помоћ, али фактички од њих ништа није конкретно добијао.⁴⁸⁰ Своје ученике је учио бесу до те мере да је један од њих и уједно његов биограф Стефан Едиус оптуживао архиепископа Теодора за поткупљивост.⁴⁸¹ Исти биограф погибију Елфвинову 679. године приписује проклетству које је Вилфрид бацио након првог протеривања из Нортамбрије.⁴⁸² Позадина целог тог сукоба, лако је могла бити Вилфридова превелика амбиција и сан о палијуму и архиепископском положају у Јорку.⁴⁸³ На ироничан начин и поред све своје пожртвованости за ствар римске цркве био је противник онога што је било неминово да ће уследити након сабора у Витбију. И тако, док је Св. Катберт одбијао и оно што му се нудило, Св. Вилфрид се свађао и проклињао због онога чега је имао и превише.

⁴⁷⁹ Yorke, *Conversion*, 163, 186.

⁴⁸⁰ *LBW*, 172.

⁴⁸¹ *LBW*, 49.

⁴⁸² Исто, 51.

⁴⁸³ Fraser, *Caledonia to Pictland*, 212-213.

ЗАКЉУЧАК

Англо-саксонски период Енглеске историје јесте период који почиње сеобом Англо-саксонаца у Британију, која је најраније отпочела двадесетих година V века, а који се завршава покоравањем Енглеске од стране Вилијема Освајача 1066. године. Ова епоха се даље дели на предвикиншко и викиншко доба. Подела на мање целине би била могућа, али слабо захвална, ако узмемо у обзир историју земаља које су окруживале англо-саксонски свет. Политички развој англо-саксонског света кретао се од неколицине краљевина од којих за неке данас имамо само сачувана имена, до јединствене Енглеске. У неком средишњем периоду предвикиншког доба када се чувено седмолашће, или хептархија, тек обликовало, најзначајнијег трага у својој историји оставила је Нортамбрија.

Историја Нортамбрије у периоду од 547. до 685. године уклапа се у средњи период предвикиншког доба. Цео овај период обележила је једна битна карактеристика, а то је подељеност Нортамбрије проистекла из чињенице да је она настала као спајање две мање краљевине, Берникије и Деире. Обе ове краљевине су британског порекла и њихово спајање се могло одиграти тек онда када је опасност од истог британског народа била умањена. Успех у томе заиста је велик, ако имамо у виду да су британске краљевине на северу биле боље организоване, изнутра јаче и спремније да пруже отпор англо-саксонском непријатељу који је био бројчано много слабији северно од реке Амбер. То је у крајњој линији означило и другу битну црту историје Нортамбрије, а то су њени сукоби са британским, потом шкотским и пиктским суседима, који су понекад били чак важнији од унутрашњих сукоба англо-саксонских краљевина. Док су оне на југу могле сву пажњу да усмере једне на друге, Нортамбрија је морала да пази на сваку страну света, осим на источну, те јој је море уједно било и једини савезник, барем у овом периоду.

Етлфрит од Берникије, први је владар северно од Амбера који је половином своје владавине (604) успео да Берникији припоји Деиру,

ожени Аћу, ћерку претходног владара и тиме удари темељ уједињеној Нортамбрији над којим ће се кућа градити наредних 75 година. При том је осигурао своју краљевину од напада из правца шкотске Дал Ри-аде и показао своју силу Бритонцима продором до Честера. Остао је паганин до краја живота, што није спречило Часног Беду да га упоре-ди са библијским Саулом. Ипак, брза и изненадна интервенција краља Редвалда од Источне Англије лишила је Етлфрита живота и на власт у Нортамбрији довела Едвина 616. године.

Едвин је био од Деиранске краљевске лозе. Наставио је освајачку политику претходника, пре свега покоравачући мале и слабе краљевине попут Елмета и Линдсија. Ојачавши тако политички, Едвин је жело даље да шири своје везе, склопивши брак са ћерком Етлберта од Кента под именом Етлбур. Тиме је започета нортамбријско-кентска сарадња која ће бити искрена и протегнуће се све до краја разматраног периода. Та сарадња је неминовно морала довести до у ширем смислу важнијег догађаја, а то је покрштавање Едвина. Хришћанство је у Англо-саксонски свет дошло 597. године, ношено мисионарским делом Августина Кентерберијског и у наредних тридесет година ухватило најјачег коре-на у Кенту. Тако се оно око 627. године проширило на север и започело хришћанску историју Нортамбрије. Хришћанска вера је легитимизо-вала Нортамбрију, а Едвину отворила низ нових путева којима је могао да шири постојеће и ствара нове везе. Вешто искористивши те путеве, Едвин је постао први *брејивалда* северно од Амбера. Колико је титула звучна, толико Едвинова власт над целом Британијом није била потпу-на, али свакако да јачег владара од њега није било, барем док се двојица највећих убица припадника деиранске и берникијске краљевске лозе нису удружила.

Едвин је погинуо у сукобу са Кедвалом од Гвинева и Пендом од Мерсије 633. године. Берникија и Деира су се раздвојиле, изложене на-падима Кедвале, обе су запале у паганство. Спас је дошао после годину дана апокалиптичних сцена, када је Освалд син Етлфритов, поразио и убио Кедвалу, ујединио Нортамбрију и повратио хришћанску веру. Док је ово последње спроводио у дело, Освалд је могао заувек да промени историју Енглеске, јер се за помоћ обратио не у Кенту или Риму, већ у Јони. Међу Пиктима, Шкотима и Ирцима он је провео своје прогон-ство у које је као потомак ривалске династије био протеран 616. го-дине, и тамо је био изложен учењима хришћанства онаквог какво је опстало у Ирској. Оно је имало две главне карактеристике: није имало

строгу црквену хијерархију и датум Васкрса се рачунао другачије него у Риму. Ирци тога времена били су веома учени људи спремни да своју ученост шире даље, тако да је већ Освалд започео процес стварања погодног терена за настанак нортамбријске ренесансе. Притом је народ више волео скромне ирске монахе од којих се највише истакао први епископ Линдсија Ејдан, који је послат Освалду из Јоне.

Најхришћанскији краљ Освалд, скончао је 642. године као и његових четири претходника, погибијом у бици, а његов џелат био је Пенда од Мерсије, неуморни убица краљева. Значај за цркву и мученичка смрт од Освалда су створили светца који се до данас поштује широм Европе. Освалда је на власти наследио брат Осви, али са сигурношћу само у Берникији. Карактеристика Освијеве владавине лежи у томе што је Деиром до краја било управљано од стране посебног краља који је у прво време слабо био повезан са Освијем, док се престо није осигурао у рукама његових синова, након 655. године. Исте те године, после много мука, Осви је коначно поразио Пенду који гине. Завладао је целом Мерсијом, делом директно, делом преко Пендиног сина Педе и тиме начинио највећи потврђени продор Нортамбрије ка југу. Додуше, победа није била дугог века, Мерсија се до 658. ослободила, али до краја Освијеве владавине није узнемиравала Нортамбрију.

Друга карактеристика Освијеве владавине био је велики заокрет по питањима вере. Године 664. у Витбију је одржан сабор на којем је римско црквено учење победило ирско које је тиме морало да напусти Нортамбрију. Канонска правила из Рима одмах су уведена, док се црквена хијерархија утврдила и усложнила врло брзо. Ипак, ирска црква и самим тим и култура биле су довољно дуго у Нортамбрији да у њој оставе значајног трага. Њима двома су се током владавине Освијевог налседника придужиле наука из Рима и архитектура из Галије.

Осви је једини владар Нортамбрије из разматраног периода за ког поуздано знамо да је скончао мирно 670. године. На власти га је наследио син Екфрит. Његова владавина последња је коју смо приказали. Прва ствар која је обележила његову владавину јесте да је после погибије његовог брата Елфина 679. године Нортамбрија истински постала Нортамбрија, држава без територија јужно од реке Амбер и притом јединствена држава. Од тог момента, Берникија и Деира се више никада нису раздвајале. Такво јединство омогућило је Нортамбрији опстанак у смутним временима која ће уследити по Екфритовој погибији. Краљевина је полако али сигурно западала у стагнацију, док су њени

спољни непријатељи јачали. Екфрит је додуше имао снаге и воље да своју силу потврди, али су му на крају сви планови пропали у његовом последњем окршају са Пиктима 685. године када је и погинуо. Од тог момента, Нортамбрија је запала у период политичке стагнације, и осим пар кратких епизода, до краја своје историје неће представљати већу опасност за своје суседе. Додуше, морамо бити искрени и нагласити да до краја англо-саксонског периода њене територије неће бити у потпуности инкорпориране у састав Енглеске.⁴⁸⁴ Занимљиво је рећи да до дана данашњег на територијама бивше Нортамбрије које данас припадају Енглеској, постоје људи који се залажу за аутономију.

Контраст политичкој стагнацији Нортамбрије чинио је коначан културни процват. Бенедикт бископ и његови пратиоци створили су од манастира Вермаут и Цероу две ризнице знања које су оплемењивале Нортамбрију онда када се она налазила у крвавим династијским интригама и сукобима. Једном речју, Нортамбрија је доживела културну ренесансу. У црквеном погледу међутим, упоредо са ширењем вере на Континенту, Нортамбрија је и на овом пољу запала у вид стагнације. Часни Беда јасно испољава своје незадовољство овом појавом у писму које је упутио Егберту, епископу Јорка: *Посијоје мноја села и засеоци нашеј народа смешѿени у нейрисѿиујачним ѿланинама и ѿусѿим шумама, у којима ейиској није дио виђен ѿодинама...*⁴⁸⁵ *У ѿаквим временима је аниѿаѿонизам ирској и римској црквеној учења усѿео да ойѿѿане у ѿоїледу врлина које су биле каракѿерисѿичне за ейискоје два црквена учења. Тај аниѿаѿонизам најдоље је исказан каракѿерним разликама двојице свеѿѿаца, Св. Кайѿберѿа и Св. Вилѿрида.*

Као коначан закључак можемо рећи да је историја Нортамбрије у разматраном периоду била веома упоран покушај једне краљевине да се наметне готово читавом британском острву. У том покушају на њену жалост она није успела. Но, тај покушај је Нортамбрију издвојио из уско англо-саксонских односа, те њену историју не можемо одвојити од историје Шкота, Пикта, Ираца и Бритонаца. Притом она је чинила посебно научно жариште, онда када су таква жаришта била реткост у већем делу Европе. Нортамбрија је важна као културно наслеђе свих наведених народа и као први покушај народа, чијим ће уједињењем настати Енглези, да наметне своју вољу и власт целој Британији.

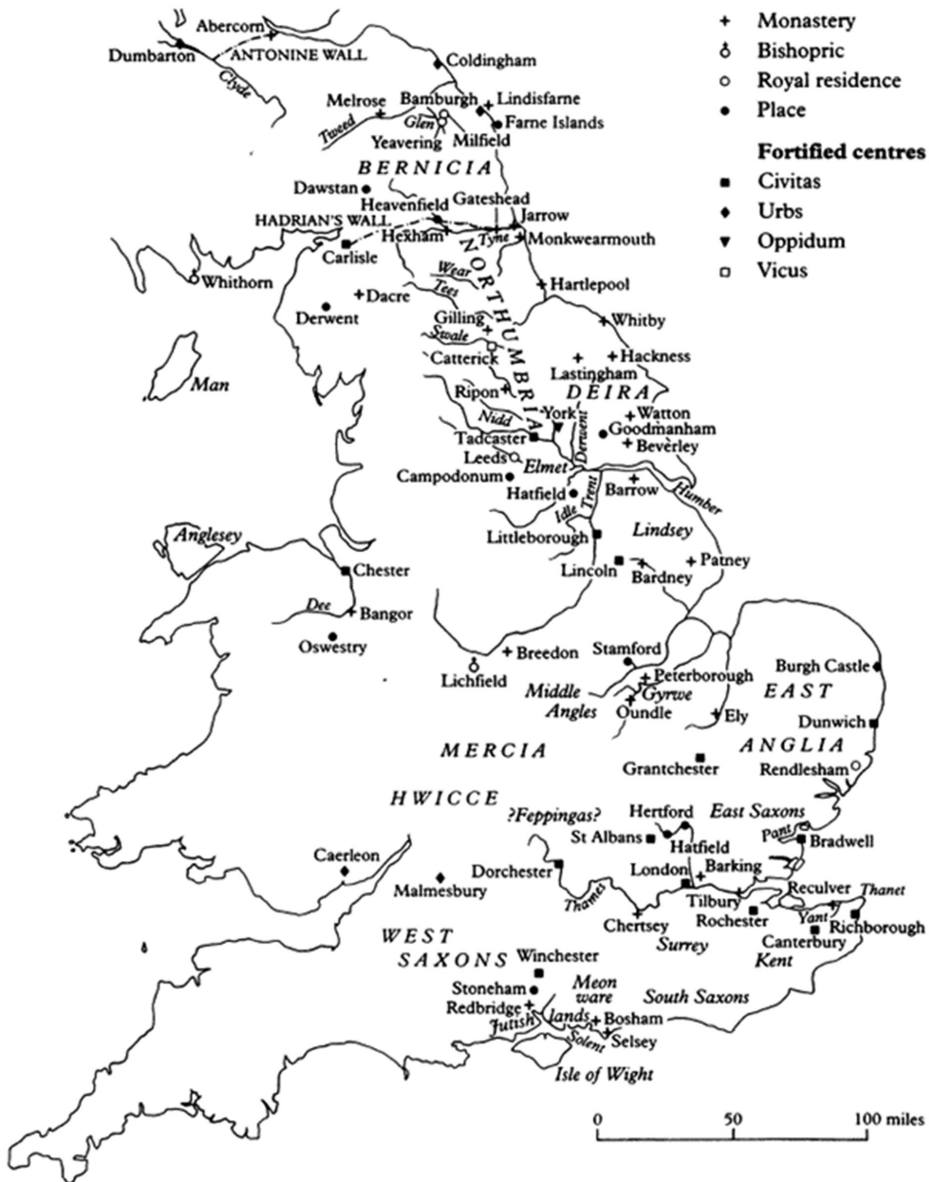
⁴⁸⁴ Yorke, *Kings and Kingdoms*, 97.

⁴⁸⁵ HE, 347, 426.

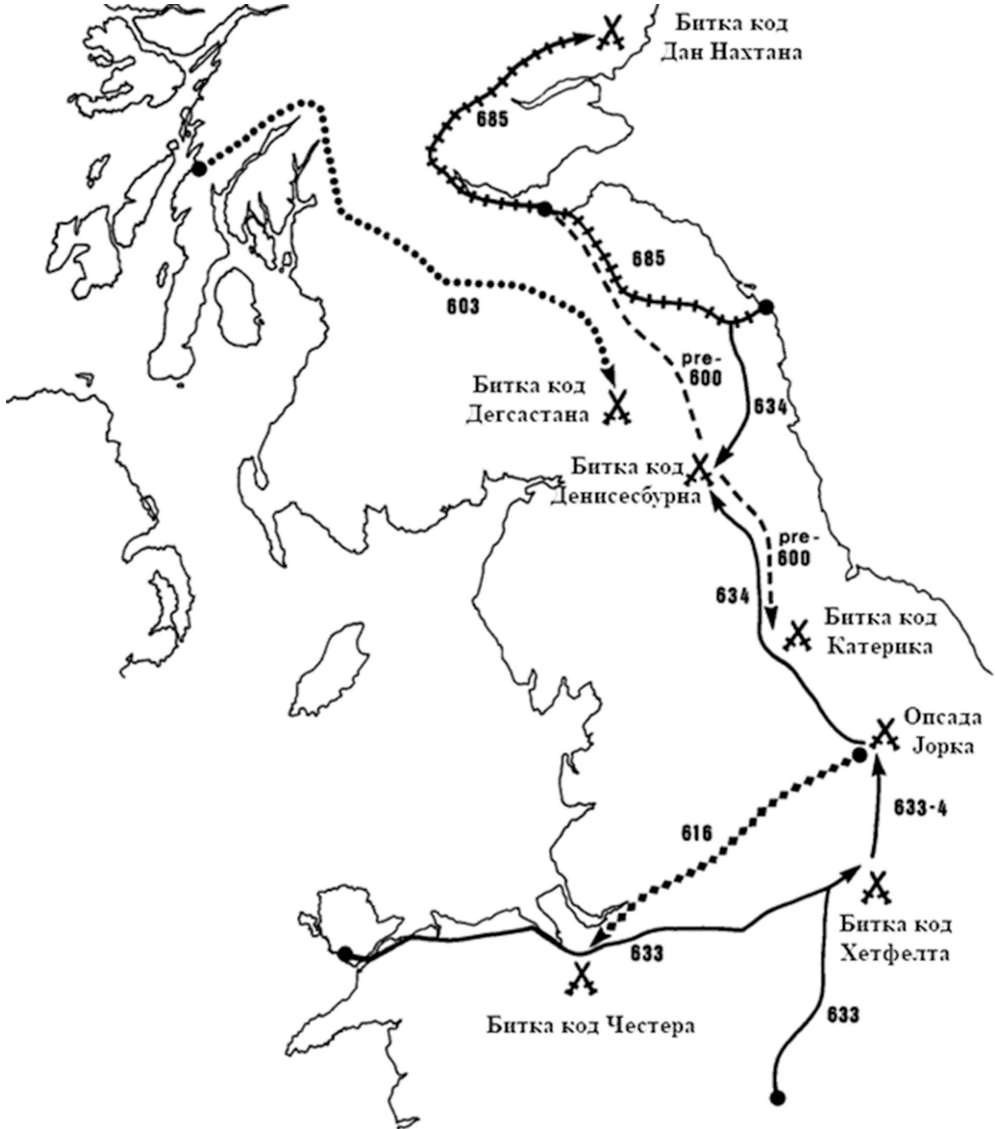
ПРИЛОЗИ

Карта 1. Британија у VII веку
 (Преузето: *The Anglo-Saxons*, ed. by James Campbell, New York 1982, 52)

Карта 2. Англо-саксонска Енглеска са локацијама које се помињу у Црквеној историји Часног Беде (Преузето: HE, XXXVII)

Карта 3. Најважније битке Нортамбрије и њених неангло-саксонских суседа са потенцијалним итинерерима војних похода (Преузето: Alcock, *Kings & warriors*, 132.)

Слика 1. Модел манастира Џероу направљен на основу археолошких остатака из касног VIII века
(Преузето: *The Anglo-Saxons*, 74)

Слика 2. Западна страна Цркве Св. Петра из манастира Вермаут која је једина остала очувана из времена Бенедикта Бископа
(Преузето: *The Anglo-Saxons*, 75)

Слика 3. Илустрација са почетка најстарије једнотомне Вулгате настале у Нортамбрији у VIII веку, у манастирима Вермаут и Цероу, позната под именом *Codex Amiatinus* (Преузето: J. Vnouček, „The Parchment of the Codex Amiatinus in the Context of Manuscript Production in Northumbria Around the End of the Seventh Century: Identification of the Animal Species and Methods of Manufacture of the Parchment as Clues to the Old Narrative?“, *Journal of paper conservation*, vol. 20, no. 1-4 (2019), 179-204, 180)

БИБЛИОГРАФИЈА СА СКРАЋЕНИЦАМА

Извори

- Adamnan, The life of Saint Columba (Columb-Kille) A.D. 521-597 : founder of the monastery of Iona and first Christian missionary to the pagan tribes of North Britain*, trans. by Wentworth Huiyshe, London 1905. = *Life of Saint Columba*.
- Baedae Opera Historica II, Ecclesiastical History of the English Nation Based on the Version of Thomas Stapleton, 1565, Books IV and V; Lives of the Abbots; Letter to Egbert*, trans. by John Edward King, Cambridge-London 1963. = *Lives of the Abbots*.
- Early sources of Scottish History, A.D. 500 to 1286*, coll. and trans. by Alan Orr Anderson, Edinburgh and London 1922. = *ESSH*.
- From Roman to Merovingian Gaul: A reader*, ed. and trans. by Alexander Callander Murray, Toronto 2008.
- Gildas, The Ruin of Britain and other works*, ed. & trans. by Michael Winterbottom, London and Chichester 1978. = *DECB*.
- John of Fordun's, Chronicle of The Scottish Nation*, ed. by William F. Skene, trans. by Felix J. H. Skene, Edinburgh 1872. = *Chronicle of The Scottish Nation*.
- Nennisu, History Of The Britons (Historia Brittonum)*, trans. by J. A. Giles, Ontario 2000. = *HB*.
- Symeonis Monachi Opera Omnia*, vol. I, ed. by T. Arnold.
- The Anglo-Saxon Chronicle, a revised translation*, ed. by Dorothy Whitelock, David C. Douglas, Susie I. Tucker, London 1961. = *ASC*.
- The Earliest Life of Gregory the Great, By an Anonymous Monk of Whitby*, trans. by Bertram Colgrave, Lawrence 1968.
- The Ecclesiastical History of the English People; The Greater Chronicle; Bede's Letter to Egbert*, ed. R. Collins, Judith McClure, New York 1994. = *HE*.

The Life of Bishop Wilfrid by Eddius Stephanus, Text, Translation and Notes by Bertram Colgrave, Cambridge 2007. = *LBW*.

Two Lives of Saint Cuthbert, Text, Translation and Notes by Bertram Colgrave, Cambridge 2007. = *TLSC*.

Zosimus, New History, trans. by Ronald T. Ridley, Canberra 1982. = *NH*.

Литература

Alcock, L, *Arthur's Britain, History and Archaeology, AD 367-634*, 1971. rpt, Harmondsworth 1983. = Alcock, *Arthur's Britain*.

Alcock, L, *Kings & warriors, craftsmen & priests in Northern Britain AD 550-850*, Edinburgh 2003. = Alcock, *Kings & warriors*.

Bannerman, J, *Studies in the History of Dalriada*, Edinburgh and London 1974. = Bannerman, *Dalriada*.

Bartholomew, P, „Fourth-Century Saxons“, *Britannia*, vol. 15 (1984), 169-185.

Baus, K, Ewig, E, *Velika povijest crkve – II. svezak, Crkva carstva poslije Konstantina Velikoga*, ur: Hubert Jedin, Zagreb 1995. = Baus, Ewig, *Velika povijest crkve – II. svezak*.

Breeze, A, „Northumbria and the Family of Rhun“, *Northern History*, vol. L, no. 2 (2013), 170-179. = Breeze, *Northumbria and the Family of Rhun*.

Breeze, A. C, „Seventh-Century Northumbria and a Poem to Cadwallon“, *Northern History*, vol. 38, no. 1 (2001), 145-152. = Breeze, *Northumbria and a Poem to Cadwallon*.

Brooks, N. Brooks, *Anglo-Saxon Myths, State and Church 400-1066*, London and Rio Grande 2000. = Brooks, *Anglo-Saxon Myths*.

Bullimore, K, „Unpicking the web: the divorce of Ecgfrith and Æthelthryth“, *European Review of History — Revue europe'enne d'histoire*, vol. 16, no. 6 (2009), 835–854.

Byrne, F. J, *Irish Kings and High-Kings*, Dublin 2004.

Cessford, C, „Northern England and the Gododdin Poem“, *Northern History*, vol. 33 (1997), 218-222.

Charles-Edwards, T. M, *Wales and the Britons, 350-1064*, Oxford 2013. = Charles-Edwards, *Wales and the Britons*.

- Chenard, M. M., „King Oswald’s Holy Hands: Metonymy and the Making of a Saint in Bede’s Ecclesiastical History“, *Exemplaria*, vol. 17, no. 1. (2005), 33-56. = Chenard, *King Oswald’s Holy Hands*.
- Clark, F. H., „Thinking about Western Northumbria“, In: *Early Medieval Northumbria, Kingdoms and Communities, AD 450-1100*, ed. by David Petts and Sam Turner, Turnhout 2011, 113-128. = Clark, *Thinking about Western Northumbria*.
- Corning, C., „The Baptism of Edwin, King of Northumbria: a New Analysis of the British Tradition“, *Northern History*, vol. XXXVI, no. 1 (2000), 5-15.
- Cubitt, C., „Sites and sanctity: revisiting the cult of murdered and martyred Anglo-Saxon royal saints“, *Early Medieval Europe*, vol. 9, no. 1 (2000), 53-83.
- Dumville, D. N., „The Anglian collection of royal genealogies and regnal lists“, *Anglo-Saxon England*, vol. 5 (1976), 23-50.
- Dumville, D. N., „Sub-Roman Britain: History and Legend“, *History*, vol. 62, no. 205 (1977), 173-192.
- Dunn, M., *The Christianization of the Anglo-Saxons c.597-c.700, Discourse of Life, Death and Afterlife*, London and New York 2009. = Dunn, *Christianization*.
- Fanning, S., „Bede, Imperium, and the Bretwaldas“, *Speculum*, vol. 66, no. 1 (1991), 1-26. = Fanning, *Bretwaldas*.
- Farmer, D. H., *The Oxford Dictionary of Saints*, 5th ed. Oxford 2003. = Farmer, *Dictionary of Saints*.
- Fisher, D. J. V., *The Anglo-Saxon Age c400-1042*, 1973, reis. London and New York 2014. = Fisher, *The Anglo-Saxon Age*.
- Fletcher, E., „The influence of Merovingian Gaul on Northumbria in the seventh century“, *Medieval Archaeology*, vol. 24, iss. 1 (1980), 69-86. = Fletcher, *Influence of Merovingian Gaul on Northumbria*.
- Fraser, J. E., *From Caledonia to Pictland Scotland to 795*, Edinburgh 2009. = Fraser, *Caledonia to Pictland*.
- Grimmer, M., „The Exogamous Marriages of Oswiu of Northumbria“, *The Heroic Age*, vol. 9 (2006), [<https://www.heroicage.org/issues/9/grimmer.html> Приступљено: 25. јула 2023.]. = Grimmer, *Marriages of Oswiu*.
- Higham, N., „From sub-Roman Britain to Anglo-Saxon England: Debating the Insular Dark Ages“, *History Compass*, vol. 2 (2004), 1-29. = Higham,

Sub-Roman Britain to Anglo-Saxon England.

- Higham, N, „Northumbria’s southern frontier: a review, *Early Medieval Europe*, vol. 14, no. 4 (2006), 391-418. = Higham, *Northumbria’s southern frontier*.
- Higham, N. J, „Britons in Northern England in the Early Middle Ages: Through a Thick Glass Darkly“, *Northern History*, vol. XXXVIII (2001), 5-25. = Higham, *Britons in Northern England*.
- Hill, R, „Christianity and Geography in Early Northumbria“, *Studies in Church History*, vol. 3 (1966), 126-139. = Hill, *Christianity and Geography in Early Northumbria*.
- Hunter-Blair, P, *An Introduction to Anglo-Saxon England*, Cambridge 1962. = Hunter-Blair, *Introduction*.
- Hunter-Blair, P, *Roman Britain and Early England 55 BC – AD 871*, London 1975. = Hunter-Blair, *Early England*.
- Hunter-Blair, P, *The World of Bede*, Cambridge 2001. = Hunter-Blair, *World of Bede*.
- Hutton, R, *Pagan Britain*, New Haven and London 2013. = Hutton, *Pagan Britain*.
- Ireland, C. A, „Where Was King Aldfrith of Northumbria Educated?: An Exploration of Seventh-Century Insular Learning“, *Traditio*, vol. 70 (2015), 29-73.
- Jackson, K. H, *Language and History in Early Britain, a chronological survey of the Brittonic Languages 1st to 12th c. A.D.* 1953. rpt, Dublin 1994.
- Kirby, D. P, „Bede and Northumbrian Chronology“, *The English Historical Review*, vol. LXXVIII (1963), 514-527. = Kirby, *Northumbrian chronology*.
- Kirby, D. P, „The Genesis of a Cult: Cuthbert of Farne and Ecclesiastical Politics in Northumbria in the Late Seventh and Early Eighth Centuries“, *The Journal of Ecclesiastical History*, vol. 46, iss. 3 (1995), 383-397. = Kirby, *The Genesis of a Cult*.
- Kirby, D. P, *The Earliest English Kings*, London and New York 2000. = Kirby, *English Kings*.
- Leeming, D, *The Oxford Companion to World Mythology*, Oxford 2005. = Leeming, *World Mythology*.
- Mackinlay, J. M, „Celtic Relations of St. Oswald of Northumbria“, *The Celtic Review*, vol. 5, no. 20 (1909), 304-309.

- Miller, M, The dates of Deira, *Anglo-Saxon England*, vol. 8 (1979), 35-61.
- Moisl, H, „The Bernician Royal Dynasty and the Irish in the Seventh Century“, *Peritia*, vol. 2 (1983), 103-126. = Moisl, *Bernician Royal Dynasty and the Irish*.
- Muhlberger, S, „The Gallic Chronicle of 452 and Its Authority for British Events“, *Britannia*, vol. 14 (1983), 23-33.
- Newell, W. W, „Doubts concerning the British History Attributed to Nennius“, *Publications of the Modern Language Association of America*, vol. 20 (1905), 622-672.
- Ridyard, S. D, *The Royal Saints of Anglo-Saxon England, A study of West Saxon and East Anglian cults*, Cambridge 2008.
- Ross, C, „The Carvetii – a Pro-Roman Community?“, *Transactions of the Cumberland & Westmorland Antiquarian & Archaeological Society*, vol. 12 (2012), 55-68.
- Rowland, J, *Early Welsh Saga Poetry, A study and Edition of the 'Englynion'*, Cambridge 1990.
- Snyder, C. A, *The Britons*, Malden 2003. = Snyder, *Britons*.
- Stenton, F, *Anglo-Saxon England*, Oxford 1971. = Stenton, *Anglo-Saxon England*.
- The Anglo-Saxons*, ed. by James Campbell, New York 1982.
- The Wiley Blackwell Encyclopedia of Anglo-Saxon England*, ed. Michael Lapidge, John Blair, Simon Keynes & Donald Scragg, John Wiley & Sons 2014. = *Encyclopedia of Anglo-Saxon England*.
- Toop, N. J, „Northumbria in the West: Considering Interaction Through Monumentality“, In: *Early Medieval Northumbria, Kingdoms and Communities, AD 450-1100*, ed. by David Petts and Sam Turner, Turnhout 2011, 85-111.
- Vnouček, J, „The Parchment of the Codex Amiatinus in the Context of Manuscript Production in Northumbria Around the End of the Seventh Century: Identification of the Animal Species and Methods of Manufacture of the Parchment as Clues to the Old Narrative?“, *Journal of paper conservation*, vol. 20, no. 1-4 (2019), 179-204.
- Wood, I, „The Roman Origins of the Northumbrian Kingdom“, in: *Italy and Early Medieval Europe*, ed. by Ross Balzaretta, Julia Barrow and Oatricia Skinner, Oxford 2018, 39-49. = Wood, *Origins of the Northumbrian Kingdom*.

- Wood, S, „Bede’s Northumbrian Dates Again“, *The English Historical Review*, vol. 68, no. 387 (1983), 280-296. = Wood, *Northumbrian Dates*.
- Woodman, D. A, „Hagiography and Charters in Early Northumbria“, in: *Writing, Kingship and Power in Anglo-Saxon England*, ed. by Rory Naismith and David A. Woodman, 52-70.
- Wormald, P, „Bede and Benedict Biscop“, in: *The Times of Bede, Studies in Early English Christian Society and its Historian*, ed. by Stephen Baxter, Malden 2006, 3-29. = Wormald, *Bede and Benedict Biscop*.
- Wormald, P, „Bede, the ‘Bretwaldas’ and the origins of the *Gens Anglorum*“, in: *Ideal and Reality in Frankish and Anglo-Saxon Society*, ed. by Patrick Wormald, Donald Bullough, Roger Collins, Oxford 1983, 99-129.
- Yorke, B, *Kings and Kingdoms of Early Anglo-Saxon England*, London and New York 2003. = Yorke, *Kings and Kingdoms*.
- Yorke, B, *The Conversion of Britain, Religion, Politics and Society in Britain c.600-800*, Harlow 2006. = Yorke, *Conversion*.
- Линч, Џ. Х, *Историја средњовековне цркве*, Београд 1999. = Линч, *Историја средњовековне цркве*.
- Холмс, Џ, *Оксфордска историја средњовековне Европје*, Београд-Бања Лука 1998. = Холмс, *Оксфордска историја*.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Стеван Вуковић је рођен 18. фебруара 1999. у Новом Саду. Основно образовање је стекао у Ветернику, а средње у Новом Саду. Основне студије историје на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду је уписао 2017, завршивши их 2022. Исте године уписује мастер студије историје које окончава 2023. одбраном мастер тезе под називом *Краљевина Нортхамбрија – Пути ка врхунцу (547-685)*. По завршетку студија постао је сарадник Лексикографског одељења Матице српске те је написао више биографија за Српски биографски речник. Од 2024. је члан сарадник Матице српске.

Стеван Вуковић
КРАЉЕВИНА НОРТАМБРИЈА –
ПУТ КА ВРХУНЦУ (547-685)

Издавач
Архив Војводине
www.arhivvojvodine.org.rs

За издавача
Др Небојша Кузмановић, директор

Графичко и ликовно обликовање
Александар Павловић

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Тираж
300

ISBN 978-86-6178-142-1

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

94(410)“547/685”

ВУКОВИЋ, Стеван, 1999-

Краљевина Нортамбрија : пут ка врхунцу (547-685) / Стеван Вуковић. -
Нови Сад : Архив Војводине, 2024 (Нови Сад : Сајнос). - 125 стр. : илустр.
; 24 см. - (Библиотека Студије и огледи)

Тираж 300. - Биографија аутора: стр. 125. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија.

ISBN 978-86-6178-142-1

а) Велика Британија -- Историја -- 6-7. в.

COBISS.SR-ID 152845833